

**ORTAÖĞRETİMDE ÖĞRENİM GÖREN ERGENLERDE GÖRÜLEN PROBLEM
DAVRANIŞLARIN AİLE SORUNLARI VE AİLE YAPISI AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Gökmen ARSLAN

Haziran, 2012

DENİZLİ

**ORTAÖĞRETİMDE ÖĞRENİM GÖREN ERGENLERDE GÖRÜLEN
PROBLEM DAVRANIŞLARIN AİLE SORUNLARI VE AİLE YAPISI
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı**

Gökmen ARSLAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Murat BALKIS

**Haziran, 2012
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Eğitim Bilimler Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı öğrencisi Gökmen ARSLAN tarafından Yrd. Doç. Dr. Murat BALKIS yönetiminde hazırlanan " Ortaöğretimde Öğrenim Gören Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Aile Sorunları ve Aile Yapısı Açısından İncelenmesi" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 12.06.2012 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doc. Dr. Edina Duru

Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Bulup

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Murat Balkis

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 12/06/2012 tarih ve .../11/05.. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

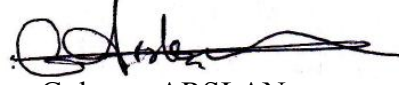

Prof. Dr. Turhan KAÇAR

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırılmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza

Öğrenci Adı Soyadı : Gökmen ARSLAN

TEŞEKKÜR

Öncelikle araştırmamın her aşamasında bana titiz çalışmasıyla bilgi ve tecrübelerinden yararlanma fırsatı veren, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmamda yardımcı olan danışman hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Murat BALKIS'a katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans sürecinin her aşamasında desteğini ve yakın ilgisini her zaman gördüğüm değerli hocam Doç. Dr. Erdiņ DURU'ya yardımlarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimine başladığım günden bu yana, eğitim ve tez sürecimin hemen her aşamasında yakın ilgilerini gördüğüm ve ihtiyaç halinde uzman görüşlerine başvurduğum değerli hocalarım Doç. Dr. Asım İVİTCİ, Yrd. Doç. Dr. şAHİN KAPIKIRAN, Yrd. Doç. Dr. Nazmiye İVİTCİ, Yrd. Doç. Dr. Necla ACUN KAPIKIRAN, Yrd. Doç. Dr. Sevgi ÖZGÜNGÖR, Yrd. Doç. Dr. Ahu ARICIOğLU ve Arş. Gör. Turgut TÜRKDOğAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın tamamlanma sürecinde desteğini esirgemeyen aile dostumuz Türkçe Öğretmeni şeyma AYDIN'a ve sevecenliği ile yanımda olan onun biricik kızı Aybüke'ye teşekkürler ederim. Ayrıca bu araştırmanın her aşamasında birçok kişinin bana yardımı ve desteği olmuştur. Çalışmam sürecinde yanımda olup da özellikle adlarını saymadığım herkese buradan teşekkür etmek beni mutlu kılacaktır; hepimize gönülden teşekkürler..

Yüksek lisans eğitimim boyunca yılmadan bana her konuda yardımcı olan, anlayış gösteren, destek veren, sevgisini ve ilgisini hiç esirgemeyen Sevgili Eşim'e sonsuz teşekkürler...

Bu tez çalışması, aynı zamanda Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Proje Birimin'in (BAP) maddi ve hizmet desteği sunduğu bir yüksek lisans projesidir. Çalışma kapsamında gösterdikleri ilgi ve destekleri için kurumları nezdinde BAP Birimi çalışanlarına da teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ORTAÖĞRETİMDE ÖĞRENİM GÖREN ERGENLERDE GÖRÜLEN PROBLEM DAVRANIŞLARIN AİLE SORUNLARI VE AİLE YAPISI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Arslan, Gökmen

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri ABD
Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Murat BALKIS

Haziran 2012, 164 Sayfa

Bu çalışmanın amacı, ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışları aile yapısı ve aile sorunları açısından incelemektir. Araştırmanın örneklemini, Isparta ilinde farklı ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören (283'ü kız ve 298'i erkek) 581 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında, problem davranışları ölçmek amacıyla Gençtanırım-Kuru (2010) tarafından geliştirilen "Riskli Davranışlar Ölçeği", aile yapısını ve aile sorunlarını ölçmek amacıyla ise Gülerce (1992) tarafından geliştirilen "Aile Yapısını Değerlendirme Aracı" ve Tuğrul (1996) tarafından geliştirilen "Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği" kullanılmıştır.

Verilerin analizinde, verilerin türüne göre, korelasyon (r), t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmış; F değerlerinin anlamlı olması durumunda farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için Tukey testi uygulanmıştır. Bunun yanı sıra, aile yapısı, aile sorunları ve sosyo-demografik değişkenlerin, ergenlik döneminde görülen problem davranışlar üzerindeki yordama gücü için regresyon analizi kullanılmıştır.

Sonuçlar, ergenlerde görülen problem davranışların tüm alt boyutlardaki aile sorunları ile pozitif yönde; aile yapısı ile negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkiye sahip olduğu ve ergenlerde görülen problem davranışların, aile yapısı ve aile sorunları tarafından anlamlı düzeyde yordandığını ortaya koymaktadır. Ayrıca ergenlik döneminde görülen problem davranışların sosyo-demografik değişkenler açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur.

Elde edilen bulgular, eğitimciler, psikolojik danışmanlar ve ruh sağlığı alanında çalışanlar açısından ele alınıp tartışılmış ve bir takım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aile, Aile Yapısı, Aile Sorunları, Problem Davranışlar

ABSTRACT**ADOLESCENT PROBLEM BEHAVIORS IN HIGH SCHOOL STUDYING TO INVESTIGATE IN FAMILY PROBLEMS AND FAMILY STRUCTURE.**

Arslan, Gökmen

M. Sc. Thesis in Educational Sciences

Supervisor: Associate. Yrd. Doç. Dr. Murat BALKIS

June 2012, 164 Pages

The purpose of this study is to examine the relationship problem behaviors, family structure and family problems among adolescent who study in high school. The participants were 581 students (283 female and 298 male) attending different high school in Isparta. In this study, problem behaviors, family structure and family problems was measured with Risk Behaviors Scale which was developed by Gençtanırım-Kuru (2010), Family Structure Scale which was developed by Gülerce (1992) and Family Problems of Young Adulthood Evaluation Scale which was developed by Tuğrul (1996). For data analysis depending upon the variety of data gathered, (t) and (r) correlation tests, Analysis of Variance (ANOVA) and Tukey test were performed. In addition, regression analysis was used to test the effects of family structure, family problems and socio-demographic variables on problem behaviors during adolescence.

Results show that adolescents' problem behaviors were positively related with family problems, and negatively related with family structure. The results also showed that adolescents' problem behaviors acquired a different character in connection with social demographic variables. Finally regression analyses showed that adolescents' problem behaviors were predicted by family problems, family structure and social demographic variables.

Implications of findings were discussed and some suggestions were made for the educator, psychological counselor, and mental health professions in details.

Keywords: Family, Family Structure, Family Problems, Problem Behaviors

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ.	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM PROBLEM

1.1. GİRİŞ	1
1.2. PROBLEM CÜMLESİ	5
1.3. ALT PROBLEMLER	5
1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	6
1.5. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI	6
1.6. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	6
1.7. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	6
1.8. TANIMLAR.....	8

İKİNCİ BÖLÜM KAVRAMLAR VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR

2.1. ERGENLİK.....	9
2.1.1. Ergenlik Dönemi ve Gelişim Özellikleri.....	9
2.1.2. Ergenlik Döneminde Aile İlişkileri	13
2.1.3. Ergenlik Döneminde Arkadaş İlişkileri.....	14
2.2. PROBLEM DAVRANIŞLAR	16
2.2.1. Problem Davranışlar Kavramı.....	16
2.2.2. Problem Davranışların Sınıflandırılması.....	17
2.2.2.1. İntihar Eğilimi	18
2.2.2.2. Alkol ve Sigara Kullanımı.....	20
2.2.2.3. Anti-Sosyal Davranışlar	22
2.2.2.4. Beslenme Alışkanlıkları	24
2.2.2.5. Okul Terki	26
2.2.3. Problem Davranışları Açıklamaya Yönelik Kuramlar	28
2.2.3.1. Biyolojik Yaklaşımlar	29
2.2.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı	31
2.2.3.3. Planlı Davranış Kuramı (Theory of Planned Behavior).....	33
2.2.3.4. Sosyal Kontrol Kuramı.....	34
2.2.3.5. Saygınlığı Arttırma Kuramı (Reputation Enhancement Theory)	35
2.2.3.6. Sosyal Norm Kuramı (Social Norms Theory).....	36
2.2.3.7. Ekolojik Sistem Kuramı	36
2.2.3.8. Ergenliğe Geçiş Kuramı (Transitional Teens Theory)	39
2.2.3.9. Problem Davranış Kuramı.....	39
2.2.3.9.1. Problem Davranış Kuramı'nda Açıklayıcı Sistemler... 43	
2.2.3.9.1.1. Kişilik Sistemi.....	44

2.2.3.9.1.2. Algılanan Çevre Sistemi	46
2.2.3.9.1.3. Davranış Sistemi	48
2.3. PROBLEM DAVRANIŞLAR VE AİLE.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

3.1. Ergenlik Döneminde Görülen Problem Davranışlar	57
3.2. Aile Yapısı ve Aile Sorunları	60
3.3. Sosyo-Demografik Değişkenler	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Modeli	68
4.2. Evren	68
4.3. Örneklem.....	68
4.4. Veri Toplama Araçları	71
4.4.1. Kişisel Bilgi Forumu	71
4.4.2. Gençlik Döneminde Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği(GDASDÖ)	71
4.4.2.1. GDASDÖ'ye İlişkin Güvenirlik Çalışmaları	73
4.4.3. Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA)	75
4.4.4. Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ).....	76
4.5. Veri Toplama Süreci	78
4.6. Verilerin Analiz Edilmesi	79

BEŞİNCİ BÖLÜM BULGULAR

5.1. Ergenlik Döneminde Görülen Problem Davranışlar, Aile Yapısı ve Gençlik Dönemi Aile Sorunlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler	80
5.2. Ortaöğretimde Öğrenim Gören Ergenlerde Görülen Problem Davranışlar ile Aile Sorunları Arasındaki İlişki	82
5.3. Ortaöğretimde Öğrenim Gören Ergenlerde Görülen Problem Davranışlar ile Aile Yapısı Arasındaki İlişki	90
5.4. Ortaöğretimde Öğrenim Gören Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Sosyo- Demografik Değişkenler ile İlişkisi	98

ALTINCI BÖLÜM TARTIŞMA

6.1. Ergenlik Döneminde Görülen Problem Davranışlar ve Gençlik Dönemi Aile Sorunları	115
6.2. Ergenlik Döneminde Görülen Problem Davranışlar ve Aile Yapısı	121
6.3. Ergenlik Döneminde Görülen Problem Davranışlar ve Sosyo-demografik	

Değişkenler	124
6.3.1. Cinsiyet Açısından Problem Davranışlar	124
6.3.2. Sınıf Düzeyi Açısından Problem Davranışlar	125
6.3.3. Öğrenim Görülen Okul Türü Açısından Problem Davranışlar	126
6.3.4. Sosyo-Ekonomik Durum Açısından Problem Davranışlar	126
6.3.5. Babanın Çalıştığı İl Açısından Problem Davranışlar	127

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

7.1 SONUÇ	129
7.2. ÖNERİLER	132
7.2.1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler	132
7.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	133
KAYNAKLAR	134
EKLER	150
ÖZ GEÇMİŞ	151

ŞEKİLLER DİZİNİ

2.1. Koruyucu Faktörlerin ve Risk Faktörlerinin Ergenlerin Problem Davranışları Üzerindeki Etkisini Açıklayan Model.....	40
2.2. PDK İçerindeki Sitemler ve Bu Sistemler İçerisinde Yer Alan Koruyucu ve Risk Faktörleri Arasındaki İlişki	42
2.3. Problem Davranış Teorisi' nin Kavramsal Yapısı.....	50
4.1. Örnekleme Yer Alan Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımına İlişkin Pasta Grafiği...	70

TABLOLAR DİZİNİ

4. 1. Öğrencilerin Okul Türü, Cinsiyet ve Sınıf Düzeyine İlişkin Betimleyici İstatistikler.....	69
4. 2. Anne-Babanın Eğitim Durumu, Ölü-Sağ ve Öz-Üvey Oluşuna İlişkin Betimleyici İstatistikler.....	70
4.3. Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği Toplam ve Alt Boyutlar Puanları İçin Elde Edilen Güvenirlilik Katsayıları.....	73
4.4. Alt Boyut ve Toplam Puanları için Elde Edilen Test-tekrar Test Güvenirlilik Katsayıları	74
5.1. Ergenlik döneminde Görülen Problem Davranışlara İlişkin Betimleyici İstatistikler.....	80
5.2. Gençlik Dönemi Aile Sorunlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler.....	81
5.3. Aile Yapısına İlişkin Betimleyici İstatistikler	81
5.4. Problem Davranışlar ve Aile Sorunlarına İlişkin Korelasyon Değerleri	83
5.5. Ergenlikte Görülen Anti-Sosyal Davranışlar ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları.....	85
5.6. Ergenlikte Görülen Alkol Kullanımı ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları.....	86
5.7. Ergenlikte Görülen Sigara Kullanımı ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları.....	87
5.8. Ergenlikte Görülen İntihar Eğilimi ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz sonuçları	88
5.9. Ergenlikte Görülen Beslenme Alışkanlıkları ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz sonuçları	89
5.10. Ergenlikte Görülen Okul Terki ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz sonuçları	90
5.11. Problem Davranışlar ve Aile Yapısına İlişkin Korelasyon Değerleri.....	92
5.12. Ergenlikte Görülen Anti-Sosyal Davranışlar ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları.....	94
5.13. Ergenlikte Görülen Alkol Kullanımı ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları.....	95
5.14. Ergenlikte Görülen Sigara Kullanımı ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları.....	95
5.15. Ergenlikte Görülen İntihar Eğilimi ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz sonuçları	96
5.16. Ergenlikte Görülen Beslenme Alışkanlıkları ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları.....	97
5.17. Ergenlikte Görülen Okul Terki ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz sonuçları	98
5.18. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları	99
5.19. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Babanın Isparta İlinde Çalışıp/Çalışmamasına İlişkin T-Testi Sonuçları.....	100

5.20. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları	101
5.21. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları	103
5.22. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Anne Eğitim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları	104
5.23. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Babanın Eğitim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları	105
5.24. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Öğrencilerin Sosyo-ekonomik Durumuna Göre ANOVA Sonuçları	106
5.25. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Öğrencilerin Kaldıkları Yere Göre ANOVA Sonuçları	108
5.26. Ergenlikte Görülen Anti-Sosyal Davranışlar ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları	109
5.27. Ergenlikte Görülen Alkol Kullanımı ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları	110
5.28. Ergenlikte Görülen Sigara Kullanımı ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları	111
5.29. Ergenlikte Görülen İntihar Eğilimi ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları	112
5.30. Ergenlikte Görülen Beslenme Alışkanlıkları ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları	113
5.31. Ergenlikte Görülen Okul Terki ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları	114

BİRİNCİ BÖLÜM

PROBLEM

1.1. Giriş

Genellikle yetişkinliğe hazırlık dönemi olarak görülen ergenlik, bedence büyümenin, hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişim ve gelişimlerin olduğu; buluşla (puberty) başladığı ve bedence büyümenin sona ermesiyle sonlandığı düşünülen,çocukluktan yetişkinlik dönemine geçişte fırtınalı bir dönem olarak tanımlanmaktadır(Crockett ve Crouter, 1995; Kulaksızoğlu, 2008; Newman ve Newman, 1991: 366). Ergenler, bu dönemde biyolojik olarak olgunlaşmakta, artan sosyal ve akademik sorumluluklarıyla birlikte, sosyal ve psikolojik anlamda da gelişmektedirler. Bu dönemde bireyin inançları ve değerleri şekillenmekte, anne-babanın ergen üzerindeki etkileri azalmakta; buna karşın akranların ergen üzerindeki etkisi artmaktadır. Bu önemli dönemin bir sonucu olarak da ergenlerde pek çok davranış değişikliği meydana gelmektedir. Bu davranışların hem ergenlik döneminde hem de daha sonraki gelişim dönemlerinde bireyin yaşamını önemli düzeyde etkilediği belirtilmektedir (Crockett ve Crouter, 1995; Gençtanırım-Kuru, 2010; Newman ve Newman, 1991: 366).

Ergenlik döneminde ergenlerden, bedensel özelliklerini kabul etme ve bedenini etkili şekilde kullanma, erkek yadakızsı bir toplumsal rolü gerçekleştirme, her iki cinsten yaşlıları ile yeni ve daha olgun bir ilişki kurma, anne-babadan ve diğer yetişkinlerden duygusal bağımsızlığı gerçekleştirme, mesleğe, evlenmeye ve aile yaşamına hazırlanma, toplumsal bakımdan sorumlu bir davranış isteme ve gerçekleştirme ve bir ahlak sistemi kazanma görevlerini yerine getirmesi beklenir. Bunun yanı sıra, bu döneminin en önemli görevlerinden bir tanesi de, ergenin yaşamış olduğu biyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimlere uyum sağlayabilmesi ve sağlıklı bir kimlik geliştirebilmesidir (Bulut, 2010: 1-5; Gander ve Gardiner, 2004: 440). Dolayısıyla ergenler,yaşadıkları bu ani biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlere uyum sağlamakta güçlük çekebilmekte ve bu değişimler bazı uyum sorunlarına neden olabilmektedir.

Ergenlik döneminde, ergenler bir yandan büyüme, olgunlaşma, değişme ve gelişme için yeni fırsat ve yaşantılar kazanırken, diğer yandan akademik, kişisel ve sosyal uyum sorunlarıyla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu dönemde ergenin uyumunu etkileyebilecek faktörlerden biri de, ergenlerde görülebilecek problem davranışlardır (Arslan ve Duru, 2011: 134). Alan yazında doğrudan veya dolaylı olarak bireyin sağlığını, öznel iyi oluşunu ve sosyal hayatını olumsuz yönde etkileyen ve ergenin gelişim görevlerini başarmasını engelleyen, kendisinden beklenen sosyal rolleri yerine getirmesine, başarı ve yeterlilik duygusunu hissetmesine engel olan davranışlar problem davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Problem davranışlar, psiko-sosyal açıdan ergenin hem gelişimini hem de sosyal uyumunu ve fiziksel sağlığını tehlikeye sokan davranışlardır (Jessor, 1991: 599; 1998: 15). Problem davranışlar içerisinde sigara içme, alkol kullanma, uyuşturucu maddelerin kullanımı, erken yasta cinsel ilişkiye girme ve anti-sosyal davranışlar, riskli (alkollü, kemersiz, hızlı, ehliyetsiz) araç kullanma, evden veya okuldan kaçma, okulu bırakma, toplumsal becerilerde yetersizlik gibi davranışlar yer almaktadır (Jessor, 1987: 332; 1991: 603).

Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar maddeyi kötüye kullanım, içe-yönelim ve dışa-yönelim sorunları olmak üzere üçkategoride ele alınmaktadır. Maddeyi kötüye kullanma, nikotin ve alkol gibi yasal maddelerle birlikte esrar, kokain gibi yasal olmayan maddeleri içermektedir. İçe-yönelim sorunları, bireyin sorunları kendisine yöneltmesidir. Bu sorunlar arasında; duygusal ve bilişsel streslerle ortaya çıkan depresyon, kaygı, fobi gibi sorunlar yer almaktadır. İçe-yönelim problemlerinin ortak noktası, bireyin öznel olarak yaşadığı strestir. Dışa-yönelim uyum sorunlarında ise, bireyin davranışları dışa yönelmiştir ve bu yönelim problem davranışlar olarak kendini gösterir. Ergenlik döneminde görülen anti-sosyal, evden kaçma gibi davranışlar dışa yönelim sorunları olarak değerlendirilmektedir (Steinberg, 2007: 484-488).

İçe-yönelim ve dışa-yönelim uyum sorunları arasında bir ayırım yapılmasına rağmen unutulmaması gereken diğer bir nokta, bazı ergenlerin her iki alanda da güçlük yaşayabilecekleridir. Örneğin; suç davranışları sergileyen bir ergen aynı zamanda depresyonda yaşıyor olabilir ya da çoğu depresif ergen alkol veya madde bağımlısı olabilir. İçe-yönelim ve dışa-yönelim sorunları içinde görülen belli problemlerin

birbirleriyle yüksek düzeyde ilişki gösterdiği görülmektedir. Örneğin; suç işleme genellikle evden kaçma, sapkınlık, uygunsuz cinsel davranış, akademik güçlükler ve şiddet davranışları ile ilişkilendirilebilir (Steinberg, 2007: 484-485).

Her ne kadar maddeyi kötüye kullanma bir dışa-yönelim sorunu olarak düşünülse de, maddeyi kötüye kullanım sorunları hem içe-yönelim hem de dışa-yönelim sorunlarından her biriyle birlikte görülebileceğinden ve madde deneyen ergenlerin çoğu içe-yönelim ya da dışa-yönelim sorunu göstermediğinden, madde kötüye kullanmanın ayrı bir sınıf olarak değerlendirilmesi daha uygun görülmektedir (Slade, 2007: 554; Steinberg, 2007: 484-488). Bununla birlikte yapılan birçok çalışmada alkol, sigara gibi madde kullanımının dışa-yönelim davranışı olarak ele alındığı görülmektedir (Grillo ve Hopwood, 2010; Lacono, Malone ve McGue, 2002; Slade, 2007).

Ergenlik döneminde birey üzerinde çevresel faktörlerin etkisinin arttığı gözlenirse de, yapılan çalışmalar ergenlerde görülen problem davranışlar üzerinde ailenin etkisinin büyük olduğunu göstermektedir (Ayan, 2007; Avcı, 2006; Barrlett ve Turner, 2005; Cookston, 1999; Crano ve Hemovich, 2009; Daddis, 2002; Edleson, 1999; Fletcher, Steinberg ve Wheeler, 2004; Kunt, 2003; Siyez, 2006). En küçük toplumsal yapı olarak değerlendirilen aile, bünyesinde birçok işlev barındıran; anne-baba ve çocuklardan oluşan bir kurumdur. İnsan ilişkilerinin sergilendiği bir sahne gibi düşünülen aile, bireyin beslenme, korunma, sevilme gibi gereksinimlerinin karşılandığı ve insan ilişkilerinde belirleyici olan anlaşma, uzlaşma, bağlılık, işbirliği gibi olumlu nitelikleri kazanabileceği bir ortam olmakla birlikte anlaşmazlık, çekişme, çatışma gibi yaşanabilecek olumsuz durumlar karşısında sergileyeceği davranışların öğrenildiği bir kurumdur. Keskin bir gözlemci olan çocuk, anne-babasının kendisiyle, kardeşleriyle ve birbirleriyle olan ilişki ağlarını gözlemler ve bu örgüyü değerlendirerek tepkilerde bulunur. Dolayısıyla; bireyin davranışlarının şekillenmesinde aile önemli bir yer edinmektedir (Yavuzer, 2003: 288-290; Yörükoğlu, 2004).

Çocukluk yıllarında ailenin işlevleri daha çok bakım ve koruma gibi bireyin sosyalleşmesine yardımcı olmak iken; ergenlik döneminde; ergen, bakımdan çok desteklenmeye, korunmadan çok rehberliğe ve toplumsallaşmadan çok yönlendirilmeye gereksinim duyar. Bu tür fırtınalı bir dönemde uyum sorunlarının yoğun bir şekilde

yaşanması ergenlik çağına özgü bir nitelik olarak değerlendirilir. Okulda ve evde sürekli bir sürtüşme, söz dinlememe, kuralları çiğneme, bağırıp çağırma gibi uyumsuzlukları ile süren süreçte bir üst boyuta geçerek yağmacılık, suç işleme, hırsızlık gibi toplumsal normları ve yasaları ihlal etme boyutuna geçebilmektedir (Steinberg, 2007: 152; Yavuzer, 2003:288-290; Yörükoğlu, 2004).

Alan yazında birçok çalışma, problem davranışların görülme sıklığı üzerinde ailenin önemli rolünün olduğuna vurgu yapmaktadır (Akbaş, Böke, Karabekiroğlu, Sarısoy, Şahin ve Yorbık, 2008; Daddis, 2002; Edleson, 1999; Barrlett ve Turner, 2005; Daddis, 2002; Fletcher, Steinberg ve Wheeler, 2004; Akgül, Özdemir, Öztop, Şahin ve Ünal, 2009). Her ne kadar ergenlik dönemi ebeveyn otoritesinden uzaklaşma, ebeveyn- ergen çatışması gibi değişkenlerle birlikte anılsa da bu dönem, ergenin yaşamış olduğu hızlı değişimler karşısında aileye en çok gereksinim duyduğu bir dönemdir. Özellikle aile içerisinde yaşanan çatışmalar, şiddet, problem davranışlara yönelik model olma, aile yapısında meydana gelen ani değişimler gibi faktörlerin ergenler üzerinde önemli etkilerinin olduğu ve bu tür aile ortamlarında yetişen bireylerin problem davranışlara daha eğilimli oldukları belirtilmektedir (Barrlett ve Turner, 2005; Daddis, 2002; Edleson, 1999; Fletcher, Steinberg ve Wheeler, 2004; Steinberg, 2007). Örneğin aile içi şiddetin yoğun olarak yaşandığı ailelerde büyüyen bireylerde anti-sosyal davranışların daha fazla görüldüğü veya parçalanmış aileye sahip bireylerin problem davranışlara daha eğilimli oldukları belirtilmektedir. Bununla birlikte boşanma, yeniden evlenme, ailenin ekonomik yapısında meydana gelen değişimler gibi aile yapısını etkileyen değişimler, ergenler üzerinde önemli etkiler bırakabilmektedir. Problem davranışlar gösteren ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada, parçalanmış aileye sahip, ailelerinde şiddet yaşanan, ailelerinde sık alkol kullanan birey bulunan ve tek ya da yeniden evlenen ebeveyn gibi aile örüntülerine sahip ergenlerde problem davranışların daha fazla olduğu görülmüştür (Yılmaz, 2000: 40- 41).

Yukarıda sunulan açıklamalar ve ampirik bulgular doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılacak olursa, ailenin, ergenlik döneminde problem davranışların oluşmasında ve önlenmesinde önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Olumlu aile

ortamında yetişen ergenlerde daha az problem davranışlar görülürken, buna karşın olumsuz aile ortamında yetişen ergenlerde problem davranışların görülme sıklığının arttığı gözlenmektedir. Diğer bir deyişle, ergenin içinde yaşadığı aile ortamında yaşanan sorunlar ergenlerdeki problem davranışları tetiklerken, olumlu aile yapısının da ergenlikte görülen problem davranışların oluşumun ve gelişimine karşı koruyucu bir rolünün olduğu söylenebilir. Ergenlerde problem davranışların gelişmesinde ve önlenmesinde ailenin rolüne yönelik olarak yapılacak çalışmalar, problem davranışlar gösteren ergenlere yönelik olarak yapılacak müdahale çalışmalarına kaynak teşkil edecektir. Sonuç olarak bu çalışmada ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile yapısı ve ailesorunları açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, problem davranışları yordama gücü bakımından yaş, cinsiyet, okul türü gibi değişkenler ele alınmış ve bu değişkenler açısından problem davranışlar incelenmiştir.

1.2. Problem Cümlesi

Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerin problem davranış düzeyini yordamada aile yapısı, aile sorunları ve sosyo demografik özelliklerin rolü nedir?

1.3. Alt Problemler

1. a-Ortaöğretimde öğrenim görmekte olan ergenlerde görülen problem davranışlar ile aile sorunları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
b- Ergenlerde görülen problem davranışlar, gençlik dönemi aile sorunları tarafından yordanmakta mıdır?
2. a-Ortaöğretimde öğrenim görmekte olan ergenlerde görülen problem davranışlar ile aile yapısı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
b- Ergenlerde görülen problem davranışlar, aile yapısı tarafından yordanmakta mıdır?
3. Ortaöğretimde öğrenim görmekte olan ergenlerde görülen problem davranışlar, sosyo- demografik değişkenlere göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretimde öğrenim görmekte olan ergenlerde görülen problem davranışların, aile yapısı ve aile sorunları açısından incelenmesidir.

1.5. Araştırmanın Sayıtları

Araştırma kapsamında örnekleme oluşturan katılımcılar, veri toplama araçlarına içten ve doğru yanıtlar vermişlerdir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma kesitsel nitelikte bir çalışma olup, araştırma verilerinin toplanmasına ilişkin işlemler 2011-2012 akademik eğitim-öğretim dönemiyle sınırlıdır.
2. Bu araştırma, Isparta ili sınırları içerisinde bulunan Anadolu, Teknik-Meslek ve Fen-Sosyal Bilimler olmak üzere ortaöğretim kurumlarında öğrenime devam etmekte olan lise öğrencileri ile sınırlıdır.
3. Bu araştırma Riskli Davranışlar Ölçeği, Aile Yapısını Değerlendirme Aracı, Gençlik Döneminde Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu' nun ölçtüğü değişkenlerle sınırlıdır.

1.7. Araştırmanın Önemi

Ergenlik dönemi kendi içerisinde birçok değişim ve gelişimi barındırmaktadır. Fizyolojik yapıda meydana gelen değişimlerle başladığı kabul edilen ergenlik dönemi, bilişsel ve sosyal alanda meydana gelen değişimlerle hız kazanır. Ergenlik dönemi ile birlikte erkek çocuk "delikanlı", kız çocuğu "genç kız" olarak görülmeye başlanır. Kimlik kazanımı bu dönemde ergenin başarması gereken önemli görevlerden bir tanesidir. Bununla birlikte yaşanmakta olan fiziksel, duygusal, sosyal ve cinsel değişimler birey açısından başlı başına bir stres kaynağına dönüşebilmektedir. Bu değişimlere uyum sağlamak zorlanan ergen, sağlığını riske sokabilecek, toplumsal normlarla bağdaşmayan ve yasalara aykırı davranışlara yönelebilmektedir. Bu tür davranışlar ergenin gelişimini riske sokmakla birlikte ergenin hem ailesi hem de sosyal

çevresi açısından olumsuz sonuçlar doğurabilen davranışlardır. Bu nedenle ergenlik döneminde problem davranışları önlemeye yönelik çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Ergenlik döneminde problem davranışlar üzerine yapılan çalışmalar, ergenlerin problem davranışlara yönelmelerinde ailenin önemli bir faktör olduğunu göstermektedir(Baer ve Kierkus, 2002; Bureac, Downs, Division ve Overturf, 2003; Gençtanırım-Kuru, 2010;Gezek, 2007;Akboy ve Savi, 2008; Siyez, 2006). Ergenlik dönemi ile birlikte ailenin ergen üzerinde etkisinin azaldığı düşünülse de, ergenlik dönemi bireyin aileye en çok gereksinim duyduğu dönemlerden bir tanesidir. Bu dönem ergenin, ailenin desteğine ve rehberliğine gereksinim duyduğu bir zaman dilimidir. Ergenlik döneminde aile ortamında var olan aile içi şiddet, olumsuz aile ortamı, aile yapısında yaşanan ani değişimler gibi değişkenler, ergenlerin problem davranışlara yönelme olasılıklarını arttırmaktadır. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlara yönelik yapılabilecek önleyici ve müdahale edici çalışmalarda ailenin önemli bir faktör olduğu unutulmamalıdır. Aile bir yandan problem davranışların olma olasılığını azaltırken diğer taraftan ise olma olasılığını arttırıcı nitelikte etkiye sahip olabilmektedir.

Ülkemizde ergenlik dönemi ortaöğretim yıllarına denk gelmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu' nun (2011: 88) verilerine göre yaklaşık altı milyon ergen ortaöğretim kurumlarında eğitim-öğretim görmektedir. Ortaöğretim kurumlarında problem davranışlara yönelik önleyici ve müdahale çalışmaları Psikolojik Danışman/Rehber Öğretmenler tarafından gerçekleştirilmektedir. Önleme ve müdahaleye yönelik yapılacak çalışmaların kimlere yönelik olacağı ve ne tür programlar uygulanacağı belirlenmesi için yapılacak olan araştırmalar aydınlatıcı olacaktır. Bu nedenle ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile açısından ele alınarak incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu konuda yapılacak bir çalışmanın, gerek ergenlere gerekse ailelere yönelik önleme ve müdahale çalışmalarının hazırlanmasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Ülkemizde problem davranışlar ile ilgili araştırmaların daha çok, problem davranışların görülme sıklığı, problem davranışlar gösteren grubun sosyo-demografik özellikleri, aile ve akran ilişkileri, okul başarısızlığı ve madde kullanımı üzerine

yapıldığı görülmektedir (Aras, Günay,Orçın ve Özan, 2007; Aydoğan, Babaoğlu Gökcalp, Hatun ve Kara, 2003; Aysan ve Siyez, 2007; Bahçivan-Saydam ve Gençgöz, 2005; Eke, Ögel ve Taner, 2006; Gençtanırım-Kuru, 2010; Siyez, 2006).Son yıllarda problem davranışlar üzerine yapılan çalışmalarda artış görülse de, alan yazında aile yapısı ve aile sorunları üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple, bu konuda yapılacak bir çalışmanın alan açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

1.7. Tanımlar

Ergenlik Dönemi: Ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçişte yer alan ve bireylerin başta biyolojik olmak üzere fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal açıdan pek çok değişim yaşadıkları bir gelişim basamağıdır (Feldman, 1997: 348).

Problem Davranışlar: Toplumsal kuralların ihlal edilmesiyle olumsuz sonuçlara neden olan ve doğrudan veya dolaylı olarak ergenin sağlık, gelişim, iyilik hallerini riske sokan ve yaşamını etkileyen, potansiyel olarak olumsuz sonuçlar doğurabilecek davranışlar problem davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Beguy, Cleland, Egondi, Jessor, Kabiru, Ndugwa ve Zulu, 2010).

Aile: En küçük toplumsal kurum olarak tanımlanan aile, yasalarla saptanan görevleri yanında geleneklerle belirlenen birçok işlevi olan ve anne-baba ve çocuklardan oluşan bir yapıdır (Yörükoğlu, 2004).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR

Bu bölümde, ergenlik dönemi, problem davranışlar ve aile yapısı ile ilgili kavram ve kuramsal açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. ERGENLİK

2.1.1. Ergenlik Dönemi ve Gelişim Özellikleri

Genellikle yetişkinliğe hazırlık dönemi olarak görülen ergenlik, bedence büyümenin, hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişim ve gelişimlerin olduğu, buluğla (puberty) başladığı ve bedence büyümenin sona ermesiyle sonlandığı kabul edilen bir dönemdir (APA, 2002; Crockett ve Crouter, 1995; Kulaksızoğlu, 2008). Zihinsel büyümenin patlamasıyla başlayarak, cinsel olgunlaşma ve cinsel kimliğin kazanılmasından geçerek toplumsal kişiliğe varıncaya kadar, ergenlerin karşılaştıkları gelişim görevlerinin sayısı dikkate alındığında, ara evre kavramı, bu dönemde yerini "kargaşa dönemi" kavramına kolayca bırakabilmektedir (Cloutier, 1982: 1). Bu dönemdeki bedensel gelişim, sosyal, duygusal ve zihinsel olgunlukların temelini oluşturmaktadır (Yavuzer, 2003).

Ergenlik dönemi yaş sınırlarına ilişkin yapılan tanımların farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Ergenlik dönemi, UNESCO'ya göre 15–24 yaş (Köknel, 2004: 89); Dünya Sağlık Örgütü' ne göre 10-19 yaş (WHO, 2009); Birleşmiş Milletler Örgütü'ne göre 15-25 yaş; ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı'na göre ise ergenlik dönemi, buluğ çağına girme ile başlayan biyo-psikolojik açıdan çocukluğun sona erdiği ve toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan, genç yetişkinliğin başladığı dönem olarak nitelendirilen 12-24 yaşları arasındaki dönemdir (Kulaksızoğlu, 2008; Yavuzer, 2003: 263).

Ortalama olarak kızlarda 10, erkeklerde ise 12'li yaşlar buluğ ve buluğ öncesi bedensel farklılaşmanın başladığı yaşlardır (Erden ve Akman, 2003: 50; Stang ve Story, 2005). Bu dönem cinsiyetle ilgili içsalgı bezlerinde salgılanmaya başlayan kız veya

erkek cinsel hormonu ile başlar. Erinlik ile birlikte erkeklerde testosteron (testosterone) kızlarda östrojen (estrogen) salgıları beyindeki hipofiz bezinin uyarılması ile bol miktarda üretilmeye başlanır. Kız ve erkek çocukta cinsiyet ile ilgili iç salgı bezleri işlevsel hale gelir (Cüceloğlu, 2008: 345). Böylece kız ve erkek olmakla ilgili bedensel değişme ve gelişme süreci hızlanır. Bireyde birincil ve ikincil cinsel değişimler ortaya çıkar. Cinsel organlar gelişir. Cinsel organda ve koltuk altlarında kıllanma başlar. Kızlarda göğüsler büyürken, erkeklerde sakallar çıkmaya başlar (Köknel, 2004: 89; Newman ve Newman, 1991: 368).

Ergenliğe girişle birlikte ergen, cinsiyet özelliklerini kazanmaya başlar. Birincil cinsiyet özellikleri; kızlarda buluş çağının en önemli göstergesi olan ilk adet kanaması olarak kabul edilir. İlk adet kanamasından yaklaşık bir yıl sonra yumurta üretimi başlar. Erkeklerde üreme organlarındaki değişiklik ortalama olarak 13-14 yaşlarında başlar. Bu dönemde erkek üreme organı ve bezleri büyür ve erkek üreme hücresi (sperm) üretmeye başlar. Üreme organlarındaki olgunlaşma sonucu ile ilk gece boşalmaları yaşanır (Aydın, 2005: 176; Kulaksızoğlu, 2008: 46-47). İkincil cinsiyet özellikleri; kızlarda, buluşun ilk ve en önemli belirtisi, göğüslerde tomurcukların ortaya çıkmasıdır. Adet kanaması, bundan yaklaşık bir yıl sonra gerçekleşir. Cinsel organ çevresindeki kıllanmalar genellikle memelerin gelişiminden kısa bir süre sonra başlar ve bir ya da iki yıl sonra koltukaltı kılları belirir. Ayrıca bu dönemde, omuzlar daralır ve yuvarlaklaşır, kalça genişleyerek vücut yapısı şekillenir. Erkeklerde en önemli ikincil cinsiyet belirtileri ise, beden biçimi ve sakalıdır. Vücut ve yüz erkeksi bir görünüm alır. Omuzlar geniş, kalça dar ve gövde nispeten uzundur. Aynı dönemde önce penis çevresi kıllanması ve yaklaşık iki yıl kadar sonra da koltukaltı ve yüzde kıllanma başlar. Yüzde bıyık ve sakal çıkar. Erkek ergende çocukluğun aksine ses kalınlaşır. Derideki yağ bezlerinin fazla çalışması nedeniyle yüzdeki sivilcelerde artış meydana gelir. Ayrıca cinsel olgunlukla birlikte, vücutta her birey için kendisine has bir koku belirginleşir (Aydın, 2005: 176; Kulaksızoğlu, 2008: 46-47; Ruffin, 2009).

Ergenin başarması gereken en önemli gelişim görevlerinden bir tanesi, kendi bedenini kabul etmesidir. Kendi bedenini kabulde ergenin olumlu bir beden imajına sahip olması beklenir. Bu gelişim görevi ile ilgili en yoğun sorunlar ergenlik döneminde

yaşanmaktadır. Çünkü ergenlik yoğun bedensel değişikliklerin anlaşılmaya çalışıldığı ve buna bağlı olarak bedenin nasıl görüldüğü ile yoğun olarak ilgilenildiği bir dönemdir (Oktan, ve Şahin, 2010: 4).

Ergenlik döneminde diğer bir uyum sorunu ise ergenlerde erken veya geç olgunlaşmadır. Erken olgunlaşma, erkekler için çeşitli avantajlar taşıyabilir. Erken olgunlaşan erkekler sınıf arkadaşları arasında daha atletik, popüler, sporda başarılı, ergenlikte kendine güvenli ve yetişkinlikte başarılı görünebilmektedirler. Geç olgunlaşan erkekler daha az dengeli, daha gergin ve konuşkan, daha sıkılgan ve daha fazla dikkat çekme çabası içinde olma eğiliminde olabilmektedirler. Ortalama olarak, akranları içinde daha az popülerdirler ve lider olma olasılıkları düşüktür (Lindzey, Spririg ve Thompson, 1988: 4; Siyez, 2009: 23). Kızlarda ise erken erinlik ilköğretimde bir kızın sınıf arkadaşlarından daha uzun olduğu ya da arkadaşlarının çoğu henüz hiç bir şey bilmezken kendisi menstruasyonu yaşadığı için kendisini kötü hissedebileceği anlamına gelebilmektedir (Lindzey vd., 1988: 4). Bunun yanı sıra erken olgunlaşan kızlar, sınıf içerisinde henüz olgunlaşmamış arkadaşlarının şakalarına maruz kalabilmekte ve çeşitli sıkıntılar yaşayabilmektedir. Geç olgunlaşan kızlar ise ilköğretim yada lise dönemlerinde yakın ilişkilerde veya grup aktivitelerinde gözden kaçabilmektedirler. Bu durum ise sosyal statülerinin akranlarına göre düşük olmasını beraberinde getirebilmektedir (Siyez, 2009: 24).

Ergenlik döneminde yaşanan değişim ve gelişimler sadece ergenin fiziki yapısı ve cinsel gelişimi ile sınırlı değildir. Diğer bir gelişim boyutu ise ergenin bilişsel yapısında meydana gelen değişimlerdir. Ergenlik öncesi dönemde birey, somut işlemler dönemindeyken, ergenliğe girişle birlikte soyut düşünme becerisi gelişmeye başlar ve soyut işlemler dönemine geçer. Somut işlemler döneminde, somut nesne ve olgular üzerinde işlem yapabilen çocuklar, bu dönemde düşüncelere veya varsayımlara yönelirler. Çocuğun düşüncesi, doğrudan gözleyebildiği şeylere ve olaylara odaklıdır. Ancak ergenler, gördüklerinin ötesindeki olasılıklar hakkında düşünebilmektedirler (Dönmezer, 2003: 82). Yani bu dönemde ergenin düşünce tarzı çocuğun düşünce tarzına oranla somut olaylara daha az bağlıdır. Ergenin, olası olana ilişkin sistematik biçimde akıl yürütme becerisi, ergeni çeşitli mantıksal ve bilimsel problem çözme

becerilerini kullanır hale getirir. Ergenin bu düşünme biçimini kullanması sadece bilimsel durumlarla sınırlı değildir. Bu durum, ergenin karşı çıkanın olası tepkilerini öngördüğü ve bir karşıt görüş veya bir dizi karşıt görüş sunabileceği tartışma durumlarında da gözlenir. Çoğu anne baba ergenlikte çocuklarının daha çok tartışmacı olduğunu ifade eder. Bu dönemde bir ergen, başkalarının görüşlerini sorgulamadan kabul etmez, ancak bunun yerine diğer olası kuramsal inançlara göre değerlendirir. Olasılıklara ilişkin düşünmede ergenin artan becerisi, tümdengelimsel akıl yürütmeyi de beraberinde getirir. Tümdengelimsel akıl yürütme, verilen yada önerilen genel bir küme bilgiden, gereken mantıksal sonuçları çıkarsamayı yapabileceğiniz bir mantıksal akıl yürütmedir. Ayrıca tümdengelimsel akıl yürütmeyle ilgili olarak hipotetik düşünme becerisi ortaya çıkar. Hipotetik düşünmek için doğrudan gözlemediğinizin ötesini gözlemlemeniz ve mantık kurallarını olası olanı yordamak için kullanmanız gerekir. İleriye planlayabilmek, bir şeylerin gelecekteki sonuçlarını görebilmek ve olaylara alternatif açıklamalar sağlayabilmek etkili bir şekilde hipotetik olmaya dayalıdır (Miller, 1989: 65- 67; Steinberg, 2007: 82- 84).

Ergenlerin sık sık kullandıkları “Ben her şey ile başa çıkabilirim, bana bir şey olmaz” ve “Yetişkinler beni anlamıyor” gibi ifadeler, ergenlik döneminde benmerkezci düşünce biçiminin tipik örnekleridir. Bu dönemdeki ergenler kendilerinin adeta dokunulmaz olduğuna inanırlar (Akman ve Erden, 2003: 74; Miller, 1989: 58). Ergenler sürekli olarak izlendikleri ve tüm dikkatlerin üzerlerinde olduğu inancındadırlar. Hayali seyircileri vardır. Hayali seyircide ergen bütün dikkatlerin, bütün gözlerin onun üzerinde olduğunu düşünür. Bu aşamada tüm gözlerin onun davranışlarını, fiziksel görünümünü ve diğer tavırlarını izlediğine inanır. Ergenlikte benmerkezci düşüncenin bir diğer boyutu ise kişisel efsanelerdir. Kişisel efsaneler, ergenin kendisi hakkında oluşturduğu ve kendisinin biricikliği, çok özel olduğu ve ölümsüzlüğüne dair olan inancıdır. Ergen, kendisine hiçbir şey olmayacağı gibi yanlış inançları içerisinde barındırabileceği gibi, hiç kimsenin onu anlayamayacağına dair inancada sahip olabilir. Her şeyi ile biriciktir. Elkind (1967: 1029-1033) ergen benmerkezçiliğinin, kendini bilişsel gelişimin her evresinde farklı biçimde gösterdiğini; bunun soyut işlemsel düşünce yapısından kaynaklandığını ve hayali seyirci (imaginary audience) ve kişisel efsane (personalfable) olmak üzere iki farklı şekilde ortaya çıktığını belirtmiştir.

Ergeni anlamada önemli bir yere sahip olan kimlik, ergenin ne olduğunu algılamaya ve aynı zamanda ne olabileceğini tanımlamaya çalıştığı ve bu nedenle ergenlik dönemi kimlik karmaşasının yaşandığı bir kriz dönemi olarak tanımlanmaktadır. Ergen, “Ben kimim?” sorusuna cevap bulmaya ve sağlam bir kimlik duygusuna ulaşma çabası içerisindedir. Kimliğini kazanmış kişinin kendisine, kendi bedenine, nerede olduğuna ve nereye gitmek istediğine ilişkin bir güven duygusuna sahip olduğunu ifade etmektedir. Ergeni ve kimliği anlamada en kapsamlı teori, Erik Erikson’a aittir. Erikson, kimliği, bireyin biricikliğinin bilinçli duygusu; deneyimlerin sürekliliği için bilinçsizce çaba; ve grubun düşünceleri ile dayanışma olarak tanımlar (Morsünbül, 2010: 106). Erikson’un tanımlamasında üç yapı kimlik duygusunun oluşması için gereklidir. Kimlik, bireye toplum tarafından verilmediği gibi olgunlaşma sürecinin sonucunda kendiliğinden de kazanılmaz (Miller, 1989: 186; Morsünbül, 2010: 106).

Ergenlik döneminde ergen için yetişkin olmanın bir parçası olan kimlik duygusu kadar önemli olan bir diğer gelişim ise özerklik duygusudur. Çocukluğun bağımlılığından kurtularak yetişkinliğin özerkliğine doğru bir hareket vardır. Bazı insanlar, özerkliğin (otonomi) başkalarından tamamen bağımsız olmak olduğunu düşünürler. Bu durumu ergenlerin “isyarı-ayaklanması” (rebellion) olarak görürler. Aslında ergenlik çağında otonomi kurmak, gerçekte ilişkilerinde bağımsız ve kendi ayakları üzerinde durabilen biri olmak anlamına gelir. Otonom ergenler, kendi kararlarını alma ve izleme becerisini kazanır, kendi doğru ve yanlış prensiplerine göre yaşar ve ailelerine duygusal olarak daha az bağımlı olmayı başarabilirler. Ayrıca özerklik, davranışsal olduğu kadar duygusal ve bilişsel bileşenleri de içermektedir (Ruffin, 2009; Steinberg, 2007: 331).

2.1.2. Ergenlik Döneminde Aile İlişkileri

Ergenlik döneminde psiko-sosyal gelişimin önemli boyutlarından bir tanesi de ailedir. Ergen-aile ilişkisi konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında, yapılan çalışmaların çoğunlukla ergen-ebeveyn ilişkisi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Morris ve Steinberg, 2001: 87). Bireyin sosyalleşmesinde önemli bir yer edinen ebeveyn-çocuk ilişkisi, ergenlik dönemi ile birlikte değişime uğrar. Çocukluk döneminde ve ergenliğin başlarında daha hiyerarşik bir ilişkiyi barındıran ebeveyn-

çocuk ilişkisi, ergenlikle birlikte daha eşitlikçi bir yapıya dönüşür (Smetana, Campione-Bar ve Metzger, 2006: 259). Ergenlik döneminde ergen-ebeveyn ilişkisinin karakteristik özelliği genellikle çatışmalar içermesidir. Ergenliğe girişin ilk yıllarında ebeveyn-ergen arasında çatışmalar yaşansa da, ergenliğin sonraki yıllarında bu durum azalmaktadır. Ergenlik döneminde yüksek düzeyde çatışma ergen gelişimi, ilişkileri ve gelecekte uyum sağlayabilmesinde olumsuz etkiye sahip olmasına rağmen araştırmacılar, erken ergenlik döneminde yaşanan çatışmaların, aile ilişkilerini daha fonksiyonel hale getirdiği konusunda hemfikir. Yapılan araştırmalar, hiç çatışma yaşamayan ve sürekli çatışma yaşayan ergenlerin daha fazla uyum sorunları yaşadıklarını göstermektedir(Smetana vd., 2006: 259; Steinberg, 2007: 150-151).

Ergenlerin kardeşleri ile olan ilişkilerine bakıldığında, genellikle kardeş ilişkilerinin diğer aile ilişkilerinden ve akran ilişkilerinden farklı niteliklere sahip olduğu görülmektedir. Ergenin yaşamında önemli bir yer edinen kardeşlerle ilgili yapılan araştırmalar, ergenliğin ilk yıllarında en fazla çatışmaların yaşandığı kişiler arasında kardeşlerinde yer aldığını göstermektedir. Ergenin kardeşiyle olan ilişkileri, hem çatışma ve çekişme hem de şefkat ve toplumsal destek öğeleri ile bezenmiş duygu yüklü bir ilişkidir. Bazı araştırmalar, ana-baba-ergen ilişkisinin kalitesinin, ergen-kardeş ilişkisinin kalitesine ve bununda ergenlerin akranlarıyla olan ilişkilerinin kalitesine yansıdığını ortaya koymuştur. Ayrıca kardeş ilişkisinin kalitesi, ergenlerin sadece akran ilişkilerini değil, genel anlamda uyumlarını da etkilemektedir. Ergenlikle birlikte kardeş ilişkilerinde yaşanan değişimler sonucunda, kardeşler arasındaki ilişki daha eşitlikçi olurken; daha az çatışma yaşanmaya başlanır fakat kardeşler birbirinden uzaklaşmaya başlar, yakınlık azalır. Bunun en büyük nedeni olarak kardeşlerin birbirleri ile geçirdikleri zamanın azalması gösterilmektedir. Olumlu kardeş ilişkileri, ergenin okul başarısına, toplumsal ilişkilerine, bağımsızlığına ve özerkliğine katkı sağlamaktadır. Bunun yanında kardeşler birbirlerine madde kullanımı, anti-sosyal davranışlar gibi sorunlu davranışların orta çıkmasında da etki etmektedirler (Smetana vd., 2006: 264-265; Steinberg, 2007: 163-165).

2.1.3. Ergenlik Döneminde Arkadaş İlişkileri

Ergenler arkadaşlarıyla ailelerinden daha fazla zaman geçirirler. Ergenlerin geliştiği ve sosyal yeteneklerini denediği yerler arkadaş gruplarıdır. Ergenler birbirlerine hangi davranışların kabul edilebilir ve hangisinin kabul edilmez olduğunu belirtmekte aceleci/sabırsız davranırlar. Ergenler her ne kadar zamanlarının çoğunu arkadaşlarıyla geçirseler de, konu değerler, eğitim ve uzun dönemli planlara gelince ebeveynin düşünceleriyle benzeşmeye yatkın oldukları hatırlanması gereken önemli bir noktadır (Ruffin, 2009).

Ergenlik döneminde arkadaşların ergen üzerinde hem olumlu hemde olumsuz etkileri vardır. Arkadaş gruplarının ergenin agresif dürtülerini kontrol etmelerine(özellikle arkadaşlarının çatışma çözümünde kullandıkları olumlu stratejileri öğrenmede), duygusal ve sosyal destek elde etmelerine ve daha bağımsız olmalarına, sosyal, mantıksal becerilerinin gelişmesine ve duygularını daha olgun bir şekilde ifade etmelerine, cinselliğe ve cinsel kimliğe ilişkin tutum geliştirmelerine, ahlaki yargılar ve değerlerin güçlenmesine, benlik algısının gelişmesine olanak sağlamak gibi pozitif işlevleri (Siyez, 2009: 39);bunların yanı sıra arkadaş gruplarının sigara, alkol, suça teşvik gibi negatif yönleride bulunmaktadır (Morris ve Steinberg, 2001: 936).

2.2. PROBLEM DAVRANIŞLAR

2.2.1. Problem Davranışlar Kavramı

Problem davranışlar, doğrudan veya dolaylı olarak bireyin sağlığını, öznel iyi oluşunu ve sosyal hayatını etkileyen; yasal/toplumsal kuralların ihlal edilmesiyle olumsuz sonuçlara neden olabilen davranışlardır (Jessor, 1987: 332; 1998: 15). Problem davranışlar, bireyin gelişimini riske sokmakla birlikte sosyal rollerde yetersizliğe ve psikopatolojik rahatsızlıklara da neden olabilmektedirler (Richter, 2010: 26).

Gelişim dönemleri açısından değerlendirildiğinde problem davranışları sadece belirli bir gelişim dönemiyle sınırlandırılması oldukça zordur; fakat ergenlik döneminde problem davranışların yaygın olarak görüldüğü belirtilmektedir. Problem davranışlar daha çok ergen gelişimini psiko-sosyal açıdan riske sokan davranışlardır ve ergenin gelişim görevlerini başarmasını engelleyen, kendisinden beklenen sosyal rolleri yerine getirmesine ve başarı ve yeterlilik duygusunu hissetmesine engel olan davranışlardır. Problem davranışlar, psiko-sosyal açıdan ergenin hem gelişimini hem de sosyal uyumunu ve fiziksel sağlığını tehlikeye sokan davranışlardır (Jessor, 1991: 599; Richter, 2010: 25-26).

Sigara içme, alkol kullanma, uyuşturucu maddelerin kullanımı, erken yaşta cinsel ilişkiye girme ve anti-sosyal davranışlar, riskli (alkollü, kemersiz, hızlı, ehliyetsiz) araç kullanma, evden veya okuldan kaçma, okulu bırakma, toplumsal becerilerde yetersizlik gibi davranışlar problem davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu tür davranışlar kısa süreli olarak ergenin kendini iyi hissetmesini sağlamasına rağmen, ergenin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığını, iyilik halini ve gelişimini tehlikeye sokan ya da aksatan davranışlardır (Jessor, 1987: 332; 1991: 603; 1998: 2-15). Bunun yanı sıra depresyon, anoreksia ve bulimia nevroza gibi psikolojik rahatsızlıkların bir çoğunda problem davranışlarla ilişkili olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu nedenle problem davranışlar, kişisel, sosyal veya gelişimsel açıdan istenmeyen sonuçlara neden olabilen risk faktörleri olarak düşünülebilir (Richter, 2010: 26).

Problem davranışlar üzerine yapılan çalışmalar, bu davranışların belirli işlevlerinin ve amaçlarının olduğunu göstermektedir (Jessor, 1991; Richter, 2010). Bu amaçlar daha çok ergenin gelişimsel boyutu ile ilgilidir. Bazen gelişimsel geçişler stres kaynağına dönüşebilir. Ergen bu süreçte, problem davranışları problemlerle başa çıkmada alternatif bir çözüm yolu ve başa çıkma stratejisi olarak kullanabilmektedir. Bu nedenle ergenlikte problem davranışların önemli işlevlerinden bir tanesinde ergenin gelişimsel görevleri ve karşılaştığı diğer problemlerin üstesinden gelmesinde aracı olmasıdır. Bu bağlamda problem davranışların, ergenin gelişimsel görevlerinin üstesinden gelmesinde önemli bir bileşen olduğu söylenebilir. Örneğin, madde kullanımı, akran grupları tarafından kabulü kolaylaştırırken aynı zamanda ergenin geleneksel normlara ve aile/sosyal değerlere karşı bir baş kaldırışı ve direnç gösterimi olarak da görülebilmektedir. Bunun yanı sıra madde kullanımı gibi bazı problem davranışlar yaşanan gelişimsel sorunları, hayal kırıklıkları, korkular veya kaygılar gibi durumlarla başa çıkma yolu olarak da görülebilir. Ayaküstü beslenme tarzı başka bir örnek olarak da verilebilir. Bu tür beslenme tarzını daha çok ergenin anne-babanın beslenme normlarına bir tepkisi olarak yorumlanabilir (Richter, 2010: 29-31). Problem davranışlar, ergenin akranları tarafından kabul görmesine, aileden bağımsızlıklarını kazanmasına, geleneksel değer ve normlara karşı çıkmasına, başarısızlık beklentisi, engellenmeler ve kaygıları ile başa çıkabilmesine, kimlik gelişimine ve olgunlaşmasına aracılık edebilmektedir (Aras vd., 2007: 187).

Alan yazında riskli davranışlar olarak da adlandırılan problem davranışlar, hem bireyin toplumsal yapısı ve kültürel değerleriyle hem de bireyin biyolojik ve genetik yapısı ile ilişkili ve aynı zamanda bireyin gelişimsel süreçlerinden de etkilenen karmaşık bir yapı olarak kabul edilir (Alikashifoğlu, 2008: 55). Bu nedenle problem davranışların değerlendirilmesinde tek bir risk faktöründen bahsetmek oldukça zordur. Fakat yapılan bazı çalışmalar ergenlikte problem davranışlar sergileyen ergenlerin yaş, cinsiyet, ailenin sosyo-ekonomik durumu, aile yapısı, ergen ebeveyn ilişkileri gibi bazı ortak özelliklerinin olduğunu ortaya koymaktadır (Siyez, 2006).

2.2.2. Problem Davranışların Sınıflandırılması

Bu çalışmada “Problem Davranış Kuramı” temel alınmıştır. Problem Davranış Kuramı (PDK) temel alındığından problem davranışların tanımı bu kuram çerçevesinde verilmiş ve bu çerçevede anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terki alt boyutları ele alınarak açıklanmıştır.

2.2.2.1. İntihar Eğilimi

İntihar, kişinin doğrudan ve bilerek, kasıtlı bir şekilde kendi hayatına son vermesi olarak tanımlanır (Berman ve Jobes, 1995: 143-144; Ceyhun ve Ceyhun, 2003: 217-218).Emile Durkheim’e göre, ölüme götüreceğini bilerek ve ölen kişi tarafından girilen olumsuz eylemin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak meydana getirdiği her türlü ölüm intihardır (Demirel-Özsoy veEşel, 2003: 176). Gökçe (1987: 50), Emilie Durkheim’ inintiharı “gönüllü ölüm” olarak tanımladığını belirtir.Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise intiharı kişinin, istediği değişiklikleri yapmak için kendisinin planladığı ve yürüttüğü, ölümle sonuçlanacağı yolunda bilgisi ve beklentisinin olduğu, ölümle sonuçlanan bir edim olarak tanımlamaktadır (Sungur, 1998: 20). Yapılan tanımlara bakıldığında, hemen her tanımda ortak noktanın, bireyin kendi iradesini kullanarak, kasıtlı bir şekilde ve sonuçlarını bilerek kendisini öldürmeyi amaçlamasıdır.

Gelişimin farklı evrelerinde görülmesine rağmen ergenlik döneminde intihar dünyada giderek artan bir sorun haline gelmiştir(Steinberg, 2007: 513).Ergenlik döneminde kaza ve cinayetlerden sonra ölüm nedenleri arasında intiharın üçüncü sırada yer aldığı belirtilmektedir (Minino, 2010). Örneğin, 2009 yılı verilerine göre, ABD' de nedeni bilinen ölüm nedenleri arasında 1- 24 yaş grubunda kaza ve cinayetten sonra% 12 ile intihar yer almaktadır (Minino, 2011).Yine ABD' de 1999-2006 yılları arasında 12- 19 yaş arası nedeni bilinen ölüm oranları içerisinde intihar üçüncü sırada yer almaktadır (Minino, 2010).

Ülkemizde de son yıllarda ergenlikte intihar oranlarında artışların yaşandığı belirtilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından intihar eden ve intihar girişiminde bulunan öğrencilerin belirlenmesi amacıyla 2003 yılında yapılan bir tarama

çalışmasında, 1997-2002 yılları arasında liselerde yaşanan intihar oranının % 6.5, intihar girişimi oranının ise % 44.4 olduğu belirtilmiştir (Gençtanırım-Kuru, 2010: 27). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2001-2010 arası verilerine göre, ülkemizde intihar oranları yaş grubuna göre incelendiğinde, kızlarda 15-29, erkeklerde ise 15-34 yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir. İntihar eden erkeklerin yaklaşık yüzde 33.3'ü, kızların ise yüzde 52.3'ü 30 yaşından küçüktür. 15-19 yaş aralığında kızlarda intihar oranı erkeklere göre oldukça yüksektir. Ayrıca ilerleyen yaşlarda kızlarda bu oran azalırken erkeklerde arttığı görülmektedir (TUİK, 2010).

Akbaş vd. (2008) tarafından ergen ve çocuklarda intihar girişimi nedenleri üzerinde yapılan bir çalışmada, çocuk psikiyatrisi bölümüne intihar girişimi nedeniyle başvuran çocuk ve ergenlerin intihar girişim nedeni olarak en çok aile içi sorunları (%59.1) ifade ettikleri belirtilmiştir. İntihar girişiminde bulunmuş 14-24 yaş arası bir grup ergen üzerinde intihar girişimi nedenlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan diğer bir çalışmada, intihar girişiminin kızlarda erkeklere göre iki kat daha fazla olduğu belirlenmiştir. Olguların % 61.3'ü daha önce de intihar girişiminde bulunmuştur. En sık kullanılan yöntem yüksek dozda ilaç alımıdır. İntihar girişiminden önce intihar düşüncesi olanların oranı % 77.4, intihar planı olanların oranı % 48.4, girişimin olası sonuçlarını düşünenlerin oranı ise % 25.8'dir. İntihar düşüncesinden söz edenlerin oranı % 38.7, bir psikologa/psikiyatriste başvuranların oranı % 12.9'dur. Kendine zarar verici/riskli davranış gösterenlerin oranı % 67.7'dir. Olguların % 83.8'inde intihar girişimini tetikleyen bir olay olduğu saptanmıştır. Tetikleyici olay olarak; bu olguların % 65.38'inde sevgiliyle tartışma/ayrılmayı, % 30.76'sında ebeveynle tartışmayı bildirdikleri görülmüştür (Ertemir ve Ertemir, 2003). Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Acil Polikliniği'ne 2002- 2006 tarihleri arasında intihar girişimi ile başvuran 6-16 yaşarası 149 çocuk ve ergen üzerinde yapılan bir çalışmada, en sık karşılaşılan stres etkeni olarak aile ile çatışma ve derslerde başarısızlığın olduğu belirtilmiştir (Öztop vd., 2009). Ülkemizde intihar oranları bölgelere veya illere göre farklılık gösterebilir, nedenlerine bakıldığında benzer nedenlerin var olduğu görülmektedir. Bu nedenler içerisinde aile ilk sıralarda yer almaktadır. Örneğin; Hatay ilinde intihar girişiminde bulunmuş ergenler üzerinde yapılan bir araştırmada, olguların birinci sıklıkta %40.74 ile aile içi sorunları, ikinci sıklıkta %29.63 ile duygusal ve

ruhsal sıkıntı nedeniyle intihar girişiminde buldukları tespit edilmiştir (Arslan, Bozkurt, Duru, Kaya ve Kuvandık, 2008).

Bütün bunlara rağmen sevindirici olan, ergenlerin intihar girişimlerinin önemli bir çoğunluğunun, % 98' in üzerinde bir oranın, başarısızlıkla sonuçlanmasıdır. Genel kanının aksine ergen intihar girişimleri nadiren strese karşı gösterilen bir tepkidir. Ancak kendini öldürmeyi düşünen ergenler, genellikle yardım istemiş fakat ailesinden ya da arkadaşlarından bekledikleri desteği bulamamışlardır (Steinberg, 2007: 514).

İntihar davranışı üzerinde aile önemli bir faktördür. Ülkemizde intihar davranışı üzerine yapılan çalışmalar, intihar girişiminde bulunan bireylerin aile işlevlerinin oldukça bozuk olduğunu göstermektedir (Azizoğlu, Berksun, Özayar ve Palabıykoğlu, 1993; Ersöz, Hocaoğlu, Ükinç, Sayar ve Tanrıöver-Kandil, 2001; Öztop vd., 2009). İntihar girişiminde bulunan ve intihar girişiminde bulunmayan depresif ve normal bireyleri, aynı zamanda ailelerini, aile işlevlerini algılama açısından karşılaştırmak amacıyla Azizoğlu ve arkadaşları (1993) tarafından yapılan bir çalışmada, intihar girişiminde bulunmuş olan grubun, aile işlevlerini gerek depresif gerekse normal gruptan daha bozuk algıladıkları saptanmıştır. İntihar girişimi olan ve olmayan depresif ve normal bireyler diğer aile üyeleri ile karşılaştırıldığında intihar girişimi grubunda problem çözme, iletişim, duygusal tepki verme ve genel fonksiyonlar alt testleri istatistiksel olarak anlamlıdır. Girişimi olmayan depresif grup diğer aile üyelerinden anlamlı olarak duygusal tepki verme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar alt testinde işlevleri bozuk algıladıkları tespit edilmiştir. Normal grupta ise diğer aile üyeleri karşılaştırıldığında alt testlere açısından anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

2.2.2.2. Alkol ve Sigara Kullanımı

Sigara ve alkol, bağımlılık yapan maddeler sınıfında yer alan ve gerek dünyada gerekse Türkiye' de yaygın olarak kullanılan iki madde türüdür. Michigan Üniversitesi' si tarafından 15 bin lise öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada, sigara ve alkol kullanımının hem yaygınlık hem de en son kullanılan madde açısından en fazla kullanılan maddeler olduğu saptanmıştır. Yaklaşık on ergenden sekizi alkölü denediğini

ve yarısından fazlası ise sigara içtiğini belirtmiştir (Steinberg, 2007:490). ESPAD (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs)(2003) raporuna göre, son yıllarda sigara ve alkol kullanım yaşının ülkemizde düştüğü; ancak AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında sigara ve alkol kullanım oranları daha düşük seviyelerde olduğu belirtilmektedir. Örneğin; 1991 yılında yapılan bir araştırmada İstanbul'da lise gençlerinde sigara kullanma oranı % 16, alkol kullanma oranı % 28 iken, 2006 yılında yapılan diğer bir araştırmada bu oranlar, yaşam boyu en az bir kez tütün kullanım yaygınlığı %37, alkol kullanım yaygınlığı %51.2 bulunmuştur (Alikışıfoğlu ve Ercan, 2002: 67; Eke,Ögel, Taner, 2006). Ülke geneli on beş ayrı ilde lise ikinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada ise, yaşam boyu en az bir kez sigara kullananların oranı %63.9 iken, her gün sigara kullanım oranı %22 olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin %17.3'ü son bir ay içinde en az bir kez alkol kullandığını bildirirken, %9'u haftada en az bir kez alkol kullandıklarını belirtmişlerdir (Evren, Çakmak, Ögel ve Tamar, 2001).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre; dünyada sigara içme alışkanlığı ortalama %7.1'lik artış göstermekteyken, Türkiye'de bu artış %10 oranıyla genel ortalamanın üzerinde olduğu belirtilmektedir (TÜBİTAK, 2011). Genç nüfusun toplam nüfusa nispeten daha fazla orana sahip olduğu ülkemizde, sigaraya başlama yaşı hızla düşmektedir. Ülkemiz nüfusunun yaklaşık %30'u 15 yaşın altındadır. 2003 yılında yapılan bir çalışmada, genç erkeklerin %35'i ve genç kızların %22'si sigara kullanmayı denediklerini, bunların arasından erkeklerin %33'ü ve kızların %22'si ilk denemelerini 10 yaşından önce gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Karşılaştırma yapılacak olunursa, şu anda sigara içen yetişkinlerin sigaraya başlama yaşı ortalama olarak erkeklerde 18, kızlarda 21 yaş olduğu ve yaşlı yetişkinlerin sigaraya daha geç yaşlarda başladıkları tespit edilmiştir. Ülkemizde tütün ürünü olarak en fazla sigara kullanımını yaygındır. Erkek çocuklarının %9.4'ü sigara içerken, bu oran kızlar arasında %3.5 olarak belirlenmiştir. Gençler arasındaki kullanım yaygınlığı yaş ve okul sınıfı ilerledikçe hızla artmaktadır. 9. sınıflardaki yaygınlık oranı 7. sınıftakilerin 1.5 katıdır (Chaloupka,Çabuk, Elibol, Erke, Fisunoğlu, Önder ve Yürekli, 2010: 7- 8).

Alkol, genel olarak çoğu kültürde beyni rahatlatıcı bir araç olarak (beyin depresanı) görülmekte ve kullanılmaktadır. ABD' de yaklaşık erişkinlerin % 90'nın yaşamlarının herhangi bir döneminde alkol ile ilgili bir yaşantıya sahip oldukları belirtilmiştir (DSM-IV, 1995: 240). Ergenlikte alkol kullanım oranları ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir, yapılan araştırmalarda ergenlerde alkol kullanım oranlarının % 51 ile % 62 arasında farklılık gösterdiği görülmektedir. Ülkemizde alkol kullanımının diğer batı ülkeleriyle karşılaştırıldığında, daha düşük olduğu görülmektedir. Alkol bağımlılarının büyük bir çoğunluğunun (% 76' sının) 15- 24 yaş aralığında alkol almaya başladığı belirtilmiştir (Siyez, 2009: 80- 84). Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan bir araştırmaya göre genç nüfusta alkol kullanım yaygınlığı %42.6, düzenli alkol kullanımı ise %20.5 olarak saptanmıştır (TÜBİTAK, 2011). Siyez (2006) tarafından İzmir' de 1237 ergen üzerinde yapılan bir araştırmada, en az bir kere alkollü içki içen ergenlerin oranı % 55, ayda bir veya iki kere içenlerin % 19.5; ayda iki kere içenlerin % 10,7, hafta iki veya üç kere içenlerin % 5.6 ve her gün alkollü içki içenlerin ise % 9 olduğu belirtilmiştir. Ayrıca % 30.1'i yaşamlarında en az bir kere sarhoş olduğunu belirtmiştir.

Ergenin alkol ve sigara gibi maddeleri kullanmasında aile önemli bir faktördür. Örneğin ebeveynleri alkol veya sigara kullanan erkek çocukların, ebeveynleri kullanmayanlara göre alkol-sigara kullanma olasılıkları 4-5 kat daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, aile içerisinde yaşanabilecek aile içi çatışmalar, sorunlar, aile bağlarının zayıf oluşu, aile içi şiddet ve istismar gibi durumlar madde kullanımı için önemli risk faktörleridir (Alikışıfoğlu ve Ercan, 2002: 68). Aşkın, Herken, Kaya, Özkan ve Turan (1997) tarafından aile tutumlarının ergenlerin sigara kullanımı üzerindeki etkisi üzerine yapılan bir araştırmada; anne baba tutumu ve ailenin diğer bireylerinin sigaraya karşı olan tutumu, kötü alışkanlıklara başlamada, bu alışkanlıkları sürdürmede ve sonlandırmada özellikle ergenlik döneminde belirleyici rol oynadığı ve ana-baba tutumları otoriter yöne kaydıkça, sigara kullanma oranında da artış olduğu görülmüştür. Baran-Görgün, Demir-Özcan ve Ulusoy (2005) tarafından yapılan bir diğer araştırmada ise, ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ile gencin sigara bağımlılığı arasındaki ilişkiye bakıldığında, izin verici-ilgisiz ebeveynin %52'sinin, baskıcı-otoriter ebeveynin %29.6'nın, yetkin-tatlı sert ebeveynin %27.2'sinin, izin verici-hoşgörülü ebeveynin ise %25.8'inin çocuklarının sigara bağımlısı olduğu tespit edilmiştir. Bu verilerden izin

verici-ilgisiz ve baskıcı-otoriter ebeveynin çocuklarında sigara bağımlılığının daha yüksek oranda görülmektedir.

2.2.2.3. Anti-sosyal Davranışlar

Anti-sosyaldavranışlar, diğer insanların eşyalarına bilerek zarar verme, çalma, okuldan ya da evden kaçma ve fiziksel şiddet gibi sosyalkuralları veyabaşklarınıntemel haklarınıihlal eden, toplumsal olarak belirlenmiş davranış örneklerini, sosyal normları zedeleyen her türlü eylemi içine alır (Clark, Cornelius ve Vanyukov, 2002; Güler, 2010: 357; Jessor, 1991). Normlara, değerlere ve toplumsal ilkelere aykırı olarak ortaya konulan ve devamlılık gösteren sosyal bir problem olarak ele alınan anti-sosyal davranışlar, itaatsizlik, saldırganlık, öfke nöbetleri, yalan söyleme, hırsızlık, şiddet gibi davranışlar kümesini ifade etmektedir (Eddy ve Reid, 2010: 20; Gençtanırım- Kuru, 2010: 20).

Okula gitmeme, evden kaçma, alkol kullanımı gibi belirli ihlalleri içeren ve statü suçu olarak tanımlanan davranış türleri göz ardı edildiğinde bile, hem saldırı, tecavüz, gasp, cinayet gibi şiddet içeren suçların hem de hırsızlık, soygun, kundaklama gibi mala yönelik suçların ergenlik öncesi ile ergenlik dönemi arasında artış gösterdiği ve ortaöğretim yıllarında doruk noktaya ulaştığı ve genç yetişkinlik döneminde inişe geçtiği ifade edilmektedir (Steinberg, 2007: 499).Avrupa ve ABD'de normal popülasyon içerisinde yer alan ergenlerde son bir yıl içerisinde tanımlanan anti-sosyal davranışlardan en azından bir tanesinin görülme sıklığı % 38 ile % 60 arasında değiştiği belirtilmektedir (Siyez, 2009: 129). Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, 1955 ve 1960 yıllarında çeşitli suçlardan hüküm giyerek ıslahevlerine yerleştirilen çocukların sayısı yalnızca üç yüz otuz altı (336) iken bu sayı 2002 ve 2003'te yedi yüz seksen altıya (786) ulaşmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı'nın verilerine göre: 2002 yılında Türkiye genelinde suça karıştığı şüphesi bulunan çocuk sayısı 57.837, suç mağduru çocuk sayısı ise 48.686'dır (TBMM, 2010).

Aras ve arkadaşlarının (2007) İzmir' de lise son sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmaya göre, öğrencilerin sıklık açısından en az 1 veya 2 kez yaptıklarını bildirdikleri anti-sosyal davranışlardan ilk üçü; sınavlarda fisıldama (%90.8), kopya

çekme (%88.3) ve okuldan kaçmadır (%62.0). En önemli problem davranışların en az 1-2 kez yapılma sıklığı değerlendirildiğinde, suç dağılımının; ehliyetsiz araç kullanma %32.7, hızlı araç kullanma %27.2, alkollü içki içme %39.6, kokain/esrar vb. kullanma/satma %8.0, kavgaya katılma %50.2, kavga başlatma/tehdit %15.3 ve bıçak-muşta taşıma %14.5 oranında olduğu belirtilmiştir. İstanbul' da 2004 yılında yapılan bir araştırmada, son bir yıl içerisinde en az bir defa fiziksel kavgada bulunanlar grubun yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Erkeklerde kavga etme olasılığı kızlara göre yaklaşık beş kat daha fazladır. % 15.4 fiziksel kavga sonucu yaralandığını belirtmiştir. Hayatı boyunca en az bir kez bıçak, çakı veya benzeri kesici alet taşıyanların oranı % 22.6' dır. Ateşli silah taşıyanların oranı % 9.8 olarak saptanmıştır. Çalışmaya katılanlardan % 10' u bir çeteye katıldığını belirtmiştir. Ergenlerde görülen şiddet olayları 15-16 yaşları arasında zirveye ulaşmakta ve 16-17 yaş aralığında çetelere katılma riski artmaktadır. Hayatı boyunca en az bir defa bir şeyler çalanların oranı % 8.6 olduğu görülmüştür. İlk suç işleme yaşının 13-15(% 42.6) yaş aralığında olduğu belirtilmiştir (Ögel, Tarı ve Yılmazçetin-Eke, 2005).

2.2.2.4. Beslenme Alışkanlıkları

İnsanın temel gereksinimleri içerisinde ilk sıralarda beslenme yer alır. Beslenme büyüme, gelişme, sağlıklı ve üretken olarak uzun süre yaşamak için gerekli olan öğelerin alınması ve vücutta kullanılması olarak ifade edilir (Çetinkaya, Dündar-Erbay,Ergin, Özmenve Şen, 2007: 98). Ergenlik döneminde yaşanan olağanüstü hızlı değişimler, ergenin daha fazla enerji ve besine gereksinim duymasına neden olur. Diğer yaşam dönemleri ile karşılaştırıldığında toplam besin ihtiyacının en fazla ergenlik döneminde yoğunlaştığı söylenebilir (Stang ve Story, 2005: 21). Bu dönemde beslenmenin bireyin gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmesi açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Son yıllarda ayaküstü beslenme (fast-food) alışkanlıklarının yaygınlaşması, ergenlikte beslenme alışkanlıklarında değişime neden olmuştur (Gentanırım- Kuru, 2010: 30). Yaşanılan ani fiziksel/bedensel değişim ergenin gereksinim duyduğu besin miktarını arttırmaktadır. Ergenlikdöneminde, birey gerek fiziksel açıdan gerekse psiko-sosyal açıdan birçok değişim yaşar veergende görülen bağımsızlık arzusu ve kimlik arayışı, sosyal yaşama daha fazla katılım, fiziksel

görünümü üzerinde yoğunlaşma gibi psiko-sosyal değişimler, ergenin beslenme biçimi üzerinde önemli bir etkileye sahiptir (Story ve Restnick, 1986). Özellikle bu dönemde ergen beden algısı, ergenin beslenme biçimi üzerinde önemli bir yer edinir. Yapılan bir çalışmada ergenlerin beden algıları ve vücut ağırlıkları üzerinde en fazla arkadaş baskısının ve zayıflama konusunda ise arkadaşların aileden daha etkili olduğu belirlenmiştir (Demir, 2006).

Çalışmalar ergenlerin sağlıklı beslenme alışkanlıklarına sahip olmadıklarını göstermektedir (Story ve Restnick, 1986). Genellikle bu dönemde, ev dışında yemek yeme alışkanlığı, ayaküstü beslenme (fast-food) biçimi ve düzensiz öğün ve öğün aralarında atıştırma sıkça görülen beslenme biçimlerindedir (Çoşansu ve Demirezen, 2005: 174). Yanlış ve yetersiz beslenme ergenlik döneminde, ergeninsahlıklı gelişimi ve olgunlaşması üzerinde olumsuz etkiler bırakabilir. Ayrıca diğler gelişim dönemlerinde ortaya çıkabilecek kalp ve damar hastalıkları, diyabet, obezite, kanser gibi hastalıkların önlenmesiaçısından, ergenlik döneminde ergenin beslenme biçimi oldukça önemlidir (Stang ve Story, 2005: 21; WHO, 2005: 7-8). Çetinkaya ve arkadaşları(2007) tarafından yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %34'ünün düzenli kahvaltı yapma, %38.3'ünün düzenli öğle yemeği yeme, %6.5'inin düzenli akşam yemeği yeme alışkanlığının olmadığı; ayrıca %36.7'sinin şişmanlamaktan çok korktuğu, %6.5'inin diyet yaptığı, %39.4'ünün düzenli spor yapma alışkanlığının olmadığı ve %59.1'inin faydasız/zararlı yiyecekler (abur cubur) yediği belirlenmiştir. Araştırma sonucunda, lise öğrencilerinde yemek öğünlerini atlamamanın yaygın görülen bir beslenme alışkanlığı olduğu ve birçok ergenin günlük üç öğün düzenli yemek yemediği ve düzensiz öğün ve öğün aralarında atıştırmanı yoğun olduğu bulunmuştur. Sormaz (2006) tarafından İzmit'te ergenlerin beslenme biçimleri üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin % 51.9'unun günde üç öğün tükettikleri, % 20.3'ünün kahvaltıyı, % 18.6'sının öğle yemeğini, %7.5'inin aksam öğününü atladiğı tespit edilmiştir. Öğrencilerin % 55'inin okul saatinde dışarıdan yemek yedikleri yerlerden memnun oldukları, ayak üstü beslenme (fast-food) restoranlarına % 81.9'unun arkadaşlarıyla, % 49.2'sinin hafta sonu gitmeyi tercih ettikleri tespit edilmiştir. Özdemir (2008) tarafından kız ergenler üzerinde Ankara' da yapılan bir çalışmada ise, ergenlerin %55.2' sinin günde üç öğün, %25.8'inin günde iki öğün, %15'inin günde dört öğün ve %4'ünün ise günde beş ve daha fazla öğün tükettikleri

belirlenmiştir. Ergenlerin %40.6'sı yedikleri öğünler içinde en çok kahvaltıyı, %16.2'si ise öğlen öğününü atladıklarını belirtmiştir. Ergenlerin yedikleri öğünler içinde en az atladıklarının ise %8.6 ile yatarken ve %9.2 ile akşam öğünü olduğu saptanmıştır. Genel olarak bakıldığında ergenlik döneminde bireylerin beslenme konusunda gerekli hassasiyeti göstermedikleri görülmektedir. Özellikle sabah kahvaltılarının genellikle yapılmadığı ve ayaküstü beslenme alışkanlığının fazla olduğu görülmektedir.

Ergenlik döneminde yeme bozukluklarının sıkça rastlanılan kronik durumlar olduğu ve bu dönemde en sık rastlanan yeme bozukluklarının anoreksia ve bulimianevroza olduğu belirtilmektedir (Gürdal-Küey, 2008: 81-83). Ergenlik dönemi hastalığı olarak kabul edilen yeme bozuklukları, başlangıç yaşı anoreksianevroza için 14-18, bulimianevroza için 16-20 yaş olduğu ifade edilmektedir. Anoreksia nevroza da, hastanın durdurulamaz bir zayıflama arzusu içerisinde olduğu ve bunu başarmak için her yolu denediği, besin alımını kısıtlamaya veya aldığı besinleri bedeninden atmaya çalışma; bu amaçla kusma, aşırı egzersiz gibi yollara başvurduğu belirtilmektedir. Bulimianevrozda ise, hastanın beden ağırlığı ile aşırı uğraş içinde olduğu ve zayıf bir bedene sahip olabilmek için her yola başvurduğu ifade edilmektedir. Hasta engelleyemediği yeme nöbetlerinin ardından şişmanlama korkusu ve yediklerinin yarattığı suçluluk duygusuyla kendine zarar verici davranışlar geliştirebilmektedir. Uyararak ya da uyarmayarak kusma davranışı görülebilir. Son dönemlerde sıkça tanısı konulan diğer bir yeme bozukluğunun ise tıknırcasına yeme bozukluğu olduğu belirtilmektedir. Tıknırcasına yeme bozukluğunda bireylerin beklenen kilo değerlerinin çok üzerinde oldukları, yeme konusunda kendilerini kontrol edemedikleri ve genellikle obezite tanısı konulduğu ifade edilmektedir (Gürdal-Küey, 2008: 81- 83; Maner, 2001: 130-132).

Demir (2006) tarafından İzmir de liseye devam eden kız öğrencilerin beslenme alışkanlıkları ve beden algıları üzerine yapılan bir çalışmada kahvaltı, öğle ve akşam öğünlerini atlayan öğrenci oranı sırasıyla %14.5, %5.9 ve %3.9'dur. Öğün aralarında bazı besinleri atıştırma oranı %99.4'tür. Araştırmaya katılan öğrencilerin %63.2'sinin zayıflamak istedikleri, %13.2'sinin ise şişmanlamak istedikleri belirlenmiştir. Ağırlık kaybetmek isteyen öğrenciler diğer öğrencilere oranla daha çok öğün atlamaktadırlar.

Ağırlık kaybetmek isteyen öğrencilerin %78.1'inin normal ağırlıkta olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin %48'inin geçmişte diyet uyguladığı belirlenmiştir. Öğrencilerin %27.6'sının yeme bozukluğu riski altında olduğu saptanmıştır. Bunlardan %42.8'ianoreksia, %42.8'i tıknırcasına yeme bozukluğu ve % 14.4' ü ise hem anoreksia hem de tıknırcasına yeme bozukluğu riski altındadır. Yeme bozukluğu riski altında olan öğrencilerin %73.8'i normal ağırlıkta, %7.2'si zayıf, %19'u şişmandır. Yeme bozukluğu riski ile diyet uygulama (%76.2) arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yeme bozukluğu riski altında olan öğrencilerin zayıflama isteği (%95.2) risk altında olmayan öğrencilere göre daha fazladır.

2.2.2.5. Okul Terki

“Okul terki” kavramının tanımını yapmak oldukça zordur. Çünkü bu tanım ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilmektedir. Yapılan tanımlardaki farklılıklar genellikle öğrencilerin sistemden ne kadar süreyle, hangi nedenlerle, hangi yaş ve sınıf düzeyinde ayrı kaldıkları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Her ne kadar tanımlar ülkelerin ulusal sistemlerine bağlı olarak farklılık gösterse de, genel olarak ülkelerde yapılan tanımlara bakıldığında okul terki veya okulu bırakma, bireyin çeşitli nedenlerle mezun olamadan veya devam ettiği eğitim programını tamamlayamadan, bir üst eğitim basamağına geçmeden okuldan ayrılmasıdır. Okul terki en genel anlamda, eğitimin onaylı veya resmi bir diploma alınmadan sonlandırılması olarak tanımlanabilir (Cemalcılar, Gökşen ve Gürlesel, 2008: 7; Lamb, Markussen, Polesel, Sandberg ve Teese, 2011: 4- 6).

Okul terki, bireyin kendisi için uzun vadede maddi ve manevi kayıplara yol açtığı gibi ailesi açısından da hayal kırıklığı ve ekonomik yük anlamına gelmektedir. Okul terkinin tek bir sebeple açıklamak oldukça zordur. Okul terkinin, çevresel ve kişisel faktörlerle ilişkili karmaşık bir olgu olduğu ifade edilmektedir (Uysal, 2008: 139-140). Okul terki üzerine yapılan çalışmalar, daha çok öğrencilerin kişisel özellikleri üzerinde odaklanmaktadır. Ayrıca okulu bırakma üzerine yapılan çalışmalarda risk faktörleri; sosyal yapı (etnik yapı, cinsiyet, sosyoekonomik durum, aile yapısı gibi), akademik yapı (yetenek, başarı düzeyi, geçmişte sınıf tekrarı gibi) ve akademik yapıyla ilişkili davranışlar (disiplin cezaları, okuldan kaçma, erken yaşta evlenme gibi) olarak

üç kategoride sınıflandırılmaktadır. Çok azda olsa bazı araştırmalar okul faktörü üzerinde de durmaktadır (Burkam veLee, 2001: 3-5). Ülkemizde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki lise öğrencilerinin okulu bırakma eğilimlerini belirlemek ve okulu bırakma eğilimine etki eden faktörleri saptamak amacıyla yapılan bir çalışmada, okulu bırakma eğiliminin başta kişisel özellikler olmak üzere; aile özellikleri, eğitim sistemi, okul ve öğretmen gibi çeşitli değişkenlerin etkilediği karmaşık bir süreç sonunda gerçekleştiği belirlenmiştir (Şimşek, 2011).

Son yıllarda okul terki oranlarında yaşanan değişimler, ülkeleri bu konuda önlemler almaya itmiştir. Birçok ülkede okul terki oranlarını azaltmak temel öncelikler arasında yer almaya başlamıştır. Amerika 'da dokuzuncu sınıfa başlayan bir milyondan fazla öğrenci dört yılın sonunda okuldan arkadaşları ile birlikte mezun olamamaktadır. Her yıl yaklaşık 1.2 milyon öğrenci liseyi bitirememektedir. Ayrıca okuldan başarılı bir şekilde ve zamanında mezun olan öğrenci oranı Amerika'da % 71'dir (Alliance for Excellent Education, 2009). Amerika' da 2000 yılında okul terki oranının, 15 ile 24 yaş aralığında % 10.9 civarında olduğu belirtilmiştir (Blue ve Cook, 2004). Bu durum 2006 yılında % 9.3 civarındadır. Amerika' da 1972 ile 2006 yılları arasında okulu bırakma oranları % 14.6 ile % 9.3 arasında değiştiği belirtilmiştir (Cataldi, Chapman, KewalRamani ve Laird, 2008: 31). Brezilya'da yaklaşık okullaşma oranı % 95 iken, sadece bu öğrencilerin % 59'u okulu başarılı bir şekilde bitirebilmektedir (Graeff-Martins, Oswald, Comassetto, Kieling, Goançalves ve Rohde, 2006: 2). Kanada'da okul terki oranları % 25 ile % 36 arasında değişmektedir. Erkek öğrencilerde bu oranlar tahmini % 32 ile % 42 olarak kabul edilmektedir (Larocque, Janosz, Tremblay ve Vitero, 2001:401). İsrail'de ise azınlıkta olan Bedevi kesim içerisinde okul terki oranının % 33 civarında olduğu belirtilmektedir (Hoz, Kainan ve Reid, 2000: 68).

Ülkemizde Sabancı Üniversitesi tarafından 2003 yılında kurulan Eğitimde Reform Girişimi (ERG) tarafından hazırlanan eğitim izleme raporlarına göre, 2008-2009'da resmi liselere giden öğrenciler arasından 360 binden fazla genç okulu terk etmiştir. Bu, okulların açık olduğu her gün 2000'den fazla gencin okulu terk ettiği anlamına gelir. Okulu terk oranı, kızlarda % 7.3 erkeklerde % 14.8'dir. 2008-2009'da okulu terk oranı, akademik seçici liselerde (Anadolu Liseleri) % 0.3, genel liselerde %

8.7, mesleki ve teknik liselerde % 18.2 olarak gerçekleşmiştir (ERG, 2009). 2010 yılı raporuna göre ise, ortaöğretimde okul terki verilerine baktığımızda, 2008-2009 öğretim yılında resmi ve örgün ortaöğretimde toplamda % 11.3 olarak gerçekleşen okulu terk, 2009-2010 öğretim yılında % 8.2'ye gerilemiştir. Mesleki ve teknik liseler ile imam-hatip liselerinde okulu terk oranları neredeyse yarı yarıya düşerken, genel liselerde yaklaşık olarak aynı düzeyde kalmıştır. Akademik seçici liselerde okul terki oranları % 0.3'ten % 4.4'e yükselmiştir. Genel olarak, okulu terk davranışının da, devamsızlık davranışında olduğu gibi, bölgelere göre değil okul türüne göre farklılaştığı görülmektedir. Ayrıca, hem devamsızlık hem de okulu terkin erkek öğrencilerde daha sık olduğu görülmektedir. Bu durum, ortaöğretimin erkek öğrencilerin beklentilerini karşılamakta daha başarısız olduğu şeklinde yorumlanabilir (ERG, 2011).

2.2.3. Problem Davranışları Açıklamaya Yönelik Kuramlar

Ergenlik döneminde görülen problem davranışları tek bir neden bağlı olarak açıklamak oldukça zordur. Farklı araştırmacılar problem davranışları, biyolojik, psikolojik ve psiko-sosyal açılardan ele alarak açıklamaya çalışmışlardır. Bazı araştırmacılar psiko-sosyal ve çevresel faktörleri ön plana çıkartırken bazı araştırmacılar ise biyolojik faktörleri ön olana çıkartmaktadırlar. Bu nedenle problem davranışları açıklamaya çalışan birçok kuram bulunmaktadır. Her ne kadar bazı yaklaşımlar biyolojik faktörleri bazıları ise çevresel faktörleri ön planda tutsa da, ergende görülen problem davranışlar üzerinde hem biyolojik hem de çevresel faktörlerin büyük etkisi bulunmaktadır.

2.2.3.1. Biyolojik Yaklaşımlar

Genetik yapı, nörolojik yatkınlık ve mizaç insanın doğuştan getirmiş olduğu yapılarıdır. Biyolojik faktörler üzerine yapılan çalışmalarda genler, beyin kimyası, nörolojik yatkınlık, mizaç ve hormonların davranışlar üzerindeki etkisi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Bartol ve Bartol, 2008: 244- 246).

Son yıllarda yapılan çalışmalar anti-sosyal davranışlar ve şiddet içeren davranışlar üzerinde genetik ve nörolojik faktörlerin önemli rol oynadığını ortaya

koymuştur (Bartol ve Bartol, 2008: 244). Genetik faktörleri belirlemeye yönelik yapılan çalışmaların daha çok aile, ikizler ve evlat edinme alanlarında yoğunlaştığı belirtilmektedir(Altıntoprak ve Çoşkunol, 1999: 224). Yapılan çalışmalar anti-sosyal davranışlar, madde kullanımı ve intihar ile genler arasında bir ilişkinin olduğu yönündedir. İntihar üzerine yapılan çalışmalarda monozigot ikizler arasında intiharın dizigot ikizlere göre daha yüksek intihar konkordans oranına sahip oldukları saptanmıştır (Loibl ve Voracek, 2007; Roy, Rylonder ve Sarchiapone, 1997; Roy ve Segal, 2001). Bu sonuçlar intihar davranışı üzerinde genetik faktörlerin önemli bir yere sahip olduğunu göstermekte ve intihar davranışında genetik bir katkının olabileceğini destekler niteliktedir (Roy, 2001).

Beyin kimyası ile ilgili yapılan çalışmalarda bilim adamları, öz düzenleme(self-regulation)ve yürütücü-yönetici işlevlerin (executivefunctions) beynin ön kısmında yer alan frontal kortekse ait olduğunu keşfetmişlerdir. Forntal korteks planlama, kontrol etme ve belirlenen hedef doğrultusunda davranışın gerçekleşmesini sağlamakla yükümlüdür. Sinir sistemi içerisinde iletişimi sağlayan dopamin, sinir sistemi içerisinde nöral uyarınları (neuralimpulses) taşır. Forntal kortekste dopamin düşük konsantrasyonu, düşük öz düzenlemeye (self-regulation) ve yürütücü-yönetici işlevlerin (executivefunctions) hatalı bir şekilde gerçekleşmesine neden olduğu ve bu durumun da antis-sosyal davranışlara neden olabileceği belirtilmektedir(Bartol ve Bartol, 2008: 245-246). Bununla birlikte dopamin D2 reseptör geni (DRD2) ile dopamin D4 reseptör genlerinin (DRD4),ergenlerde suça karşı koruyucu faktör olduğu yönünde bulgulara da rastlanmıştır (Beaver ve Boutwel, 2008). Bazı bulgular da, diğer bir taşıyıcı olan serotoninin anormal derece düşük seviyede olması durumunda bireyin aşırı saldırgan ve suç yönelimli davranışlar içerisinde olabileceği yönündedir. Ayrıca düşük seviyelerdeki serotomin değerlerinin depresyon ve intihar ile de ilişkili olduğu belirtilmektedir (Bartol ve Bartol, 2008: 245- 246).

Mizaç,doğuştan gelen ve erken yaşlardan itibaren ortaya çıkanbiyolojik bir yapıyıve duygu ve davranışlardan oluşan bireyin kendisine özgü yapısal profilini ifade eder(Kagan, 2005).Mizaç erken yaşlardan itibaren kişiliği şekillendirmekte ve gelişim çıktıkları üzerinde önemli bir yer edinmektedir. Çocuğun sahip olduğu mizaç yapısı,

ileriki yaşlarda ortaya çıkabilecek problem davranışların olası bir habercisi olarak kabul edilmektedir. Yapılan birçok araştırma erken çocukluk döneminde bireyin mizaç yapısı ile sonraki gelişim dönemlerinde görülen problem davranışlar arasında ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır (Saudino, 2005: 7). Utangaç ve korkak (shyness and fearfulness) çocuklarda anksiyete gibi daha içe-yönelim problem davranışlar görülürken zor mizaçlı çocuklarda hem içe-yönelim hem de madde bağımlılığı, anti-sosyal davranışlar gibi dışa-yönelim problem davranışlarının görüldüğü belirtilmektedir. Zor mizaçlı bireylerin daha fazla alkol, sigara ve anti-sosyal davranışlar gibi problem davranışları sergileme eğiliminde oldukları; aileleri tarafından kontrol becerisi zayıf, dürtüsel ve kendini kontrol edemez bireyler olarak tanımlandıkları belirtilmektedir. Kolay mizaçlı çocuklar ise sosyal ortamlara zor mizaçlı bireylerden daha kolay adapte olabilmektedirler. Ayrıca zor mizaçlı bireylerin iletişime daha kaplı oldukları, ebeveynlere karşı olumsuz tutum içerisinde oldukları ve bu nedenle ebeveyni ile çatışma yaşadıkları, ebeveyni tarafından ihmal edildikleri ifade edilmektedir (Balton ve Balton, 2008: 244-245; Saudino, 2005: 7; Siyez, 2009: 52). Ayrıca farklı mizaç yapılarına sahip çocukların ilerleyen yaşlarda farklı problem davranışlara yöneldiklerine dair bulgulara da rastlanmıştır. Özellikle zor mizaçlı çocuklar konusunda ebeveynin objektif olamadıkları, bu mizaca sahip çocukların ilerleyen yaşlarda hem içe-yönelim hem de dışa-yönelim problem davranışlarını yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (DeFries, Emde, Fulker, Plomin, Schmitz ve Zahn-Waxler, 1999: 334- 335).

Hormonlar üzerine yapılan çalışmalarda, fiziksel saldırganlık ve anti-sosyal davranışlar ile testosteron ve kortizol hormonları arasında bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir. Anti-sosyal davranışlar sergileyen çocuk ve yetişkinler üzerinde yapılan çalışmalarda, düşük seviyede kortizolin hormonuna rastlanmıştır (Bartol ve Bartol, 2008:246).

2.2.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Bandura tarafından geliştirilen Sosyal Öğrenme Kuramı, öğrenmeyi sosyal bağlamda ele alır. Sosyal Öğrenme Kuramı öğrenmenin gözlem (model veya sosyal öğrenme) ve pekiştirme yoluyla gerçekleştiğini ve sadece davranış değişikliğinden ibaret olmadığını ileri sürer. Birey yeni bir davranışı ya kişinin kendi eylemlerinin olumlu ya

da olumsuz sonuçlarını görmesi ile yada başka bir bireyin davranışlarını gözleyip bu davranışların sonucunu gözlemesi ve bu davranışları taklit etmesi yolu ile öğrenir(Sheckter, 2000: 10-11). Bandura'ya göre davranış çevresel etkiler ve kişisel değişkenler aracılığıyla ve bunların etkileşimleri sonucunda şekillenir. Kişisel değişkenler (internalpersonal factors) bireyin düşünceleri, inançları, tercihleri, beklentileri ve algılayış tarzından meydana gelmektedir. Davranışçevrenin ve kişisel değişkenlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkilemesinin bir ürünüdür ve kişilik bu etkileşimle şekillenir. Teori, davranışın çevre tarafından belirlendiği görüşünü reddeder ve çevreyi, davranışı ve bireyi sürekli etkileşim halinde birbirinde değişiklik yaratabilen etkenler olarak değerlendirir. Çevre bireyi etkilediği gibi, birey de dönüp çevreyi etkileyebilir. Örneğin, çevre davranışı etkilerken davranış da çevreyi etkileyebilir. Kişisel faktörler çevreyi etkilerken aynı zamanda çevrede kişisel faktörleri etkileyebilir (Ewen. 2003: 367- 373).

Sosyal Öğrenme Kuramı'nın diğer önemli bir kavramı ise öz-yeterlilik(self-efficacy) kavramlarıdır. Öz-yeterlilik kişisel kontrol duygusu veya bir şeyi gerçekleştirebileceğine olan inanç olarak ifade edilebilir(Ormrod,1999;Sheckter, 2000: 11).Bu nedenle ergenlik döneminde öz-yeterliliğin problem davranışlara neden olabileceği belirtilmektedir.Örneğin; kişi en iyi arkadaşının alkol kullandığını ve daha sonra bir kıza çıkma teklif ettiğini gözlemlediğinde, kendisinin de alkol kullanarak bu şansı yakalayabileceğine inanabilir (Sheckter, 2000: 11).

Problem davranışları açıklamada kullanılacak diğer bir kavram ise sosyal modelleme (societal modeling) kavramıdır. Birey davranışları model olarak öğrenir. Özellikle son yıllarda artan kitle iletişim araçlarındaki ilerleme, reklam ve eğlence sektörü ergenlerin problem davranışlara yönelmesinde önemli yer edinmektedir (Sheckter, 2000: 12). Sigara içme üzerine yapılan çalışmalarda, ebeveynleri veya kardeşi sigara içen bireylerin içmeyen bireylere göre daha çok sigara kullandıkları belirtilmiştir. Sigara içmede kızlar üzerinde babaların daha etkili olduğu bulunmuştur (Herken ve Özkan, 1998: 45- 46). Problem davranışlar ile uygun ebeveyn modelinin olmaması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir (Siyez, 2006). Hükümlü çocuklar üzerine yapılan bir çalışmada, hükümlü çocukların büyük kısmının aile içi

şiddete maruz kaldığı, anne ve baba arasındaki tartışmaların yüksek oranlarda yaşandığı; anne, baba, kardeş ve diğer bireyler ile arkadaş çevresinde alkol, sigara, uyuşturucu vs. kullanımlarının yaygın olduğu görülmüştür (Kunt, 2003). Çocukluk döneminden itibaren çocuk, ebeveynleri gözlemleyip onları taklit ederek model alır. Problem davranışların model alınarak, taklit yolu ile öğrenildiğini varsaydığımızda, aile içerisinde sorun çözme biçiminde, aile üyelerinin sahip oldukları özelliklerin (madde kullanımı, intihar gibi) kolaylıkla model alınabileceği söylenebilir. Çilli, Herken, Özkan ve Telcioğlu (2000) tarafından sigara kullanmada sosyal öğrenmenin etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, ağabeyleri sigara kullananlar kullanmayanlara göre, sevdikleri öğretmen ve ustaları sigara kullananlar, öğretmen ve ustaları sigara kullanmayanlara göre, örnek aldıkları sanatçı ve futbolcularda sigara kullananlar, model aldıkları sanatçı ve futbolcularda sigara kullanmayanlara göre daha çok sigara içtikleri bulunmuştur.

2.2.3.3. Planlı Davranış Kuramı (Theory of Planned Behavior)

İnsanların belli eylemlere girişmeye yönelik bilinçli kararlarının, söz konusu eyleme yönelik tutumlarıyla, bununla ilgili öznel normlarıyla ve algılanan davranış kontrolüyle belirlendiğini vurgular. Kuram tutum ve davranışlar arasındaki bağ üzerine temellendirilmiştir. Davranışsal inançlar (behavioral beliefs), normatif inançlar (normative beliefs) ve kontrol inançlar (control beliefs) bireyin davranışlarına rehberlik eder. Bu faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşan kombinasyon davranışsal amaçları belirlemektedir. Örneğin; bireylerin alkollü araba kullandığı zaman kendisine bir şey olmayacağına veya tehlikeli araba kullanmanın ona zarar vermeyeceğine dair inancının olması, onu arabayı kullanmaya yöneltir. Ayrıca bu durum, arkadaşları karşısında kendini güçlü hissetmesini sağlar. (davranışsal inançlar) Alkol aldıktan sonra bireyin "tamam" dediği için araba sürmesi normatif inanç olarak değerlendirilir. Ayrıca bireyin arkadaşlarının ondan araba süreceğine dair beklentileri olduğuna dair düşünce biçimi geliştirir. (sübjektif norm) Alkollü ve ehliyetsiz araba kullanma ile ilgili, birey araba kullanmanın ehliyet gerektirdiğine ve alkollü araba kullanmanın sakıncalı olduğuna yönelik tutum geliştirdiğinde, kontrol inançlar devreye girmiş olur (Ajzen, 1991: 179-211; Wanberg, Timken ve Milkman, 2010: 9).

2.2.3.4. Sosyal Kontrol Kuramı

Travis Hirschi tarafından geliştirilen Sosyal Kontrol Kuramı'na göre aile, okul, gibi toplumsal kurumlarla güçlü bağları olmayan bireyler diğer bireylere göre daha fazla sapkın ve toplumsal yapı tarafından kabul edilmeyen davranışlar gösterirler. Bu nedenle problem davranışlar, ergenle toplum arasındaki bağın zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal Kontrol Kuramı, problem davranışların neden bir arada kümeleniğiyle ilgilenmenin yanı sıra; neden yoksullarda, kentlerde ve azınlık gruplarında görüldüğü de açıklamaya çalışır (Steinberg, 2007: 486). Sosyal Kontrol Kuramı'na göre insanlar, toplumla olan sosyal bağların (social bond) zayıfladığı veya kırıldığı zaman problem davranışlara yönelirler. Sosyal bağ kavramı Bağlanma, Sorumluluk, Katılım ve İnançlar olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır. Bağlanma (Attachment), kişi ve toplum arasındaki simbiyotik bağı ifade eder. Eğer birey ile diğer toplumsal yapılar arasında güçlü ve kararlı bağlar varsa, bireylerin sosyal normları daha az ihlal edecekleri varsayılmaktadır. Eğer birey ile diğerleri arasında güçsüz bağlar varsa, bireylerin başkalarının isteklerine karşı umursamaz olacakları varsayılmakta ve böylece sosyal beklentilerden sapma eğiliminde bulunacakları belirtilmektedir. Sorumluluk alma (commitment) bağı, bireyin sosyal aktivitelere ve kurumlara katılımını belirtir. Bu kavram insan değerlerinin riske atılmayacağını ve insan ilişkilerinde değerlerin ne kadar önemli olduğunu bize gösterir. Örneğin; bu kavram ergenler için herhangi bir problem davranış sonucunda "Ebeveyn, aile ve arkadaşlarımdan önünde kötü görünmek istemiyorum." anlamına gelir. Diğer bir kavram olan katılım (Involvement) kavramı ise, insanların zamanlarını nasıl geçirdikleri ile ilgilidir. Sosyal aktivitelere katılan bireylerin yıkıcı davranışlar sergilemeye yönelik zaman ve olanaklarının olmayacağı belirtilmektedir. Eğer ergen boş zamanlarını uygun sosyal aktivitelerle doldurmazsa, bireyler boş zamanlarını problem davranışlara yönelerek dolduracaklardır. Sosyal bağ kavramının tanımladığı diğer bir kavram ise inançlardır. İnançlar, sosyal norm ve değerler içerisinde yer alan bireyin ahlaki yapısını ifade eder. Bazı inanç ve değerlerin birey için daha önemli olduğu varsayılır. Bu inanç ve değerler bireyin suça ve yıkıcı davranışlara yönelmesinde azaltıcı ve koruyucu etkiye sahiptirler (Alston, Harley ve Lenhoff, 1995: 32- 33; Shekter, 2000: 13-14). SKK, ergenlerin problem davranışlara yönelmesini bu bağların yokluğundan veya

zayıflığından kaynaklandığını belirtir. Ergenlik döneminde sosyal bağların varlığı ve bu bağların güçlü olması, ergenlerin problem davranışlara daha az yönelecekleri; sosyal bağların olmayışı veya zayıf oluşu ise problem davranışlara daha çok yönelecekleri anlamına gelir (Shekter, 2000: 13-14; Franklin, Gau ve Pratt, 2011: 57- 60).

2.2.3.5. Saygınlığını Artırma Kuramı (Reputation Enhancement Theory)

Emler (1990:171-174) tarafından geliştirilen kuram, saygınlığı toplumsal bir olgu olarak ele alır ve bunun bireysel yargılardan oluşmadığını belirtir. Saygınlığı bir çeşit ahlaki değer (moral credit) olarak tanımlayan kuram, saygınlığın birey için oldukça önemli olduğunu vurgular. Bireyin kazanacağı saygınlık, bireyin arkadaş, sevgi, ekonomik ve sosyal kaynaklar gibi değerlere ulaşmasında aracılık edecektir (Shekter, 2000: 15).

Kurama göre problem davranışlar bireyin saygınlık kazanmak amacıyla seçtiği sosyal kimliğin bir sonucudur. Emler, suç grupları üyelerinin durağan bir pozisyona sahip olmadıklarını ve diğerleri tarafından çoğunlukla saygınlıklarını tehlikeye sokacak uygun olmayan davranışlarla karşı karşıya kaldıklarını belirtir. Suç işleyen kişiler çoğunlukla grup içerisinde saygınlık kazanabilme ve diğer üyelerin desteğini alabilme çabası içerisindeyler. Burada temel amaç grup içerisinde sahip olduğu pozisyonu korumak ve bir suçlu olarak saygınlık kazanmaktır (Carroll, Green, Houghton ve Wood, 2003: 255). Ergenlik döneminde özellikle akran grupları ergenin sosyal saygınlık gelişiminde ve ergenin ne tür saygınlık elde edeceği üzerinde etkilidirler. Suçlu ergenlerin, grup içinde suçlu kimliği oluşturabilmek, kimliği devam ettirebilmek ve dışarıdakilere karşı saygınlık kazanabilmek ve sürdürebilmek için suça yöneldikleri belirtilmektedir (Carroll vd., 2003: 255-256; Shekter, 2000: 15- 16). Kuramsal çerçevede problem davranışlar değerlendirildiğinde, ergenlik döneminde ergenin seçmiş olduğu sosyal kimlik sonucunda problem davranışlara yöneldiği söylenebilir (Shekter, 2000: 15- 16).

2.2.3.6. Sosyal Norm Kuramı (Social Norms Theory)

Sosyal Norm Kuramı, ergenlik döneminde görülen problem davranışların ergenlerin yanlış algılarından kaynaklandığını belirtir. Diğerlerinin veya akran gruplarının ergenlerin davranışlarını onaylayıp onaylamamalarına yönelik ergenin beklentileri, ergenlerde öznel normların oluşmasına neden olur ve bu normlar ergenlerin davranışlarını şekillendirir. SNK, ergenin, akranlarının yaptıkları ve düşündüklerinden etkilendiğini ve bu nedenle inançlarını bu normlar çerçevesinde şekillendirdiğini belirtir. Bu inançlar, bireyin problem davranışlara daha fazla yönelmesine ve uygun davranışlardan uzaklaşmasına neden olur. Bu yanlış algılar, birey tarafından problem davranışları normal olarak kabul görmesine yol açar. SNK ayrıca sübjektif normların, diğerlerinin davranışlarını yanlış veya eksik değerlendirmekten kaynaklandığını belirtir. Örneğin; Amerika’da yapılan bir çalışmada ergenlerin % 60’ının, arkadaşlarının tümünün hafta da iki veya daha fazla alkol aldığını düşündükleri, buna karşın sadece % 33’nün kullandığı bulunmuştur. Bu yanlış inançlar ve algılar, ergenlerin problem davranışlara yönelmesini destekler. Bireye doğru bir şekilde bilgilendirme yapıldığında, birey inanç yapısını yeniden şekillendirerek davranışlarında değişime gidebilmektedir (Mikman vd., 2010: 9- 10).

2.2.3.7. Ekolojik Sistem Kuramı

Urie Bronfenbrenner tarafından geliştirilen ekolojik sistem kuramı, bireyin gelişimini, onun çevresi ile olan ilişkileri bağlamında ele alır. Çevre karmaşık katmanlardan oluşmaktadır ve bu katmanlar bireyin gelişimi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Ekolojik kuramın temel taşı dış dünya ve organizma arasındaki etkileşim düşüncesidir. Ekolojik yaklaşımda kişilerarası ilişkilerde fiziksel, sosyal çevrenin değişimi kadar, organizmanın gelişimi de önemlidir (Bronfenbrenner, 1994: 39- 40; Paquette ve Ryan, 2001).

Bronfenbrenner, kuramında beş ekolojik sistemden bahseder. Bunlar; mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem boyutlarıdır (Bronfenbrenner, 1994: 39- 40).

Mikrosistem yakındaki sosyal ve fiziksel çevreyi işaret eder. Kişilerarası ilişkilerde yakın fiziksel düzeyi ve bireye yakın olan doğal süreçleri ele alır. Bronfenbrenner'a göre mikrosistem, insan gelişimi ve çevre arasındaki karmaşık ilişkileri ve insanı sarmalayarak şekillendiren yapıları anlatır. Ev, okul, işyeri gibi yapılar bunlara örnektir. Bir yetişkinin mikrosistemi, kişilerarası ilişkilerin oluşturduğu yaşamında bire bir ilişkilerinin etkileriyle sosyal ağ örüntüsünden oluşur. Ekolojik yaklaşım, ergenlerin mikrosisteminde kavramların yanısıra onların olgunlaşma ve gelişmelerinde diğer insanlardan bilgi transferi yolu ile davranışlarının da değişeceğini savunur. Birey önemli sosyal kurumlar içinde yer alabilir ve bunlardan etkilenebilir. Birey gelişirken, arkadaşlarını seçerken; oyun aktiviteleri, ailenin ilgileri ve kişisel özelliklerini temel alır. Özellikle okul dönemiyle birlikte akran grupları; ergene statü, prestij, dostluk, popülerlik gibi güçlü sosyal ödüller sağlar. Bununla birlikte akran grupları negatif etkiye de neden olabilmektedir. Akranların cesaretlendirmesi ve ödüllendirmeleri ile birey zararlı davranışlara yönelebilir. Kopya çekme, hırsızlık, sigara alışkanlığı, alkol kullanımı, uyuşturucu, sorumsuz seks gibi. Karşılıklı ilişkiler azaldığında, ergen-ebeveyn iletişiminin kalitesi düştüğünde mikrosisteminde kalitesi düşer. Böyle bir mikrosistemde, bilginin yoksullaştığı ve keşiflerin azaldığı görülür (Bronfenbrenner, 1994: 39; Muuss, 1987: 303-305).

Mezosistem, birkaç mikrosistemin etkileşimi ve bireyin gelişimini içeren birbirine bağlı ortamlardan oluşur. Mezosistemin tutarlı olması bireyi stres gibi olumsuzluklardan uzaklaştırır. Örneğin, ebeveynlerin ya da akranların önemi, bu iki sisteme uygunluk ya da karşıtlık durumunda ortaya çıkabilir. Fakat, önemli olan iki sistemin eşit, uygun ve tutarlı bir etkiye sahip olmasıdır. Bireyin davranışlarında ve kararlarında yakın mikrosistemleriyle ilişki şekli önemli rol oynamaktadır. Mikrosistemler arası uyumluluk, aile ile olumlu ilişkiler, ergenin daha başarılı olmasını sağlar. Cinayet, intihar, ilaç kullanımı gibi olumsuz olayların olasılığını düşürür. Eğer farklı mikrosistemler farklı değerleri onaylarsa potansiyel bir tehlike ortaya çıkar. Aileler içki, sigara, uyuşturucu madde kullanımı, erken başlayan cinsel eylemlerde bulunmak gibi alışkanlıkları onaylamayarak cezalandırabilirken; akran grubu bu gibi alışkanlıkları çekici hale getirebilir, cesaretlendirebilir ve

ödüllendirebilir. Ebeveynler kendi çocuklarının arkadaşlarının tutum ve davranışlarını beğenmeyebilir ve bu kişilerle ergenin arkadaşlık kurma olasılığını düşürebilirler. Farklı mikrosistemlerin uyumsuzluğu mezosistem içinde de yükselir. Mezosistem iç içe geçmiş mikrosistemlerden oluşuyorsa, farklı ya da suçlu davranışı onaylıyor veya pekiştiriyorsa, ekzo ve makrosistemlerle karmaşa içinde olup sorunlar artacaktır. Ergenlerde aile ve akranlar, okul başarısı için kopya çekmeyi cesaretlendiren, para kazanmak için uyuşturucu satma durumunda kalan, ehliyetsiz araba kullanan bir yapıya sahip olabilirler (Bronfenbrenner , 1994: 39; Harkönen, 2007: 10- 11; Muuss, 1987: 303- 304).

Bronfenbrenner, ekzosistem ile özellikle politik karar verme, iş dünyası gibi sistemleri ele alır. Ekzosistem ergen yaşantılarında geniş bir yer tutar. Bir çok uzak çevresel etkenleri içerir. Gelişmekte olan bireyi içine almayan fakat bireyin bulunduğu çevreye etkisi olup orada bulunanları etkileyen, onlara kısıtlama getiren ve hatta olanları belirleyen hem resmi hem de resmi olmayan sosyal yapılardan oluşur. Örneğin okul yönetimi, komşuluklar, yerel yönetim, işveren, ulaşım sistemi, kiliseler, endüstri gibi. Ekzosistem, mikrosistem ve mezosistemin kalitesini fakirleştirebilir veya zenginleştirebilir (Bronfenbrenner , 1994: 40; Harkönen, 2007: 11- 12; Muuss, 1987: 304- 306).

Makrosistem sosyal, legal, politik, dinsel, ekonomik ve eğitime dayalı sistemler gibi kültür veya kültürün en üstteki kurumsal örüntüleridir, bu değerlerin özüdür. Ergenin yaşamında doğrudan bir etkiye sahip olmamasına rağmen, insan gelişiminin toplumsal zeminine dayalı önemli bir noktadır. Gelişimsel araştırmaların çoğunda, sosyal yapı etiketlerini tanımlamada (sosyal sınıf, etnik gruplar gibi) geleneksel araştırma modelleri kullanılır. Sosyal yapıyı tanımlarken, genellikle, çocuk ve/veya ebeveynlerden iki grup oluşturularak geçmişlerindeki farklılıklar açıklanmaya çalışılır. Bulgular öncelikle davranışlardaki, değerlerdeki, çocuk yetiştirmedeki eğilimler, tutumlar vb. üzerine odaklanmıştır. Bu veriler her ne kadar kullanışlı gibi görünse de sınırlıdır. Çünkü süreci açıklamada yeterli ve pek nitelikli değildir (Bronfenbrenner , 1994: 40; Harkönen, 2007: 12- 13; Muuss, 1987: 307).

Son basamak olan kronosistem ise, sistemlerin en dış katmanını oluşturur. Burada zaman dilimi önem kazanır. Zaman içerisinde olan bu değişimlerden bazıları ebeveynlerin ölümü gibi dışsal, bazıları ise bireyin yaşında yaşanan değişimin neden olduğu psiko-sosyal değişimler olabilmektedir. Diğer bir deyişle daha yaşlı olan birey, çevresinde yaşanan değişimlere farklı tepkiler verecek ve bu değişikliklerin kendisini nasıl etkilediği konusunda daha farklı değerlendirmeler yapacaktır (Harkönen, 2007: 13; Paquette ve Ryan, 2001).

2.2.3.8. Ergenliğe Geçiş Kuramı (TransitionalTeensTheory)

Bu kuram temel olarak riskli araç kullanma (ehliyetsiz, alkollü gibi) üzerine yapılandırılmış olsa da daha sonraları madde kullanma, suç gibi problem davranışları açıklamada da kullanılmıştır. 15 ile 17 yaş grubunu kapsayan ergenliğe geçiş, ergenin ebeveynlerinin denetiminden uzaklaşmaya ve ev dışında daha fazla zaman geçirmeye başladığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde ergen akranlarının ve çevrenin etkisiyle problem davranışlara daha açıktır. Ergenliğe Geçiş Kuramı, dört yapının ergenlerin davranışları üzerinde etkili olduğunu savunur. Bunlar; gelişimsel dinamikler, ebeveyn, sosyal, çevresel ve toplumsal etkiler ve akranlardır. Bu faktörler ergenlikte görülen problem davranışlar için hem koruyucu hem de risk faktörlerini oluşturmaktadırlar (Milkman, Timken ve Wanberg, 2010: 11-12).

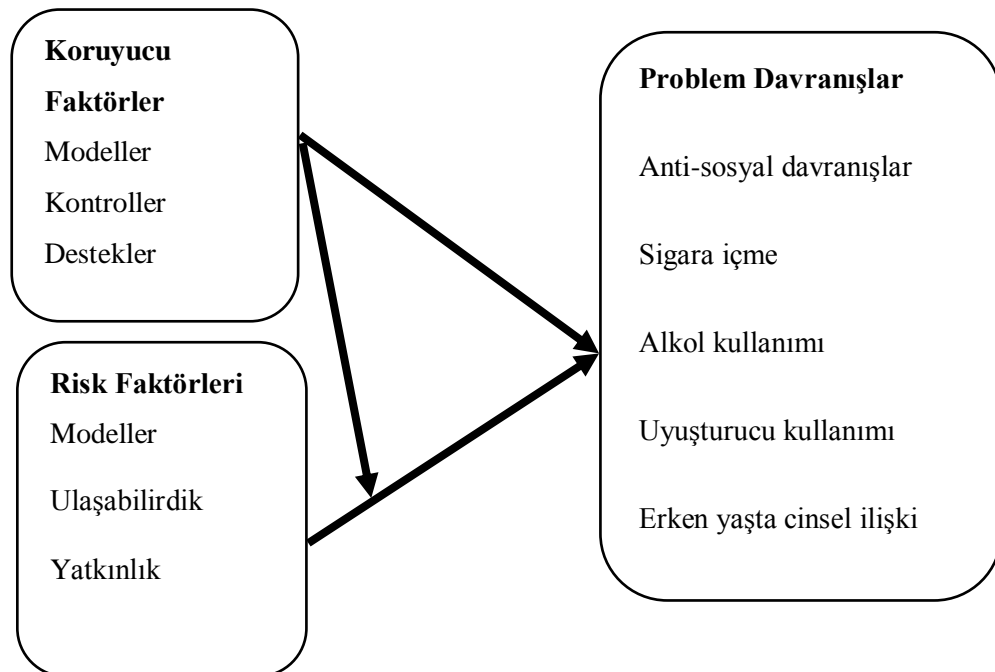
2.2.3. 9. Problem Davranış Kuramı (PDK)

Richard Jessor ve arkadaşları tarafından geliştirilen Problem Davranış Kuramı, yaklaşık olarak son otuz yıldır en çok üzerinde durulan kuramlardan bir tanesidir (Steinberg, 2007:485). Kuramsal yapısı, Rotter'ın Sosyal Öğrenme Kuramı'ndaki değerler ve beklentiler kavramları ile Merton'un anomi kavramına dayanır (Costa, Donovan ve Jessor, 1994: 17). Problem davranışlara tıbbi, biyolojik veya genetik yapıdan daha çok psiko-sosyal açıdan yaklaşan Problem Davranış Kuramı (PDK), problem davranışları sosyal bir sorun ve geleneksel toplum normları tarafından istenmeyen davranışlar olarak kabul eder (Jessor, 1991: 52- 53; 1998: 18- 19). Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar, yasalara, normlara aykırı, otoriteye karşı olan ve toplumsal yapı içerisinde problem olarak ifade edilen davranışlardır (Jessor, 1987:

332). PDK, ergenlik döneminde görülen madde kullanımı (sigara, alkol veya diğer yasal olmayan maddeler), anti-sosyal davranışlar, erken yaşta cinsel ilişkiye girme gibi davranışları problem davranışlar olarak değerlendirir (Carlo, Raffaelli ve Zamboanga,2004: 254). PDK'ye göre, ergenlik döneminde görülen problem davranışlar,kişilik, algılanan sosyal çevre ve davranış sistemini olmak üzere üç boyuttan oluşur. Pek çok davranış kişi ve çevre etkileşimi sonucunda meydana gelir. Kişilik, algılanan sosyal çevre ve davranış sisteminin her biri kendi içerisinde koruyucu faktörler ile risk faktörleri barındırmaktadır (Jessor, 1987: 332; Jessor vd., 2003: 330).

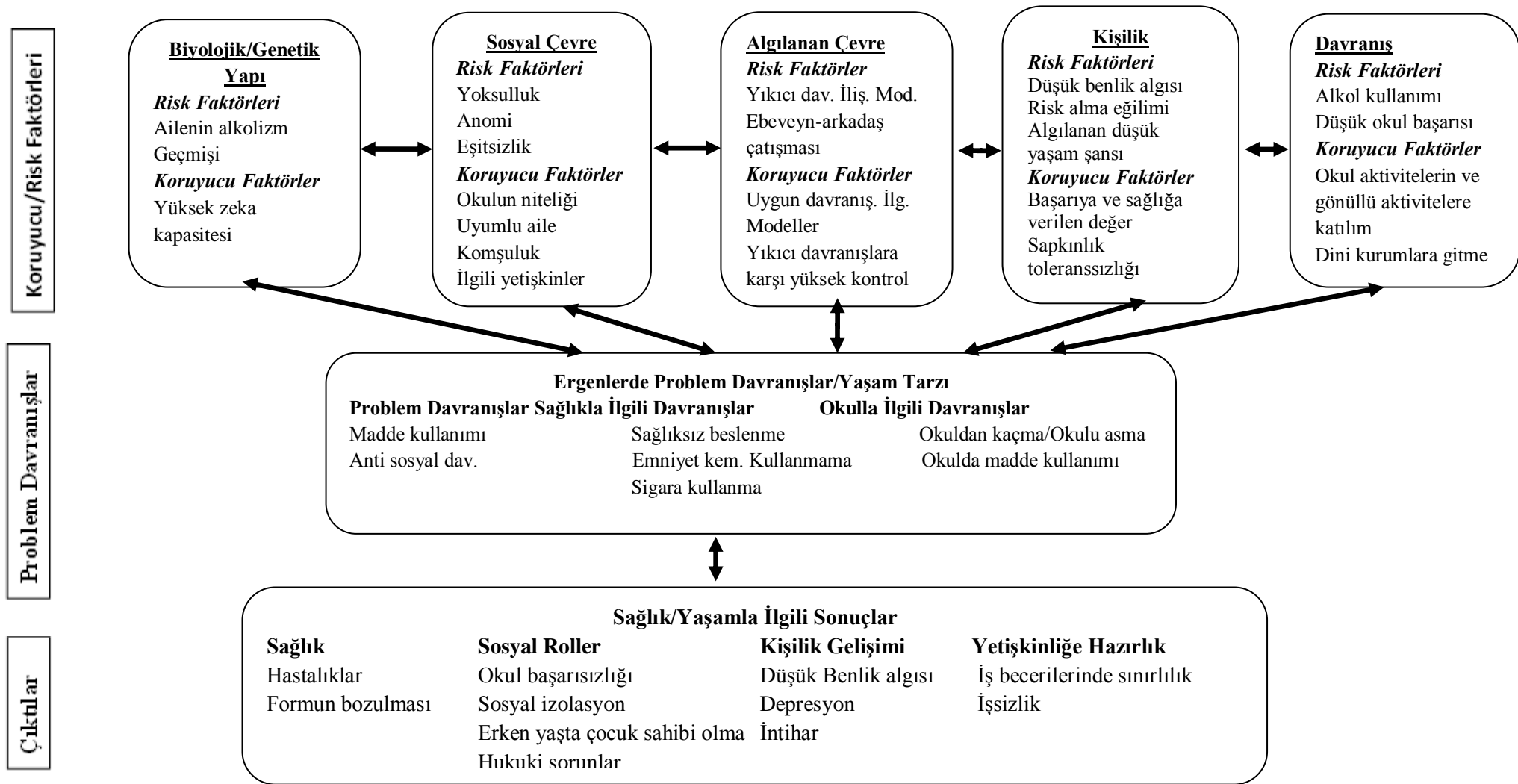
Risk faktörleri, problem davranışların olma olasılığını arttıran veya problem davranışların ortaya çıkmasına neden olabilen faktörlerdir. Örneğin; ergenin çevresinde problem davranışları sergileyen kişilerin bulunması ve ergenin onları model alarak, alkol, sigara gibi maddelere kolayca ulaşabilmesi gibi faktörler, risk faktörleridir. Koruyucu faktörler, doğrudan veya dolaylı olarak ergeni hem problem davranışlara karşı koruyan hem de risk faktörleri üzerinde azaltıcı etkiye sahip olan faktörlerdir. Örneğin; ergenlerin çevresinde uygun modellerin bulunması, aile ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek, problem davranışlara karşı kişisel ve sosyal kontrol gibi faktörler koruyucu faktörlerdir (Bartlett, Beeber,Belyea, Halpern, Holditch-Davis, 2006: 608; Jessor, 1998: 3; Costa, Dong, Jessor, Turbin, Wang ve Zang, 2006: 446).

Şekil 2.1.Koruyucu Faktörlerin ve Risk Faktörlerinin Ergenlerin Problem Davranışları Üzerindeki Etkisini Açıklayan Model (Jessor vd., 2003: 332).

Koruyucu faktörler modeller, kontroller ve destekler olmak üzere üç yapıdan meydana gelir. Risk faktörleri ise modeller, ulaşılabilirlik ve yatkınlık olarak sınıflandırılır. Kuramsal yapıya göre risk faktörlerinin daha fazla, koruyucu faktörlerin ise az olduğu durumlarda problem davranışların olma olasılığı artar (Beguy vd., 2010: 299).

Ergenlik döneminde problem davranışlar tesadüfen meydana gelen davranışlar değildir. Bu davranışlarınpsiko-sosyal açıdan bazı işlevleri bulunmaktadır. Örneğin; ebeveyn otoritesinden kurtulmak amacıyla erken yaşlarda cinsel ilişkiye girme ve hamile kalma kendi yaşamının kontrolünü ele almanın bir yolu olarak görülebilmektedir. Bununla birlikte problem davranışlar bazen deanksiyete, hayal kırıklıkları, yetersizlik ve başarısızlık duygularıyla başa çıkma gibi durumlarla başa çıkış yolu olarak da kullanılabilir. Bunun yanı sıra problem davranışlar, ergen ile akranları arasındaki dayanışmayı arttırabilmekte veya ergenlik kültürüyle kimliğini gösterme olarakortaya çıkabilmektedir. Örneğin; alkollü araç kullanma maço ve soğuk kanlı bir davranış olarak değerlendirilebilir veya sigara içme kişisel kimliğini doğrulamanın bir yolu olarak görülebilir (Jessor, 1987: 354-355). Özetle problem davranışlar ergenin akranları tarafından kabul görmesine, ailede bağımsızlık kazanmasına, geleneksel değer ve normlara karşı çıkmasına, başarısızlık beklentisi, engellenmeler ve kaygıları ile başa çıkabilmesine, kimlik gelişimine ve olgunlaşmasına aracılık edebilmektedir (Aras vd., 2007: 187).

Şekil 2.2. PDK İçerindeki Sitemler ve Bu Sistemler İçerisinde Yer Alan Koruyucu ve Risk Faktörleri Arasındaki İlişki (Jessor, 1998:4).

PDK' ya göre ergenlik döneminde görülen problem davranışların altında hem ergenin kişisel yapısı hem de sosyal çevresi bağlamında geleneklere uymama yatmaktadır. Geleneklere uymayan kişiler genellikle sapkın davranışlara yönelirler, okul veya dini kurumlarla ilişkileri olmadığı gibi görüşleri de oldukça liberaldir. Çevrenin bireyin davranışları üzerinde önemli etkileri vardır. Geleneklere uyulmayan bir çevrede yetişen ergen, madde kullanıma, riskli araç kullanma, suç işleme gibi problem davranışlara yönelebilir. Geleneksel olmamanın nedenleri konusunda üç türlü görüş ileri sürülmektedir. İlk görüş problem davranışların kalıtsal olabileceğini vurgulamakta ve problem davranışlara karşı bireyin bir yatkınlığının olabileceğini belirtmektedir. İkinci görüş, özellikle heyecan arama gereksinimi olan bireylerle ilgili olarak biyolojik temelli farklılıkların üzerinde durur. Üçüncü görüş ise sapkınlığa yatkın bireylerin büyüdüğü aile ortamını vurgulamakta ve problem davranışların bu olumsuz çevreye karşı verilen bir tür uyum sağlama davranışı olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar dışında öne sürülen diğer bir görüş ise, sapkın davranışların kökenlerinin farklı olduğu, dolayısıyla belli bir problem davranışın gösterilmesinin, bir diğer problem davranışın oluşumunu sağlayabileceğidir. Örneğin; madde kullanımı erken yaşta gebe kalmayı veya intihar etme olasılığını arttırmaktadır (Steinberg, 2007: 485-486).

2.2.3.9.1. Problem Davranış Kuramı'nda Açıklayıcı Sistemler

PDK, Kişilik Sistemi, Davranış Sistemi ve Algılanan Çevre Sistemi olmak üzere üç temel sistemden meydana gelir. PDK, her bir sistemin birbiriyle olan sosyal-psikolojik ilişkileri üzerinde durur. Her bir sistem içerisinde ya problem davranışlara yönelten ve teşvik eden ya da problem davranışlara karşı kontrol mekanizması oluşturan değişkenler barındırmaktadır. Bu sistemler, birlikte, normatif ihlallerin veya problem davranışların olma olasılığını ifade eden ve eğilim (proneness) olarak tanımlanan dinamik bir durumu meydana getirir. PDK içerisindeki her bir sistem, problem davranışlara karşı kontrolleri ve teşvikleri (instigations) içeren yapısal değişkenleri düzenler (Fisher ve Lerner, 2005: 873).

2.2.3.9.1.1. Kişilik Sistemi

PDK'nın tanımladığı kişilik, değerler, beklentiler, inançlar, tutumlar ve bireyin kendisine ve topluma yönelik uyumunu içinde barındıran sosyal bilişsel değişkenler ilebu değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini içeren bir yapıyı ifade eder. Ayrıca kişilik kendi içerisinde sosyal öğrenmeleri ve yaşam deneyimlerini barındırır. Kişilik sistemi Motivasyonel-Teşvik Edici Yapı, Kişisel İnanç Yapısı ve Kişisel Kontrol Yapısı olmak üzere üç alt boyuttan meydana gelir (Jessor vd., 1994: 22-26).

Motivasyonalyapı, problem davranışlar üzerinde farklı etkilere sahip akademik başarı, bağımsızlık ve akran etkisi doğrultusunda yönlendirilen davranışlar için değer ve beklentilere yönelik teşvikleri içerisinde barındırmaktadır. Başarıya verilen değer yüksek olması, ergeni problem davranışlardan korur ve uygun davranışlara yönlendirir; başarıya verilen değer düşük olması ise problem davranışların olma olasılığını arttırmaktadır. Bağımsızlığa verilen yüksek değer; ebeveynlerin ergen üzerindeki otonomisinin azaldığı anlamına gelmekte ve problem davranışların olma olasılığını arttırmaktadır. Bağımsızlığa verilen değer başarıdan yüksek olması durumunda, daha fazlabaşarı amaçlı geleneksel (konvansiyonel) davranışlardan ziyade bireyi bağımsızlığa yönelik davranışlara teşvik eder. Beklentiler boyutunda ise, başarıya yönelik düşük seviyedeki beklenti, bireyin problem davranışlara yöneleceği anlamına gelir (Fisher ve Lerner, 2005: 873;Jessor vd., 1994: 26).

Kişisel inanç yapısı sosyal eleştiri, yabancılaşma, benlik algısı ve içsel-dışsal kontrol odaklarını içerisinde barındırır. Kişisel inanç yapısı problem davranışların oluşumuna karşı uygulanan bilişsel kontrollerden meydana gelmektedir. Bu yapıdaki yabancılaşma, sosyal eleştiri, benlik saygısı gibi değişkenler benlik, toplum ve toplumla ilişkili benlik hakkındaki inançları içermektedir. Yabancılaşma, bireyin benliği hakkındaki kesin olmayan algıyı, günlük rol ve aktiviteler konusundaki eleştiri ve sosyal izolasyonu ifade eder. Sosyal eleştiri, toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilen veya reddedilen değerleri, normları ve uygulamaları belirtir. Bireyin yasal ve topluma mal edilmiş inanç ve uygulamalara olan inancı, bireyin problem davranışlara yönelmesinde koruyucu faktörlerdir. Bu inançlar, toplumsal normların ihlal edilmesinde kontrol edici güce sahiptirler (Fisher ve Lerner, 2005: 873- 875).Diğer yandan bireyin

toplumsal norm ve değerleri kabul etmesi, düşük düzeyde sosyal eleştiriyi belirtirken; diğer insanlarla ilişki kurma, günlük rollerinin anlamlı ve amaçsal olması ise düşük yabancılaşmayı belirtir. Ayrıca bu iki değişkenin problem davranışlara karşı inanç kontrolleri(beliefcontrols) üzerinde düzenleyici etkiye sahip oldukları belirtilmektedir. Benlik algısı ve içsel-dışsal kontrol odaklarına bakıldığında; yüksek düzeyde benlik algısı bireyin kaybedecek çok şeyi olduğunu ve problem davranışların bunları tehlikeye sokacağı fikrine sahip olduğunu; dolayısıyla uygun davranışlara yöneldiğini belirtir. Yani benlik algısı ile problem davranışlar arasında negatif yönde bir ilişki vardır. İçsel kontrol ise geleneksel (konvansiyonel) toplumda araçsal bir ideolojiyi kabul etmeyi ve kader, şans gibi şeyleri reddetmeyi belirtir. Burada tanımlanan sosyal eleştiri, yabancılaşma, benlik algısı ve içsel-dışsal kontrol değişkenleri problem davranışlara karşı yüksek kontrolü vurgulamaktadır (Jessor vd., 1994: 26-27).

Kişisel kontrol yapısı, içerisinde sapkınlık toleranssızlığı, dindarlık ve ahlaki tutumları barındırmaktadır. Kişisel kontrol yapısı içerisinde yer alan değişkenler daha uzak(proksimal) ve problem davranışlar üzerindeki kontrolleri daha aşikârdır (Jessor, 1987: 334). Kişisel kontrol yapısı, kavramsal olarak problem davranışlara karşı daha doğrudan kontroller olarak görev yapan değişkenleri kapsar. Aslında bu yapı problem davranışların neler içerdiğini ifade eder. Sapkınlık toleranssızlığı, konvansiyonel toplum tarafından onaylanmayan yalan, hırsızlık, vandalizm, akranlara karşı öfke gibi ergenlerin toplumsal normları ihlal edici tutum ve davranışlarını yansıtır. Sapkınlık toleranssızlığı, ihlallerin yanlış olarak kabul edilemeyeceğini belirtir. Dindarlık, kişinin dini inançlara, düşünce tarzına ve faaliyetlere karşı olan kişisel hassasiyetini ifade eder ve bu yapıların problem davranışlar üzerindeki etkilerini belirtir(Fisher ve Lerner, 2005: 875;Jessor, 1987: 334).Son değişken olan ahlaki tutum, kürtaj, boşanma, evlilik dışı ilişki gibi bazı toplumlarda ahlaki tepkilere neden olan davranışları içermektedir. Yüksek düzeyde ahlaki tutum, konvansiyonel ahlaki tutumu sürdürmek anlamına gelmekte ve bu nedenle problem davranışların meydana gelmesinde dizginleyici etkisi bulunmaktadır (Jessor vd., 1994: 28).

Sonuç olarak problem davranışlara yönelik kişisel eğilimler, başarıya verilen düşük değer, bağımsızlığa verilen yüksek değer, hem bağımsızlık hem de başarı

noktasında düşük beklenti, yüksek düzeyde sosyal eleştiri ve yabancılaşma, düşük benlik saygısı, yüksek düzeyde dışsal kontrol ve sapkınlık toleransı, düşük düzeyde dindarlık ve ahlaki tutumdan meydana gelmektedir. Ayrıca bu değişkenler problem davranışların olma olasılığını da arttırmaktadır(Jessor, 1987: 334; Jessor vd., 1994: 28).

2.2.3.2. Algılanan Çevre Sistemi

Algılanan Çevre Sistemi, problem davranışlara yönelik kontrollerin yanı sıra çevresel teşvikleri de içeren değişkenleri kapsar. Bu sistem destekler, kontroller, çevrenin etkisi, modeller gibi çevresel özellikleri belirtir ve uzak-yakın çevre yapısı ve algılanan yaşam alanındaki stresler olmak üzere üç değişkenden oluşur (Fisher ve Lerner, 2005: 875; Jessor, 1987: 334). Uzak (distal) yapı ilişkilerdeki destek ağını kapsarken; yakın (proximal) yapı ilişkilerdeki çevrede var olan davranış modellerini belirtir (Mikman vd., 2010: 8).

Uzak çevresel yapı, her ne kadar genel kuralların ihlalini içerse de, Davranış Sistemi içerisinde görülen davranışlar üzerinde doğrudan bir etkiye sahip değildir. Uzak çevresel yapı, ebeveyn kontrolü, arkadaş kontrolü ve ebeveyn-arkadaş etkisi olmak üzere üç değişkenden meydana gelmektedir (Jessor vd., 1994: 29). Ebeveyn ve arkadaş kontrolü, problem davranışların bireyin ebeveyn ve arkadaşları tarafından onaylanmamasını belirtir. Sosyal çevrede ergen tarafından algılanan güçlü ebeveyn ve arkadaş kontrolü, problem davranışların olma olasılığını azaltırken, ergeni konvansiyonel davranışlara yöneltmektedir. Bunun yanı sıra ebeveynlerden gelen kontrol ve destekler, problem davranışların olma olasılığını azaltmada önemli bir yer edinir. Bu açıdan bakıldığında, ergenlik döneminde, ergen üzerinde akranların ebeveynlerden daha fazla etkili olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca problem davranışlarda akranlar, ergenin onaylanma ve model alma gereksinimlerine daha fazla etkide bulunmaktadır. Ebeveyn etkisinde, bireyden beklenen arkadaşlarından daha fazla konvansiyonel davranışlar göstermesidir. Özellikle bireyin yaşamında alacağı önemli kararlarda ebeveynlerin etkisinin, problem davranışlar üzerinde daha fazla kontrol sağladığı belirtilmektedir (Fisher ve Lerner, 2005: 875; Jessor vd., 1994: 29). Daha sonradan eklenen algılanan yaşam alanındaki stresler ise aile, iş, arkadaş gibi sosyal etkileşimin yaşandığı alanlardaki stresi ifade eder. Stres kaynakları bazen

problem davranışlara yönelik koruyucu faktörleri oluştururken bazen de risk faktörlerini oluşturabilmektedir. Özellikle aile, arkadaş ilişkileri, iş yaşamı ve cinsel yaşamda algılanan stresler, bireyi problem davranışlara teşvik edebilmektedir. Bu yapılarda algılanan stres, bireyi alkol ve diğer maddelerin kullanımı gibi davranışlara baş vurmasına ve bu şekilde stresle başa çıkmaya çalışmasına teşvik edebilir (Jessor vd., 1994: 30).

Diğer bir değişken olan yakın (proximal) çevresel yapı, problem davranışlar ile daha doğrudan bir ilişki içerisindedir. Yakın çevresel yapı, ergenin sosyal çevresinde mevcut problem davranışlarda algılanan sosyal destek ve model değişkenleri, içerisinde barındırmaktadır. Bu yapı içerisinde problem davranışlara yönelik arkadaş ve ebeveyn modelleri ile arkadaş ve ebeveyn onayı yer alır. Arkadaş-ebeveyn onayı ve modelleri, bireyin problem davranışlarda arkadaşları\ebeveynler tarafından onaylanıp onaylanmadığına yönelik algısını gösterir. Akran problem davranışlarına ve akran-ebeveynlerin problem davranışlara yönelik onayına daha fazla maruz kalan kişilerde, alkol, sigara, yasa dışı madde kullanımı, suç gibi problem davranışların olma olasılığının arttığı belirtilmektedir. Diğer taraftan arkadaşların dini konularda model olmaları problem davranışlar üzerinde tam tersi bir etki yapmakta ve algılanan çevredeki arkadaşların dini tutumları yani dindarlıkları problem davranışlara karşı bireyi korumaktadır (Fisher ve Lerner, 2005: 875; Jessor vd., 1994: 30- 31).

Diğer bir değişken olarak belirtilen Sosyal Çevre Sistemi ile Algılanan Çevre Sistemi, birbirinden farklı alanları ifade etmektedir. Sosyal Çevre Sistemi, Algılanan Çevre Sistemine göre günlük yaşam içerisinde yer alan yaşantıları ve sosyal etkileşimleri daha objektif bir açıdan değerlendirir. Sosyal Çevre Sistemi, sosyo-demografik yapı ve sosyal yapı alt boyutlarından meydana gelir. Sosyo-demografik yapı daha çok meslek, eğitim, gelir durumu gibi sosyo-ekonomik değişkenleri kapsar. Yine sosyo-demografik yapı içerisinde yer alan diğer bir değişken olan dini inançlar, geleneksel (konvansiyonel) sosyal kontrolü içermekte ve problem davranışların olma olasılığını azaltmaktadır. Diğer bir alt boyut olan sosyal yapı; arkadaş ilişkileri, iş durumu, aile kompozisyonu ile olumlu-olumsuz yaşam olayları değişkenlerinden meydana gelmektedir (Jessor vd., 1994: 31- 32).

Sonuç olarak, Algılanan Çevre Sitemi, hem yakın hem de uzak yapı içindeki kontrol ve teşvikler arasındaki dengeye bağlıdır. Uzak yapı içerisinde yer alan bir çok problem davranış eğilimi; düşük ebeveyn kontrolü, düşük arkadaş kontrolü, arkadaşların ebeveynlerden daha fazla etkili olması ve stres kaynaklarının daha fazla olmasıyla ilişkilidir; yakın yapı, problem davranışlara yönelik arkadaş onayı ve modellerinin fazla olması ve dini konularda model sayısının daha az olmasıyla ilişkilidir (Jessor vd., 1994: 31).

2.2.3.3. Davranış Sistemi

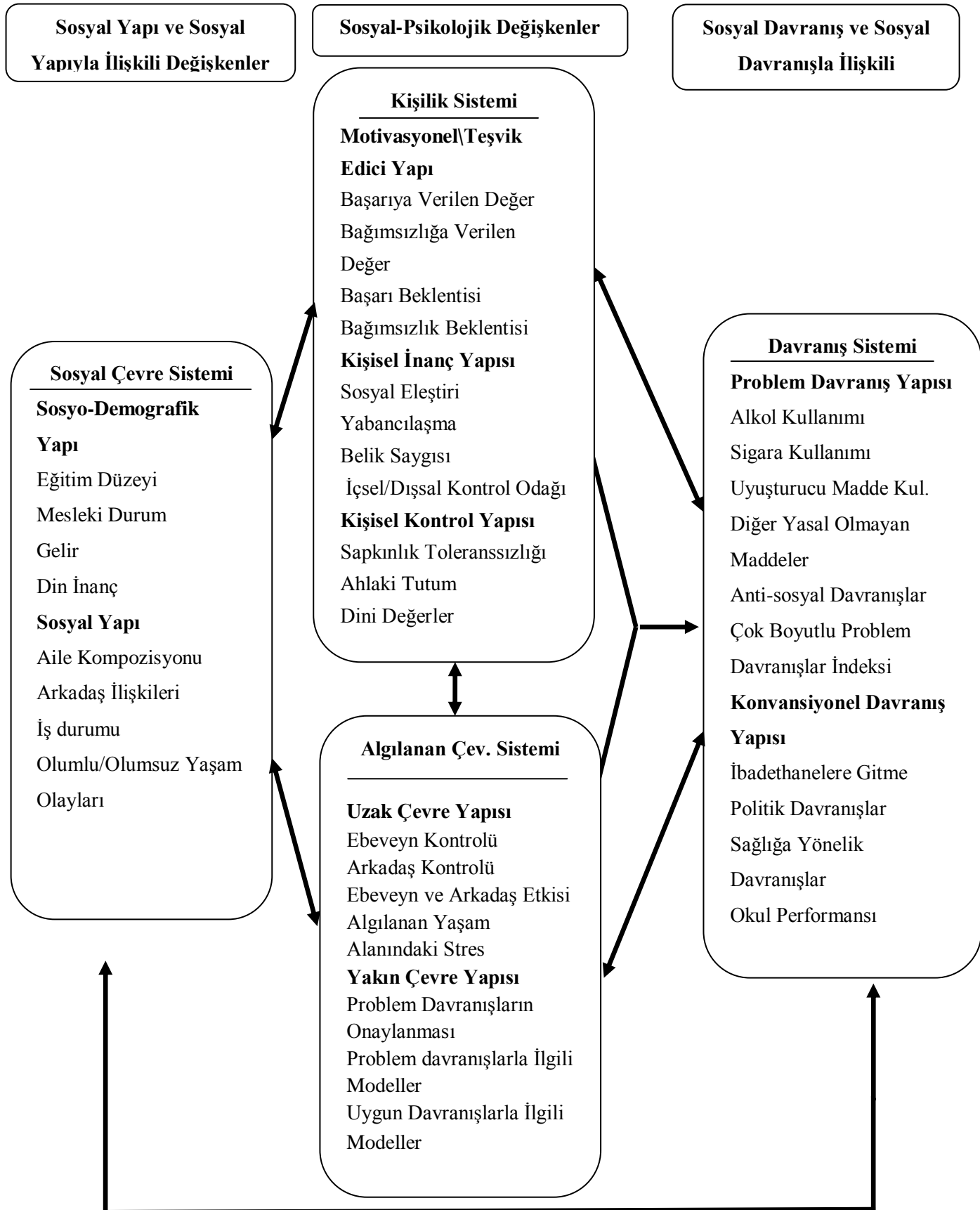
Davranış Sitemi, geleneksel (konvansiyonel) ve problem davranış yapısı olmak üzere iki altboyuttan meydana gelmektedir.

Jessor (1987: 332; 1998: 15) problem davranışları, doğrudan veya dolaylı olarak bireyin sağlığını, öznel iyi oluşunu ve sosyal hayatını etkileyen ve yasal/toplumsal kuralların ihlal edilmesiyle olumsuz sonuçlara neden olabilen davranışlar olarak tanımlamaktadır. Problem davranışlar, sosyal bir sorun ve geleneksel toplum normları tarafından istenmeyen ve yasalara, normlara aykırı ve otoriteye karşı olan, toplumsal yapı içerisinde problem olarak ifade edilen davranışlardır (Jessor, 1987: 332). Ergenlik döneminde problem davranışlar, ergenin gelişim görevlerini başarmasını engelleyen, kendisinden beklenen sosyal rolleri yerine getirmesine, başarı ve yeterlilik duygusunu hissetmesine engel olan davranışlardır. Problem davranışlar, psiko-sosyal açıdan ergenin hem gelişimini hem de sosyal uyumunu ve fiziksel sağlığını tehlikeye sokar (Jessor, 1991: 599). Sigara ve alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı, diğer yasal olmayan maddelerin kullanımı, anti-sosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme problem davranışlar olarak değerlendirilir (Jessor vd., 1994: 23). PDK' ya göre, ergenlik döneminde, ergenin sosyal ekolojik bağları nedeniyle bir alanda görülen bir problem davranış diğer bir alanda da problem davranışın görülme olasılığını arttırmaktadır (Fisher ve Lerner, 2005: 875).

Davranış Sistemi içerisinde yer alan bir diğer yapı olan geleneksel (konvansiyonel) davranış yapısı ise, toplumsal normlara aykırı olmayan ve toplumca onaylanan, yasal olan ve ergenlere özgü davranışları içermektedir. Bu davranışlar,

ibadethanelere girme, sağlığa yönelik davranışlar, yüksek okul performansı gibi davranışlardır. Okul performansı akademik başarıyı içerirken; sağlığa yönelik davranışlar, sağlıklı beslenme, düzenli uyku gibi davranışlardır. İbadethanelere gitme, sağlığa yönelik davranışlar ve okul performansının ergenlerde problem davranışların olma olasılığı üzerinde kontrol edici olduğu ve konvansiyonel davranışlara sahip olma olasılığını arttırdığı belirtilmektedir (Costa,Donovan ve Jessor, 1993: 347; Jessor vd., 1994: 23- 25).

Şekil 2.3. Problem Davranış Teorisi' nin Kavramsal Yapısı (Jessor vd., 1994: 21)

Özetle; PDK problem davranışlar üzerinde çevresel faktörlerin önemli bir etkiye sahip olduğunu ve problem davranışların birey ve çevre etkileşimi sonucu meydana geldiğini ileri sürer. PDK' ya göre problem davranışlar, yasalara, normlara aykırı ve otoriteye karşı olan, toplumsal yapı içerisinde problem olarak ifade edilen davranışlardır. Kurama göre problem davranışlar, geleneklerle uyuşmayan davranışlardır.

PDK, Kişilik Sistemi, Davranış Sistemi ve Algılanan Çevre olmak üzere üç temel sistemin ve bu sistemler içerisinde koruyucu ve risk faktörlerinin var olduğunu varsayar. Kişilik, algılanan sosyal çevre ve davranış sisteminin her birisinin kendi içerisinde koruyucu ve risk faktörleri barındırdığını belirtir. Risk faktörleri problem davranışların olma olasılığını arttırırken, koruyucu faktörler geleneksel yani uygun davranışların olma olasılığını arttırmaktadır.

2.3. PROBLEM DAVRANIŞLAR VE AİLE

Yaklaşık son otuz yıldır, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, ergenlerin yaşantılarını doğrudan etkileyecek biçimde, aile şekli ve yapısında bir dizi değişimler yaşanmıştır. Boşanma oranlarında görülen artış, evlilik dışı çocuk dünyaya getirme, annenin çalışmasının yanı sıra uluslararası ekonomide yaşanan değişimler ve coğrafihareketlilikler çocuk ve ergenlerin büyüdüğü dünyayı önemli ölçüde değiştirmektedir. Çoğu aile ergenliği bir çatışma dönemi olarak görür. Her ne kadar bu düşünce yanlış olsa da bu dönemin aile ilişkilerinde bir değişim ve yeniden yapılanma dönemi olduğunu unutmamak gerekir. Ergenlik döneminde ailede belirli ilgi ve özelliklerin ortaya çıkması sadece gencin gereksinim ve ilgi alanlarının değişmesinden değil, aynı zamanda ergenin ailesinde meydana gelen değişimlerden ve bir bütün olarak aile işlevlerinde ve gereksinimlerinde meydana gelen değişimlerden de kaynaklanmaktadır. Ergenlik döneminde değişime uğrayan sadece ailedeki üyeler değildir. Bir birim olarak ailenin kendisi de ekonomik koşullar, diğer sosyal kurumlar ile olan ilişkisi ve işlevleri açısından değişime uğrar. Çocukluk döneminde ailede sorumluluklar ve işlevler oldukça belirginken (bakım, koruma ve toplumsallaşma) ergenlikte bu işlevler ve sorumluluklar önemini korumayı sürdürse bile, ergen bakımdan çok desteklenmeye, korumadan çok rehberliğe ve toplumsallaşmadan çok yönlendirilmeye gereksinim duyar (Steinberg, 2007: 152-168).

Ergenlik döneminde yaşanan fiziksel, psikolojik ve toplumsaldeğişimler ile orta yaşlardayetişkinlerce yaşanan ve bu dönemde ailenin sisteminde meydana gelen değişimler aile ilişkilerinde bir dizi değişim başlatır. Çoğu ailede ergenlik esnasındaasimetrik ve eşit olmayan etkileşim biçiminden, anne babalar ile ergenlerin daha eşitbir düzlemde olduğu yeni etkileşim biçimine doğru bir geçiş söz konusudur (Steinberg, 2007: 154).Çocukluk döneminde ve ergenliğin başlarında daha hiyerarşik bir ilişkiyi barındıran ebeveyn-çocuk ilişkisi, ergenlikle birlikte daha eşitlikçi bir yapıya dönüşür (Smetana vd., 2006: 259). Ergenlik döneminde ergen-ebeveyn ilişkisinin karakteristik özelliği genellikle çatışmalar içermesidir. Ergenliğe girişin ilk yıllarında ebeveyn-ergen arasında çatışmalar yaşansa da, ergenliğin sonraki yıllarında bu durum azalmaktadır. Ebeveyn ergen arasında yaşanan bu çatışmaların “U” şeklinde bir yörünge

izlediği, çatışmanın orta ergenlikte zirve noktasına ulaştığı ve ardından azalmaya başladığı belirtilmektedir. Ergenlik döneminde yüksek düzeyde çatışma ergen gelişimi, ilişkileri ve gelecekte uyum sağlayabilmesinde olumsuz etkiye sahip olmasına rağmen araştırmacılar, erken ergenlik döneminde yaşanan çatışmaların, aile ilişkilerini daha fonksiyonel hale getirdiği konusunda hemfikirdirler. Yapılan çalışmalar, ebeveynleri ile hiç çatışma yaşamayan ve sürekli çatışma yaşayan ergenlerin daha fazla uyum problemi yaşadığını göstermektedir. Problemçözmede ebeveynin uygun stratejiler kullanması ergenin uygun stratejileri öğrenebilmesi açısından oldukça önemlidir. Ebeveyn ve ergen arasında yaşanan çatışmaların büyük bir çoğunluğunda ergenin ortamdaki uzaklaşması ve ebeveynlerinin otoritesini kabul etmesiyle sorun çözülmektedir. Bu tarz işlevsel olmayan çözümler yerine ebeveyn ve ergen ilişkisinde çatışma çözümede uygun stratejilerin kullanılması ergen gelişimi ve aile açısından oldukça önemlidir (Smetana vd., 2006: 259-261; Steinberg, 2007: 150-151). Bu dönemde yakınlık derecesindeki azalma, anne baba ile çocukları arasında ciddi derecede bir sevgi saygı kaybından çok, taraflar arasında fiziksel yakınlığın azalması ve ergenin mahremiyet alanındaki genişleme şeklinde kendini gösterir (Steinberg, 2007: 155).

Ailelerin çocuk yetiştirme tarzı bireyin davranışını şekillendiren önemli bir faktördür. Yetkili (açıklayıcı-otoriter) ev ortamlarında büyüyen ergenlerin, yetkeci, izin verici veya ilgisiz-kayıtsız evlerde büyüyen akranlarından psiko-sosyal olarak daha yeterli, özgüvenlerinin ve akademik başarılarının daha yüksek olduğu, daha sorumlu, uyumlu, yaratıcı, meraklı ve sosyal becerilerinin daha fazla olduğu görülür. Bunun aksine yetkeci evlerde büyüyen ergenler, özgüvenleri düşük, bağımlı, edilgen ve toplumsal olarak daha yetersizdirler. İzin verici ev ortamında büyüyen ergenlerin birçoğu genellikle olgun ve sorumluluk sahibi değildirler. Liderlik konularında arka planda kalırken, akranlarının isteklerine daha az karşı koyarlar. İlgisiz-kayıtsız evlerde yetişen ergenlerin birçoğu tepkiseldir. Madde bağımlılığı ve suça yönelme gibi problem davranışlara yönelme eğilimleri daha yüksektir (Smetana vd., 2006: 261-262; Steinberg, 2007: 159). Ana-babaların çocuk yetiştirme tarzı ve problem davranışlar arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla yapılan bir araştırmada; ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ile ailesinin sosyal ve ekonomik durumu, aile içi ilişkiler ve aile içi şiddet, gencin ve ailesinin madde bağımlılığı, gencin hayatı yaşamaya değer bulmaması, gencin vücuduna

zarar verme davranışı, okula devamsızlığı, evden kaçma davranışı ve arkadaşları ile ilişki kuramaması arasında güçlü ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Baran-Görgünvd., 2005).

Aile yapısında meydana gelen boşanma, yeniden evlenme gibi değişimler ergen üzerinde önemli etkiler bırakabilmektedir. Bu değişimler aile sisteminin bozulmasına ve ergen-aile ilişkisinde sürekli veya geçici çatışmaların artmasına yol açabilmektedir. Ayrıca boşanma, yeniden evlenme ve tek ana babalık gibi durumların söz konusu olduğu koşullar aileden aileye kayda değer farklılıklar gösterdiği için, ergenler üzerindeki etkilerini genellemek oldukça güçtür. Bazı ergenler için boşanma ailedeki çatışmaları bitiren iyi bir gelişme iken, diğerleri için psikolojik olarak yıkıcı olabilir. Örneğin bazı araştırmalar, ebeveyni boşanmış ve sadece annesi ile yaşayan ergenlerin, ebeveyni ile birlikte yaşayan ergenlere göre ebeveyni ile daha az çatışma yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bunun nedeni olarak ise anne-ergen arasındaki ilişkinin daha az hiyerarşiye dayanması şeklinde gösterilmektedir (Smetana vd., 2006: 260; Steinberg, 2007: 170). Aslında ergenlikte problem davranışlar üzerinde boşanma ya da tekrar evlenmenin olumsuz etkileri, başlı başına boşanma ya da tekrar evlenmenin etkisinden çok olaya eşlik eden çatışma, dağınıklık ve stresin bir yansımasıdır. Ergenlik döneminde ana-babası boşanan bireylerin, boşanmadan iki veya üç yıl sonra bile uyum sorunları yaşadıkları; boşanmış ailelerden gelen bireyler arasında yüksek oranda madde ve alkol kullanımı, anti-sosyal davranışlar, düşük okul performansı, sağlıksız cinsel ilişki ile ileri ergenlik ve yetişkinlik döneminde evliliğe karşı olumsuz tutum ve yüksek boşanma oranı dahil karşı cinsle ilişkili olarak zayıf kişiler arası ilişkiler içerdiği belirtilmektedir (Steinberg, 2007: 173). Suça karışan ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada; anne ve babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe, ailedeki kişi sayısı azaldıkça, ergenlerin daha az suça karıştıkları ve ergenlerin % 64'ünün parçalanmış aileye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Akduman, Akduman ve Cantürk, 2007).

Yapılan çalışmalar, ülkemizde aile yapısı ve çocuk yetiştirme yöntemleri içinde fiziksel cezanın bir disiplin aracı olarak yer aldığını ve bu nedenle dayanın toplumumuzda yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Özellikle geleneksel aile yapısında sözel disiplin yöntemleri yerine fiziksel ceza yöntemlerinin yeğlendiği ve

şehirlerde de fiziksel ceza yöntemlerinin yaygın bir şekilde kullanıldığı belirtilmektedir (Ayan, 2007: 208). Ülkemizde 2006 yılında yapılan bir araştırmaya göre, 3-17 yaş grubundan çocukları olan babaların yüzde 17'si ile annelerin yüzde 35'i cezalandırma amacıyla çocuklarını ara sıra (çoğu durumda "bazen") dövdüklerini kabul etmişlerdir. 2008 yılında yapılan benzer bir araştırmada, tüm bölgelerden toplam 12 ildeki ana babalara çocuklarına nasıl bir disiplin uyguladıkları sorulmuştur. Verilen yanıtlara göre ana babaların yüzde 9.3'ü "fiziksel ceza" uygulamakta, yüzde 7.3'ü çocuklarını "korkutmakta", yüzde 31.8'i de çocuklarına "bağırarak" veya "yüksek sesle" azarlamaktadır (TUİK, 2006; UNICEF, 2011). Aile içerisinde şiddet gören çocuklar üzerine yapılan çalışmalarda, bu çocukların huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik içerisinde oldukları, suça yönelen davranışlarda buldukları, başkaları ile rahat iletişim kuramama, anti-sosyal ve saldırgan davranışlar sergiledikleri, düşük sosyal yeterlilik ve kendini kontrol edememe davranışlarına sahip oldukları bulunmuştur (Ayan, 2007: 208). Hükümlü çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukların büyük kısmının aile içi şiddete maruz kaldığı, yüksek oranlarda anne-baba arasındaki tartışmalara rastlanıldığı, anne-baba-kardeş ve diğer bireyler ile arkadaş çevresinde alkol, sigara, uyuşturucu gibi madde kullanmalarının yaygın olduğu görülmüştür (Kunt, 2003).

Alan yazın incelendiğinde, gerek yurt içinde gerek yurt dışında yapılan çalışmalar da, aile yapısında meydana gelen değişimler, problem davranışlara yönelik aile içi modellerin varlığı, aile içi şiddet, aile üyelerinin eğitim düzeyleri, ekonomik düzeyleri ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzları, aile kontrolü, ebeveyn tutamları gibi değişkenler ile ergenlik döneminde görülen uyuşturucu kullanımı, anti-sosyal davranışlar, sigara ve alkol kullanımı gibi değişkenlerin problem davranışlar üzerinde önemli etkiye sahip olduğu görülmektedir (Akduman vd., 2007; Ayan, 2007; Avcı, 2006; Barrlett ve Turner, 2006; Cookston, 1999; Crano ve Hemovich, 2009; Daddis, 2002; Edleson, 1999; Fletcher, Steinberg ve Wheeler, 2004; Kunt, 2003; Siyez, 2006; Yılmaz, 2000). Her ne kadar anne-babalık tarzı, ailenin gelir düzeyi, anne-babanın eğitim düzeyi gibi değişkenler, ergen ailelerinde farklılık gösterse de; hiçbir unsur ergenin aile ilişkilerinin niteliği kadar ergenlikte problem davranışlar üzerinde etkili değildir. 90 bin Amerikalı ergen üzerinde yapılan bir çalışmada; ergenlerin zarar görmekten korunması yolunda aile ve ev ortamının önemine işaret edilmekte ve

koruyuculuk açısından öne çıkan etken olarak ergenin anne-babası ve ailesine karşı duyduğu bağlılık, anne-babasınca sevildiğini ve umursandığını hissetmesi olduğu belirtilmiştir. İlgili, umursayan ve kabul edici ana-babaların yada koruyucularının orada olduklarını bilen ergenlerin; problem davranışlara yönelme olasılıklarının az olduğu ve mutluluk, sağlık ve yeterlilik ölçütleri ne olursa olsun, akranlarına göre daha sağlıklı ve mutlu oldukları belirtilmektedir. Bu durumun, ergenin cinsiyetine, toplumsal sınıfına, yaşına bakılmaksızın evli ya da boşanmış, tek yada çift anne-babalı, varlıklı veya yoksul tüm aile türleri için geçerli olduğu ifade edilmektedir. Her ne kadar değişen aile ve ergen yapısıyla birlikte anne-babaların değişmediği söylene de ergenlerin kendilerinin mutluluğunu ve gelişimini dikkate alan yetişkinlerin sevgisine, desteğine ve rehberliğine gereksinimleri vardır (Steinberg, 2007: 183-184)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

3.1. Ergenlik Döneminde Görülen Problem Davranışlar

Alan yazın incelendiğinde problem davranışlar üzerine gerek yurt içinde gerekse yurt dışında birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Ülkemizde yapılan çalışmaların daha çok problem davranışların görülme sıklığı, türü, akran ilişkileri, koruyucu ve risk faktörleri ve sosyo-demografik değişkenleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca ülkemizde yapılan çalışmaların daha çok il veya bölge bazında olduğu görülmektedir. Alan yazında ülkemiz genelinde yapılan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Örneğin; Kocaeli ilindeki problem davranışları tespit etmek amacıyla yapılan bir anket çalışmasında öğrencilerden bisiklet kullananlarda kask kullanmama %93,8 (erkek %57.4, kız %42.6), son bir ay içinde tabanca, bıçak, sopa gibi bir silah taşıma %10.7 (%88.8 erkek, %11.2 kız), son bir yıl içinde intihar düşüncesi %17.7 (%59.4 kız, %40.6 erkek), son 30 gün içinde düzenli sigara içimi %15.4 (%67.5 erkek, %32.5 kız), son yedi gün içinde hiç meyve yememe veya günde ortalama birden az meyve yemek %45.4 (%54.2 erkek, %45.8 kız), son yedi gün içinde hiç egzersiz yapmama %26.5 (%68.8 kız, %31.2 erkek), günde ortalama bir saatten fazla televizyon seyretme %72.7, cinsel ilişkide bulunma %22.1 (%97.6 erkek, %2.3 kız) oranlarındadır (Aydoğan vd., 2003).

Ergenlik döneminde hangi problem davranışların daha yoğunlukta görüldüğüne ilişkin Aktuğlu, Albayrak, Alikışıfoğlu, Birol, Ercan, Erginöz, İlater, Öztürk ve Uysal (2001) tarafından 4153 lise öğrencisi üzerinde yapılan araştırma sonucuna göre, öğrencilerin %44'ü sigara içmeyi denemiş, %25'i ayda en az bir kez alkollü içki içtiğini, %7'si yaşamı boyunca en az bir kez madde kullandığını ifade etmiştir. Öğrencilerin %18'i diğer öğrencilere zorbalık yaptığını, %8'i silah taşıdığını, %41'i son 12 ay içinde en az bir kez kavga ettiğini, %7'si en az bir kez yaralanmasına neden olacak şekilde kavga ettiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %14'ü düzenli olarak sigara içtiğini, %42'si alkol kullandığını belirtmiştir. Öğrencilerin %2'si uyuşturucu madde kullandığını belirtmiştir. Sarı (2006) tarafından 433 lise öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada ise, öğrencilerin %30.5'i sigara, %9'u alkol ve %1.9'u uyuşturucu madde kullandıklarını

belirtmişlerdir. Gençlerin en fazla arkadaş özentisi ile sigara, alkol ve uyuşturucu maddeye başladıkları saptanmıştır. Beslenme özelliklerine bakıldığında öğrencilerin % 56.3'ü üç öğün yemek yediklerini, % 45.7'si daha çok ayaküstü beslendiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin % 18.8'i kilodan dolayı diyet yapmayı düşündüklerini, % 7.6 'sıise kilo vermek için ilaç almayı düşündüklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin % 27.3'ü motorlu araç kullandıklarını, % 35.3'ü her zaman trafik kurallarına uymadıklarını, % 40.9'u emniyet kemeri kullanmadıklarını, % 37.2'si ise motorlu araç kullanırken hız yapmayı düşündüklerini belirtmişlerdir.

Problem davranışlarda koruyucu ve risk faktörleri üzerinde Aysan ve Siyez (2007) tarafından yapılan bir çalışmada risk faktörleri ile problem davranışlar arasında pozitif yönde; koruyucu faktörler ve problem davranışlar arasında negatif yönde düşük ve orta düzeyde ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca problem davranışların yordanmasında kişilik sistemi içerisinde yer alan risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin, algılanan çevre sistemi ve davranış sistemi içerisinde yer alan risk faktörleri ve koruyucu faktörlere göre problem davranışları yordama gücünün daha fazla olduğu belirlenmiştir (Siyez, 2006). Problem davranışlarda koruyucu faktörler ve risk faktörlerinin sosyo-demografik faktörler ile ilişkisini ve sosyo-demografik faktörler ile birlikte ergen problem davranışlarını yordamadaki gücünü incelemek amacıyla Ankara, Muğla ve Sivas illerinde öğrenim gören lise öğrencileri üzerinde yapılan bir diğer çalışmada, problem davranışlardan her biri arttıkça diğer problem davranışlarında arttığı, koruyucu faktörler arttıkça problem davranışların olma olasılığının düştüğü ve risk faktörleri arttıkça problem davranış düzeylerinin arttığı bulunmuştur. Son olarak ise Kişilik Sistemi ve Algılanan Çevre Sistemi içerisinde yer alan risk faktörleri ile birlikte sosyo-demografik faktörlerin ergenlerin problem davranışlarına ilişkin varyansın % 40'ını açıkladığı görülmüştür (Çok, Ercan, Karaman ve Türkmen, 2011).

Yurt dışında yapılan çalışmalara bakıldığında ülkemizle benzerlik göstermesinin yanı sıra yapılan çalışmalarda ailesel özelliklere daha fazla ağırlık verildiği, aile yapısı ve ailesel özellikler, aile içi dinamikler, ebeveyn-ergen ilişkisi, akran-okul ilişkileri, boş zamanlarını değerlendirme biçimi gibi konular üzerinde de çalışmaların olduğu görülmektedir. Örneğin; Abbott, Catalano, Fleming, ve Haggerty (2010) tarafından

yapılan 1040 ergen üzerinde aile, okul ve akran faktörlerinin incelendiği bir araştırma sonucuna göre, olumlu aile ve okul ilişkilerinin problem davranışlarda koruyucu faktörler olduğu, olumsuz aile ve akran ilişkilerinin ise risk faktörleri olduğu bulunmuştur. Madde kullanımı ile anti-sosyal davranışlar arasında yüksek düzeyde bir ilişki bulunmuştur.

Yunanistan'da 1984 ile 2007 yılları arasında intihar girişiminde bulunan ergenlerde intihar girişiminde bulunma ile psiko-sosyal risk faktörleri arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla yapılan bir çalışmada, cinsiyet açısından kızlar, sigara ve yasal olmayan maddelerin kullanımı, düşük sosyo-ekonomik yapı, her iki ebeveynleri ile birlikte yaşamamanın, ebeveyni ile olan ilişkilerinde memnuniyetsizlik, psikolojik rahatsızlıklar nedeni ile doktora gitme, depresyon, anti-sosyal davranışlar ve düşük benlik algısı intihar girişiminde bulunmada risk faktörleri olduğu ve özellikle düşük benlik algısının intihar girişiminde bulunma üzerinde oldukça önemli olduğu görülmüştür (Arapaki, Kokkevi, Richardson, ve Rotsika, 2010).

Benson, Buehler ve Gerard (2006) tarafından ebeveynler arası çatışma ile ergenlerde görülen içe ve dışa yönelim davranışların incelendiği ve 416 ergen ve ebeveynleri üzerine yapılan bir çalışmaya göre, ebeveynler arasında yaşanan çatışmaların, ebeveyn tarafından şiddet uygulanması, babadan algılanan düşük düzeyde kontrol ve ebeveynlerden herhangi birisinin psikolojik bir rahatsızlığa sahip olmasının ergenlerde görülen problem davranışlar üzerinde önemli derecede etkili olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte ebeveynler arası çatışma ile ergenlikte görülen içe ve dışa-yönelim problem davranışlar arasında pozitif yönde ilişki elde edilmiştir.

Peltzer (2010) tarafından ergenlerin boş zamanlarda yaptıkları fiziksel aktiviteler, spor yapmama ve madde kullanımı üzerine sekiz Afrika ülkesinde 24.593 ergen üzerinde yapılan bir çalışmada, öğrencilerin sadece % 14.2'sinin boş zamanlarında düzenli bir biçimde fiziksel aktivite yaptığı, bu oranın erkeklerde kızlara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Alkol tüketimi ve yüksek sosyo-ekonomik durum ile fiziksel aktiviteler arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunurken; sigara kullanımı, yasal olmayan madde kullanımı ve psikolojik sağlık değişkenleri ile alkol tüketimi ve yüksek sosyo-ekonomik durum arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Boş zamanlarını herhangi bir aktivite yapmadan geçirenler ile madde kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Kore'de ergenlerde görülen suç davranışı ve alkol kullanımını araştırmak amacıyla 2146 suça karışmış ve karışmamış ergen üzerinde yapılan bir araştırmada, suça karışan ergenlerin suça karışmayanlara göre, fonksiyonel olmayan aile dinamiklerinin daha yüksek olduğu ve suça karışan ergenlerin daha fazla anti-sosyal kişilik eğiliminde oldukları, daha fazla psikosomatik septomların görüldüğü, depresyon ve agresif dürtüsellik düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Alkol kullanım oranları karşılaştırıldığında, suç işleyen ergenlerde işlemeyen ergenlere oranla alkol kullanımının daha fazla olduğu ve agresif dürtüsellik, anti-sosyal kişilik eğilimi ve alkol kullanımının bir bütün olarak suç davranışı üzerinde etkili olduğu bulunmuştur (Kim, 2010).

Ergenleri sigara ve alkol kullanmaya yönelten risk ve koruyucu faktörleri ortaya koymak ve ergenlerin neden sigara ve alkol kullanımına yöneldiklerini anlamak amacıyla yapılan bir çalışmada, sigara kullanımı kız ve erkeklerde farklılık göstermezken alkol kullanımı erkeklerde kızlara oranla daha yüksek bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; istismar, aile içi şiddet, depresyon ve stresli yaşam olaylarının sigara ve alkol kullanımına yönelten risk faktörleri olduğu ve sigara ve alkol kullanımını arttırdığı bulunmuştur. Bununla birlikte aktivitelere katılım ve sosyal desteğin sigara ve alkol kullanımında koruyucu faktör oldukları ve sosyal aktivitelere katılan öğrencilerin daha az sigara kullandıkları bulunmuştur (Schoen, Simantov ve Klein, 2000).

3.2. Aile Yapısı ve Aile Sorunları

Alan yazın incelendiğinde ülkemizde doğrudan aile yapısı, aile sorunları ile ergenlik döneminde görülen problem davranışlar üzerine yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda daha çok ailesel özellikler, aile işlevleri, ailenin sosyo-demografik özellikleri gibi konular üzerinde durulduğu görülmektedir. Yurt dışında yapılan çalışmalara bakıldığında aile yapısı ile problem

davranışların incelendiği bir çok çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların boşanma, tek ebeveynlik, ebeveyn tutumları gibi konularda yoğunlaştığı görülmektedir.

Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerini aile işlevleri, öfke ve öfkelerini ifade tarzları açısından incelemek amacıyla yapılan bir araştırma sonucunda, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel aile işlevlerinde karşılaştırma grubunda yer alan ailelere göre önemli oranda yetersizlik yaşadıkları belirlenmiştir. Öfke düzeyleri açısından incelendiğinde, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre “sürekli öfke”, “içe-yönelik öfke” ve “dışa yönelik öfke” düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin öfkelerini daha iyi kontrol ettikleri görülmüştür. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin daha fazla psikolojik probleme sahip oldukları, alkol kullandıkları ve suç işleme davranışında buldukları saptanmıştır (Avcı, 2006).

Aile işlevleri üzerine yapılan bir diğer araştırma ise Bulut (2010) tarafından 14-18 yaş aralığında bulunan ergenlerde görülen kuraldışı davranışların aile işlevselliği, aile risk faktörleri (anne-babanın alkol kullanma durumu, ev içi şiddet, ebeveyn çatışması...) ve yaşam kalitesi (yüksek-düşük) açısından incelemek amacıyla yapılmıştır. Yapılan çalışmada, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlere kıyasla kuraldışı davranışları daha yüksek oranda gösterdikleri bulunmuştur. Ayrıca geniş aileye sahip, anne-baba eğitim ile gelir düzeyi yüksek olan, anne-babası alkol kullanan, anne-babası sık sık kavga eden, aile içi şiddet gören, anne-babasından ilgi, sevgi görmeyen, ebeveyni otoriter tutuma sahip, ailesinde ruhsal hastalığa sahip kişi ya da kişiler olan, ailesinde herhangi bir suçtan ceza almış kişi ya da kişiler olan ve yaşam kalitesi düşük olan ergenler arasında kuraldışı davranışların görülme sıklığı daha fazla bulunmuştur.

Akfert, Çakıcı ve Çakıcı (2009) tarafından üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve bunun aile sorunları ile ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan bir çalışmada, sigara deneyen öğrencilerin denemeyen öğrencilere göre aile ortamlarında AYDA'ya göre 'iletişim', 'birlik', 'yönetim', 'yetkinlik' ve 'duygusal bağlam' boyutlarını daha düşük algıladıkları, aynı zamanda aile ortamlarında GDASDÖ'ye göre 'otoriter baskıcı tutum', 'ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık' ile 'anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluğun' daha yüksek olduğu saptanmıştır. Alkol deneyen öğrenciler denemeyen öğrencilerle karşılaştırıldığında aile ortamlarında AYDA'ya göre 'duygusal bağlam' boyutunun anlamlı olarak daha düşük olduğu, GDASDÖ'ye göre daha fazla 'otoriter baskıcı tutum', 'anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk', 'ilişkilerde sınırsızlık ve istismar' olduğu saptanmıştır.

Ercan (1998) tarafından yapılan bir çalışmada, intihar girişiminde bulunan ergenlerin istatistiksel düzeyde anlamlı olarak daha düşük okul başarıları gösterdikleri, ailelerinin gelir düzeyinin daha düşük olduğu, anne ve babalarının daha düşük eğitim düzeyinde oldukları, anne-babalarından daha sık ayrılık yaşadıkları, daha sık olarak parçalanmış ailelerden geldikleri, anksiyete ve depresyon ölçeklerinden daha yüksek puanlar aldıkları, ailelerinde daha yüksek oranda psikiyatrik hastalık ve alkol kullanımı bildirdikleri, aile ve yakın çevrelerinde daha yüksek oranda intihar girişiminde bulunanlar olduğu, evlerinde daha sıklıkla olarak dayanın kullanıldığı ve akran ilişkilerinde daha fazla sorun yaşadıkları görülmüştür.

Barrett ve Turner'ın (2006) ergenlikte "madde kullanımı ve aile yapısı"nın inceledikleri bir çalışmaya göre, tek ebeveynli ailelerde büyüyen ergenlerin iki ebeveynli ailelerde büyüyen akranlarına göre daha fazla madde kullandıkları görülmüştür. Aileleri ve akranları tarafından desteklenmenin ergenlerde madde kullanımını azalttığı, madde kullanımının onaylandığı veya model olduğu aile ortamlarında yetişen ergenlerin madde kullanımına daha fazla yöneldikleri görülmüştür. Otoriter aile ortamında büyüyen, ebeveynleri ve arkadaşları tarafından madde kullanımının desteklendiği ve onaylandığı ortamlarda yetişen, tek ebeveynli ailelerde büyüyen ergenlerin akranlarına göre daha fazla madde kullandıkları görülmüştür.

Crano ve Hemovich (2009) tarafından tek ebeveynli ailelerde ergenlerde madde kullanımının incelendiği bir araştırmada, babaları ile birlikte yaşayan kızların anneleri ile birlikte yaşayan kızlara göre daha fazla madde kullandıkları görülmüştür. Fakat bu durum erkek ergenlerde herhangi bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte tek ebeveynli ailelerde yaşayan ergenlerin diğer akranlarına göre daha fazla uyuşturucu madde kullandıkları görülmüştür.

Hoffmann (2006) tarafından yapılan bir çalışmada, boşanma sonrası anne, anne-üvey baba, sadece anne\baba ile yaşayan ergenlerin toplumsal bağlamda daha fazla problem davranışlar yaşadıkları ve dahası yoksul kesimlerde yaşayan, hane yönetiminin kızda olduğu veya erkeğin çalışmadığı aile yapısında yaşayan ergenlerin problem davranışlara daha fazla yöneldikleri rapor edilmiştir.

Bearinger, Beuhring, Blum, ResnickShew veSieving (2000) tarafından ekonomik yapı ve aile yapısının problem davranışlar üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada, gelir arttıkça sigara, alkol, intihar gibi problem davranışların azaldığı görülmüş fakat okul öğrencileri arasında bu trendin bozulduğu belirtilmiştir. Tek ebeveynli ailelerde yetişen ergenlerin anne-babası birlikte olan ailelere göre intihar düşüncesine daha yüksek oranda sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin akranlarına göre problem davranışlara daha fazla yöneldikleri görülmüştür.

Engels, Harakeh, Scholte, van Leeuw (2008) tarafından ailenin ve ergenin en iyi arkadaşının sigara kullanmadaki rolünün incelendiği bir çalışmada, ebeveynler ile kurulan sağlıklı iletişimin problem davranışlara yönelme olasılığını azalttığı, sigara ve sonuçları üzerinde kurulan kaliteli bir iletişimin ergenleri sigara kullanımına karşı koruduğu, ebeveyni sigara kullanan ergenlerin sigara kullanma olasılıklarının daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca en iyi arkadaşın sigara kullanımı ile ergenin sigara kullanımı arasında yüksek derecede korelasyon olduğu görülmüştür.

Torrente ve Vazsonyi (2008) tarafından 641 ergen üzerinde anti-sosyal ve suç davranışlar ile ebeveyn desteği, iletişimi ve psikolojik kontrolü arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada, anne ile iletişim ve babadan algılanan kontrol ile anti-sosyal

davranışlar arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Kız ergenlerin anti-sosyal davranışları ile anneden algılanan kontrol, destek, babadan algılanan kontrol ve destek arasında anlamlı ilişki bulunurken erkek ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları destek ile anti-sosyal davranışlar arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulmuşlardır. Erkek ergenlerde görülen anti-sosyal davranışlar ile anne desteği arasında güçlü bir ilişki bulunmuş, bunu ebeveynlerde algılanan destek, anne ile olan iletişim ve psikolojik destek takip etmiştir. Kız ergenlerde ise annenin psikolojik kontrolü, anne desteği, ebeveynlerin psikolojik kontrolü ve ebeveynin desteği şeklinde sıralanmıştır.

Goede, Maas, Meeus, Spruijt ve VanderValk (2005) tarafından 1274 ergen üzerinde yapılan bir çalışmada aile yapısı ile ergenlerde görülen içe yönelim ve dışa yönelim problem davranışları incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, özellikle içe-yönelim davranışlar üzerinde boşanmanın büyük etkisinin olduğu, boşanmamış ailelerde yaşayan akranlarıyla karşılaştırıldığında boşanmış ailelerde yaşayan ergenlerin daha fazla içe-yönelim davranış problemleri yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca boşanma sonrasında boşanmamış ailelerde yaşayan akranlarıyla karşılaştırıldığında boşanmış ailelerde yaşayan ergenlerin dışa-yönelim problem davranışlarında akranlarına göre farklılıkların olduğu, boşanmanın içe ve dışa-yönelim problem davranışlar üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu görülmüştür.

3.3. Sosyo-Demografik Değişkenler

Aktepe, Göker, Kandil, Özkorumak, Sarp ve Topbaş (2006) tarafından Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi bölümüne intihar girişimi nedeniyle başvuran 7-16 yaş grubundaki 58 hastanın poliklinik dosyaları cinsiyet, yaş, yerleşim bölgesi, girişim sayısı, eğitim durumu, okul başarısı, psikiyatrik tanıları, intihar girişimi için kullanılan yöntem ve tetikleyici faktörler, ailenin sosyoekonomik düzeyi, anne-babanın psikiyatrik tedavi öyküleri açısından incelendiği bir araştırmada, vakaların büyük çoğunluğu (%89.7) kız olduğu ve vakaların çoğunlukla 15-16 yaş (%46.6) grubunda olduğu görülmüştür. Vakaların %87.9'u kentte yaşamamaktadır. Kentsel bölgede yaşayan, eğitim başarısı düşük, alt-orta sosyoekonomik düzeye sahip ailelerden gelen 15-16 yaş ergen kız grubunun intihar girişimi açısından riskli grup olduğu gözlenmiştir.

Balkaya ve Ceyhan (2007) tarafından 1454 lise öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmaya göre suç davranışı ile cinsiyet, yaş, öğrenim görülen okul türü, serbest zaman etkinliklerine katılma durumu, anne-babanın öğrenim durumu, anne babanın çocuk yetiştirme tutumları, aile ortamında kendini mutlu hissetme durumu ve ailenin arkadaşları onaylama durumu arasında önemli ilişkiler elde edilmiştir. Suç davranışı ile sosyo-ekonomik düzey ve anne babanın birliktelik durumu arasında ise önemli bir ilişki bulunmamıştır. Erkeklerin suç puan ortalamaları kızlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ergenlerde yaş ilerledikçe suç davranışlarında da artışların yaşandığı ve lise öğrencilerinin sosyoekonomik durumlarına göre suç davranışlarının anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Meslek lisesi öğrencilerinin suç davranışları hem genel lise, hem de Fen/Anadolu lisesi öğrencilerinden yüksek bulunmuştur.

Çeviren (2001) tarafından yapılan çalışmada problem davranışlarda fiziksel etkinlik yönünden kız ve erkek cinsler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu, farkın erkek öğrencilerden kaynaklandığı saptanmıştır. Bisiklet, motorlu araç kullanma ve alkollü sürücünün aracında yolculuk yapma gibi problem davranışları daha çok erkek öğrencilerin yaptığı, ancak öğrencilerin büyük çoğunluğunun araç kullanırken ve arka koltukta otururken emniyet kemeri takmadıkları, kız ve erkek öğrenciler arasında bu açıdan istatistiksel olarak farklılık olmadığı saptanmıştır. Öğrencilerin % 80.3'ü son bir yılda kavga ettiği, erkek öğrencilerin kavga eğilimlerinin daha fazla olduğu, kızların kavga konusunda daha duygusal oldukları, erkeklerin sert tepkiler verebileceği, kavga etmelerini engelleyen en önemli nedenin çevrenin düşüncesi olduğu saptanmıştır. Her iki grup da arkadaşları önünde hakaret edilir ya da vurulursa kavga edebileceğini belirtmiştir. Çalışmaya alınan grupta ciddi olarak intiharı düşünmek açısından kız öğrencilerden kaynaklanan farklılık saptanmış olup, ciddi olarak intiharı denemek açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Her iki grupta da öğrenciler, evde ya da okulda stres atmanın kendileri için zor olduğunu belirtmişlerdir.

Eke, Ögel ve Tarı (2005) tarafından İstanbul'da 43 okulda 3483 öğrenci üzerinde yapılan bir çalışmada, son bir yıl içerisinde en az bir kez fiziksel kavgaya tutuşanların oranı erkeklerde % 68.8 ve kızlarda % 29.7 olarak bulunmuştur. Erkeklerde kavga

sonucunda yaralanma oranı kızlara göre yaklaşık 4 kat fazla iken, % 15.4 kavga sonucu yaralandığını belirtmiştir. Bununla birlikte % 26.3 hayatı boyunca en az bir defa başkasını yaraladığını belirtmiştir. % 9.8'i ateşli silah taşıdığını belirtirken, çalışmaya katılanların %10'unu bir çeteye katıldıklarını belirtmişlerdir. İlk suç işleme yaşı ağırlıklı olarak 13-15 yaşları aralığında iken, beşte biri 7-9 aralığında ilk suçlarını işlediklerini belirtmişlerdir.

Eke-Yılmazçetin, Ögel ve Taner (2005), 15-17 yaş grubunda 3500 öğrenci ile ergenlerde problem davranışların yaygınlığını ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini anlamaya yönelik İstanbul'da yapılan bir araştırmada; erkeklerde kızlara oranla herhangi bir problem davranışın görülme riskin 3 kat daha fazla olduğu ve yaş ilerledikçe problem davranışlarda bulunma olasılığının yaklaşık 2 kat arttığı bulunmuştur. İntihar girişiminde bulunma riski kızlarda erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Diğer tüm problem davranışların görülme riski erkeklerde daha yüksektir. Bu ikisi dışında diğer tüm problem davranışların görülme riskinin 16 yaş ve üstünde 16 yaş altına göre daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Gelir düzeyi düşük olanlarda fiziksel şiddet, tabanca taşıma, intihar girişimi, suç, evden kaçma ve kendine zarar verme davranışı ve düzenli alkol kullanımı, gelir düzeyi yüksek olanlara göre daha yüksektir.

Eryılmaz-Gülgez (2007) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre erkek öğrencilerin kızlara oranla daha sık toplam olumsuz problem davranışlar gösterdikleri, yaş yükseldikçe toplam olumsuz problem davranışların sıklığının arttığı gözlenmiştir. 18 yaşındaki öğrencilerin 16 ve 17 yaşındakilere; erkek öğrencilerin kızlara kıyasla daha sık sigara içtikleri görülmüştür. Yaş düzeyi yükseldikçe öğrencilerin alkol kullanma davranışlarının arttığı ve erkek öğrencilerin kızlara göre daha sık alkol kullandıkları gözlenmiştir. Öğrencilerin uyuşturucu madde kullanma davranışlarının yasa göre anlamlı farklılık göstermediği ve erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla daha sık uyuşturucu madde kullandıkları tespit edilmiştir. Lise öğrencilerinin kesici ve delici alet taşıma davranışlarının yaşa göre farklılık göstermediği; ancak erkek öğrencilerin kızlara oranla daha sık kesici ve delici alet taşıdıkları gözlenmiştir.

Blum vd., (2000) 10.803 ergen üzerinde sigara, alkol kullanma, intihara teşebbüs etme, şiddete karışma ve erken cinsel ilişki gibi problem davranışlar ile ırk/etnik köken, gelir düzeyi ve aile yapısı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan bir araştırmaya göre; beyaz ergenlerin siyah ve İspanyol ergenlere göre daha fazla sigara, alkol kullandıkları ve intihara girişiminde buldukları ancak siyah ve İspanyol ergenlerin daha fazla şiddete yöneldikleri bulunmuştur. Gelir düzeyi düşük ailelerden gelen ergenler arasında sigara ve alkol kullanım yaygınlığı daha fazla bulunmuştur.

Chun ve Mobley (2010) tarafından problem davranışlarda yaş ve sınıf düzeylerinin karşılaştırıldığı 6504 ergen üzerinde yapılan bir araştırma sonucuna göre, erkek öğrencilerde problem davranışların kızlara oranla daha fazla olduğu görülmüştür.

Sil Kim ve So Kim'in (2005) 1396 erkek ve 704 kız\ergen üzerinde suç davranışının cinsiyet değişkeni ile incelendiği bir araştırma sonucuna göre, suç davranış oranı, kız ergenlerde erkek ergenlere göre daha düşük bulunmuştur. Bununla birlikte anti-sosyal, agresif ve psikopatik suç içeren davranışlar açısından incelendiğinde kızlarda görülme oranı erkeklere göre daha düşük oranlardadır. Ayrıca suçlu erkek ergenlerin, anti-sosyal kişiliğe, cinsel istismara, alkol ve uyuşturucu kullanmaya kızlardan daha fazla eğilimli iken; suçlu kız ergenlerin ise depresyona erkek ergenlerden daha fazla yatkın oldukları bulunmuştur.

Solomon (2007) tarafından ergenlik döneminde görülen problem davranışların psiko-sosyal koruyucu ve risk faktörleri ve sosyo-demografik değişkenler açısından incelendiği bir çalışmada, cinsiyete göre değerlendirildiğinde, birden çok problem davranışın yoğunluk olarak erkeklerde (% 87) olduğu, koruyucu ve risk faktörleri açısından değerlendirildiğinde, problem davranışlar gösteren erkek ergenlerde düşük kontrolün ve yüksek düzeyde model almanın ve problem davranışlara yönelme imkânlarının daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca yaşam standartları düştükçe problem davranışlarda artışların yaşandığı gözlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem seçimi, veri toplama araçlarının psikometrik özellikleri ile araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmelerinde kullanılan tekniklere ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

4.1. Araştırmanın Modeli

Ortaöğretim kurumlarında öğretim gören ergenlerde görülen problem davranışlar ile aile yapısı ve aile sorunları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışan bu çalışma, ilişkisel tarama modeline dayalı, betimsel bir araştırmadır. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan tarama modelleri olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2009: 81). Korelasyonel ve farka dayalı ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı bu araştırmada, araştırmanın bağımsız değişkeni "aile yapısı ve aile sorunları" ile araştırmanın bağımlı değişkeni olan "ergenlerde görülen problem davranışlar" arasındaki ilişki incelenmiştir.

4.2. Evren

Araştırmanın evrenini, 2011-2012 Eğitim-Öğretim Yılında Isparta il merkezinde yer alan ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 9, 10, 11 ve 12. sınıfa devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Isparta il merkezinde bulunan resmi ortaöğretim kurumlarında 13.305 öğrenci eğitim görmektedir. Bu öğrencilerin % 50.65'i erkek ve % 49.35'i ise kız öğrencidir (MEM, 2011).

4.3. Örneklem

Araştırma evreninden verilerin toplanması kapsamında örnekleme yöntemi olarak basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tesadüfi bir şekilde belirlenen okullarda ölçekler 667 öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilerin ölçeklere verdikleri yanıtlardaki eksiklik ve hatalar nedeni ile örnekleme yer alan ergen sayısı 581'e düşmüştür. Bu haliyle örnekleme oluşturan 581 ortaöğretim öğrencisinin okul türüne

göre dağılımına bakıldığında, % 55,2'sini (321 öğrenci) Anadolu Liseleri, % 14,3'ünü (83 öğrenci) Fen-Sosyal Bilimler Liseleri ve % 30,5' ini (177 öğrenci) ise Meslek Liselerine devam eden öğrencilerden oluştuğu görülmektedir.

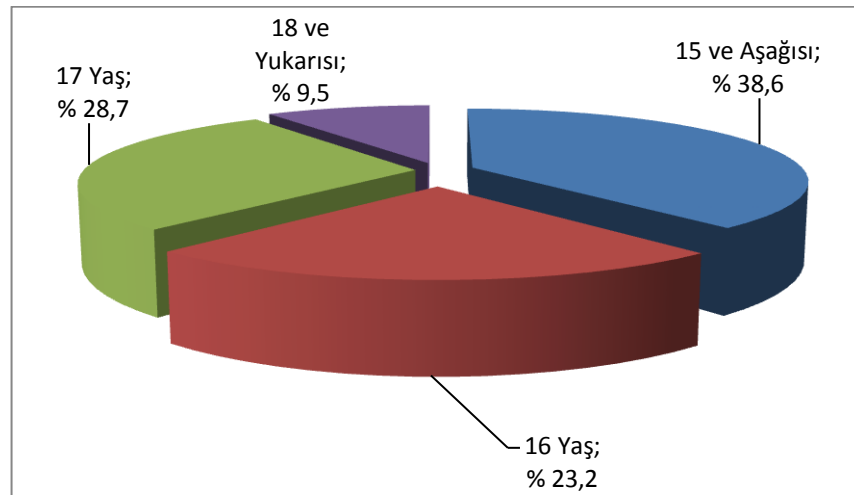
Tablo 4.1. Öğrencilerin Okul Türü, Cinsiyet ve Sınıf Düzeyine İlişkin Betimleyici İstatistikler

Okul Türü		Cinsiyet		
		Kız	Erkek	Toplam
Anadolu Liseleri	9	62	69	131
		% 47,3	% 52,7	% 40,2
	10	34	28	62
		% 54,8	% 45,2	% 19,3
	11	35	27	62
		% 56,5	% 43,5	% 19,3
12	29	37	66	
		% 43,9	% 56,1	% 20,6
	Toplam	160	161	321
		% 49,8	% 50,2	% 55,2
Fen-Sosyal Bilimler	9	33	27	60
		% 55,0	% 45,0	% 72,3
	10	1	0	1
		% 100,0	% 0,0	% 1,2
	11	9	13	22
		% 40,9	% 59,1	% 26,5
	Toplam	43	40	83
		% 51,8	% 48,2	% 14,3
Meslek Liseleri	9	18	35	53
		% 34,0	% 66,0	% 30,0
	10	9	13	22
		% 40,9	% 59,1	% 12,4
	11	15	41	56
		% 26,8	% 73,2	% 31,6
12	38	8	46	
		% 82,6	% 17,4	% 26,0
	Toplam	80	97	177
		% 45,2	% 54,8	% 30,5

Örnekleme yer alan öğrenciler, sınıf düzeyi ve cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde öğrencilerin % 42'sini dokuzuncu sınıfa devam eden, % 15'ini onuncu sınıfa devam eden, % 24,1'ini on birinci sınıfa devam eden ve % 19,3'ünü ise on ikinci

sınıfa devam eden öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Cinsiyete göre dağılıma bakıldığında örnekleme yer alan öğrencilerin 283'ükız (% 48,7) ve 298'i erkektir (% 51,3).

Şekil 4. 1. Örnekleme Yer Alan Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımına İlişkin Pasta Grafiği

Öğrencilerin yaş dağılımına bakıldığında, % 38,6'sının (224) 15 ve aşağı yaş diliminde, % 23,2'sinin (135) 16, % 28,7'sinin (167) 17 yaşında ve % 9,5'inin (55) 18 yaş ve üstü yaş diliminde olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 2. Anne-Babanın Eğitim Durumu, Ölü-Sağ ve Öz-Üvey Oluşuna İlişkin Betimleyici İstatistikler

Anneye İlişkin Bilgiler			Babaya İlişkin Bilgiler		
İlkokul	% 61,4	357	İlkokul	% 38,7	225
Lise	% 25	145	Lise	% 28,7	167
Üniversite ve Üstü	% 12,7	74	Üniversite ve Üstü	% 32,4	188
Okuma Yazma Bilmiyor	% 0,9	5	Okuma Yazma Bilmiyor	% 0,2	1
Anne Ölü	% 0,7	4	Baba Ölü	% 3,4	20
Anne Sağ	% 99,3	577	Baba Sağ	% 96,6	561
Anne Öz	% 99,5	578	Baba Öz	% 98,5	572
Anne Üvey	% 0,5	3	Baba Üvey	% 1,5	9

Öğrencilerin % 61.4'nün annelerinin ilkokul, %25'ininlise, % 12.7'nin üniversite ve yüksek lisans mezunu olduğu ve % 0.9'unun ise okuma yazma bilmediği görülmektedir. Öğrencilerin % 38.7'sinin babasının ilkokul, % 28.7'sinin lise, % 34.4'ünün üniversite ve yüksek lisans mezunu olduğu ve % 0.2'sinin ise okuma yazma bilmediği görülmektedir. Anne baba eğitim düzeyleri karşılaştırıldığında babaların eğitim düzeylerinin annelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Annesini kaybeden öğrencilerin oranı % 0.7, babasını kaybeden öğrencilerin oranı ise % 3.4' tür. % 0.5'inin annesi üvey iken, bu oran babalarda % 1.5'tir. Öğrencilerden % 4.5'inin anne babasının ayrı olduğu, % 75.9'unun ailesinin yanında, % 7.4'ünün özel yurtlarda, 0.7'sinin arkadaşları ile birlikte evde ve % 13.4'ünün ise devlet yurdunda kaldığı görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin % 2.6'sının da bunlar dışındaki yerlerde kaldığını belirtmiştir. Öğrencilerden % 22.7'si babasının Isparta il sınırları dışında çalıştığını belirtmiştir.

4.4. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada problem davranışları ölçmek amacıyla Gençtanırım-Kuru (2010) tarafından geliştirilen "Riskli Davranışlar Ölçeği", Gülerce (1992) tarafından geliştirilen "Aile Yapısını Değerlendirme Aracı" ve Tuğrul (1996) tarafından geliştirilen "Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği" kullanılmıştır. Ayrıca sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri belirlemek amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" araştırmacı tarafından hazırlanıp uygulanmıştır.

4.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formda yaş, cinsiyet, anne-baba sağ/ölü, öz/üvey olma durumları, ailenin ekonomik durumları, okul türü, öğrencinin kaldığı yer, babasının çalıştığı şehre ilişkin bilgiler yer almaktadır

4.4.2. Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği (GDASDÖ)

Tuğrul (1996: 12-43) tarafından bireylerin gençlik döneminde içinde yaşadıkları aile ortamından kaynaklanan stresörleri ve bu stres kaynaklarından ne kadar etkilendiklerini belirleyebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Lazarus'un "Stresle Başa Çıkma Modeli"nden

hareketle geliştirilen "Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği" 69 madde ve 8 alt boyuttan meydana gelmektedir.

Ölçekten iki türlü puan elde edilmektedir. Bunlardan ilki, aile sorunlarını ya da başka bir deyişle gencin içinde bulunduğu aile ortamından kaynaklanan streslerin sayısını belirleyebilmek, diğeri ise gencin bu stres kaynaklarından ne kadar etkilendiğini saptayabilmektir. Bu nedenle, ölçekte yer alan maddelerin iki aşamada yanıtlanmasının uygun olacağı düşünülmüştür. İlk aşamada, kişilerden o maddede sözü edilen durumun kendi ailelerinde görülüp görülmediğine karar vermeleri ve “doğru” veya “yanlış” seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmektedir. Böylece "doğru" seçeneğinin işaretlendiği maddelerden elde edilecek puanlarla, stres sayısını belirleyebilmek mümkün olabilmektedir. İkinci aşamada ise kişilerden sadece “doğru“ seçeneğini işaretledikleri maddeler için bir değerlendirme daha yapmaları ve o maddede sözü edilen durumun kendilerini ne kadar etkilediğini Likert tipi bir ölçek üzerinden belirtmeleri istenmektedir. Böylece yapılacak olan bu ikinci değerlendirmeden elde edilen puanlar ile kişilerin mevcut sorunlardan ne kadar etkilendiğini saptayabilmek mümkün olabilmektedir. Yapılan çalışma faktör analizi sonucunda 69 madde 8 faktör altında toplanmıştır.

- **Otoriter-Baskıcı Tutum:** Bufaktör anne-babanın kendi istek ve görüşlerini kabul ettirebilmek için yaptıkları baskı, gencin sözel ve fiziksel istismarı ve katı bir disiplin anlayışıyla ilgili 15 maddeyi kapsamaktadır.
- **İlişkilerdeki Duyarsızlık ve Tutarsızlık:** Bufaktör gencin duygusal ihmali, aile-içi iletişimsizlik, aile kurallarında belirsizlik, tutarsızlık ve çok gevşek disiplin anlayışıyla ilgili 14 maddeyi kapsamaktadır.
- **c) Anne-Baba İlişkilerinde Uyumsuzluk:** Anne-baba arasındaki gerginlik, eşlerin sözel ve fiziksel istismarı ve evlilik dışı ilişkilerle ilgili 9 madde bu alt boyutta yer almaktadır.
- **Sosyal Etkinliklerde Kısıtlılık:** Bufaktör aile üyelerinin sosyal izolasyonunu gösteren sportif, sanatsal ve boş zaman faaliyetlerinin ve gencin arkadaşlarıyla birlikte olmasının engellenmesi ile ilgili 7 maddeyi içermektedir.

- **Ev Ortamındaki Düzensizlik:** Evişleriyle ve düzeni ile ilgili olarak ortaya çıkan aksaklıklar bu alt boyutta 5 maddede toplanmaktadır.
- **Ekonomik Sorunlar:** Bufaktör, ailenin önemli ekonomik kısıtlılıkları ile ilgili 5 maddeden oluşmaktadır.
- **İlişkilerde Sınırsızlık ve İstismar:** Aile üyelerinin davranışlarındaki sınırsızlıklar, gencin cinsel istismarı ve ailenin yaşantısındaki ani değişikliklerle ilgili 7 maddeden oluşmaktadır.
- **Sağlık ve Sosyal Sorunlar:** Bu bölümde ise ailenin genel sağlık durumu ve çevreyle olan ilişkilerindeki olumsuz özelliklerle ilgili 7 madde bulunmaktadır.

4.4.2.1. Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği'ne İlişkin Güvenirlilik Çalışmaları

Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği'nin iç tutarlılığının değerlendirilebilmesi amacıyla madde-toplam korelasyon katsayıları ve madde-alt boyut korelasyon katsayıları hesaplanmış, ayrıca alt boyut puanları ve toplam puan için Cronbach Alfa değerleri elde edilmiştir (Tuğrul, 1996: 12-43).

Tablo 4.3. Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği Toplam ve Alt Boyutlar Puanları İçin Elde Edilen Güvenirlilik Katsayıları

	1.Çalışma	2.Çalışma	3.Çalışma
Alt Boyutlar	N=350	N=140	N=1318
Otoriter-baskıcı tutum	.91	.84	.84
İliş. Duyarsız tutarsız	.86	.84	.83
Anne-baba iliş. Uyumsuz	.84	.83	.78
Sosyal etkin. Kısıtlılık	.81	.70	.69
Ev ortamın. Düzensizlik	.73	.53	.57
Ekonomik sorunlar	.74	.73	.60
Sınırsızlık ve istismar	.63	.58	.48
Sağlık ve sosyal sorunlar	.61	.61	.45
Toplam	.95	.93	.93

Birinci Çalışmada alt boyutlar için elde edilen Cronbach Alfa değerleri .61 ile .91 arasında, İkinci Çalışmada .53 ile .84 arasında ve Üçüncü Çalışmada .45 ile .84 arasında değişmektedir. En düşük Cronbach Alfa değerleri sınırsızlık ve istismar ile sağlık ve sosyal sorunlar alt boyutları, en yüksek Cronbach Alfa değerleri ise otoriter-baskıcı tutum ile ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık alt boyutları için elde edilmiştir. Toplam puan açısından Cronbach Alfa katsayıları .93 ve .95 olarak hesaplanmıştır (Tuğrul, 1996: 12-43).

Ölçeğin güvenirliği ile ilgili olarak yapılan diğer bir çalışma ise test-tekrar test çalışması olmuştur.

Tablo 4.4. Alt Boyut ve Toplam Puanları için Elde Edilen Test-tekrar Test Güvenirlik Katsayıları

	P<.001
Otoriter-baskıcı tutum	.91
İliş. duyarsız tutarsız	.93
Anne-baba iliş. uyumsuz	.95
Sosyal etkin. kısıtlılık	.94
Ev ortamın. düzensizlik	.84
Ekonomik sorunlar	.90
Sınırsızlık ve istismar	.74
Sağlık ve sosyal sorunlar	.85
Toplam	.95

Test-tekrar test sonuçlarına göre, elde edilen test-tekrar test güvenirlik katsayıları .74 ile .95 arasında değişmektedir ve tüm değerler $p<.001$ düzeyinde anlamlıdır.

Yapılan diğer bir t-testi çalışmasında ise birinci çalışmada sorunlu ve sorunsuz gruplar, ikinci çalışmada ise alkolik çocuğu olanlar ve olmayanlar, Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği alt boyutlar ve toplam puanları açısından

karşılaştırılmışlardır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3. 6'da yer almaktadır. (*t değerlerinin hepsi .001 düzeyinde anlamlıdır*)

Ölçeğin geçerliliğini belirlemeye yönelik yapılan ayırt edici (diskriminant) analiz sonuçlarına göre ise, birinci çalışmada, maddelerin birlikte % 87, alt boyutların ise % 80 oranında doğrulukla sorunlu ve sorunsuz grupları ayırt edebildiği bulunmuştur. İkinci çalışma analiz sonuçlarına göre maddelerin birlikte % 97, toplam puanın ise % 86 doğruluk oranıyla babası alkol bağımlısı tanısı almış olan ve olmayan grupları ayırt edebildiği görülmüştür (Tuğrul, 1996: 12-43).

4.4.3. Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA)

Gülerce (1992: 7-23) tarafından geliştirilen Aile Yapısını Değerlendirme Aracı, okuma-yazması olan ve 12 yaşından büyük kişilerin kendi kendilerine doldurabileceği 36 maddeden oluşan bir ölçüm aracıdır. Yanıtlar "tıpkı bizimki gibi" den "bizimkinin tam tersi" ucuna giden on basamaklı ölçekler üzerinden derecelendirilmektedir. Ölçeğin geliştirilmesinde "Dönüşümsel Model" temel alınmıştır. İlk aşamada 59 maddeyle çalışmaya başlanmış ve ilerleyen aşamalarda ölçek madde sayısı 36'ya indirilmiştir.

Ölçek yedi alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar, iletişim, birlik, yönetim, yetkinlik, duygusal bağlam, doyum ve dirençtir. 1-9 arası alınan ham puanlar toplamı "İletişim", 10-18 arası "Birlik", 19-26 arası "Yönetim", 27-31 arası "Yetkinlik" ve 32-36 arası "Duygusal Bağlam" boyutlarını belirtmektedir. Ayrıca 9, 17, 31, 32 ve 36. maddelerin her birinden alınan puanların aritmetik ortalaması "Doyumu" verirken, 6, 10, 11, 33 ve 35. maddelerden alınan puanların ortalaması "Direnç" boyutunu vermektedir.

- **İletişim:** Evlilik ve aile sistemi içerisindeki iletişimin açık seçikliği, bireyin kendini açma ve özgürce ifade edebilme davranışları, anlatılan mesajlarla anlaşılmanın tutarlılığı vb. ile ilgili maddelerden oluşmaktadır.
- **Birlik:** Evlilik ve ailede yakınlık, bütünlük, sistemin içindeki kişiler arası ve dış çevre ile olan sınırlar, bağımlılık, bağlılık, beraberlik, kaynaşma vb. ile ilgili maddelerden oluşmaktadır.

- **Yönetim:** Evlilik ve ailedeki yapısal örgütlenme, karar alma, davranışsal kontrol, disiplin, kurallar, normlar, roller, yapısal işleyişin esnekliği vb. ile ilgili maddelerden oluşmaktadır.
- **Yetkinlik:** Evlilik ve ailede problem çözme, sağlık, yeterlilik, amaçların gerçekleştirilmesi vb. ile ilgili maddelerden oluşmaktadır.
- **Duygusal Bağlam:** Evlilik ve aile ortamındaki duygusal hava ve savunuculuk ile ilgili maddelerden oluşmaktadır.
- **Doyum:** 9,17, 31, 32 ve 36. maddelerden alınan puanların ortalamalarının toplamını ifade eder.
- **Direnç:** 6, 10, 11, 33 ve 35. maddelerden alınan puanların ortalamalarının toplamını ifade eder (Gülerce, 1996: 38-39).

100 üniversite öğrencisine, ölçek birer ay ara ile uygulanmış ve test-tekrar-test güvenilirlik katsayısı Pearson Momentler Çarpımı korelasyonu ile .79 bulunmuştur. İki yarım yöntemi ile ölçeğin güvenilirliğine bakıldığı diğer bir çalışmada ise iki yarım arasında Standley korelasyon katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Daha dakik olmak ve sağlama yapmak amacıyla bulunan Pearson katsayısı .72 ile ise tüm ölçeğin güvenilirliği .83 olarak kestirilmiştir. Aile Yapısını Değerlendirme Aracı iç tutarlılığı Kuder Richardson 20 ile toplam puanlar .70 bulunmuş ve bu düzeydeki benzeşiklik yeterli bulunmuştur (Gülerce, 1992: 7-23).

4.4.4. Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ)

Gençtanırım-Kuru (2010: 75-81) tarafından ergenlik döneminde problem davranışları belirlemek amacıyla geliştirilen "Riskli Davranışlar Ölçeği" 36 maddeden oluşmaktadır. Ölçek anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terki olmak üzere altı alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek Problem Davranış Kuramı'nı temel almaktadır.

- **Anti-sosyal Davranışlar:** Anti-sosyal davranışlar, "Riskli Davranışlar Ölçeği"nin anti-sosyal davranışlar alt boyutundan alınan puanlarla değerlendirilmektedir. Bu alt boyuttan alınan puanların yüksek olması anti-

sosyal davranışların yüksek düzeyde olduğuna işaret etmektedir. 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7. maddelerden oluşmaktadır.

- **Alkol Kullanımı:** Alkol kullanımı, "Riskli Davranışlar Ölçeği"nin alt boyutlarından biri olan alkol kullanımı alt boyutundan alınan puanlarla değerlendirilmektedir. Bu alt boyuttan alınan puanların yüksek olması alkol kullanımının yüksek düzeyde olduğuna işaret etmektedir. 8, 9, 10, 11, 12, 13 ve 14. maddelerden oluşmaktadır.
- **Sigara Kullanımı:** Sigara kullanımı "Riskli Davranışlar Ölçeği"nin alt boyutlarından biri olan sigara kullanımı alt boyutundan alınan puanlarla değerlendirilmektedir. Bu alt boyuttan alınan puanların yüksek olması sigara kullanımının yüksek düzeyde olduğuna işaret etmektedir. 15, 16, 17, 18, 19 ve 20. maddelerden oluşmaktadır.
- **İntihar Eğilimi:** Bireyde var olan intihar girişiminde bulunma riskini ifade etmektedir. İntihar fikirleri, umutsuzluk, kendini olumsuz değerlendirme ve kendine karşı düşmanlık duyguları, intihar eğiliminin göstergeleri olarak kabul edilmektedir. İntihar eğilimi "Riskli Davranışlar Ölçeği"nin alt boyutlarından biri olan intihar eğiliminden alınan puanlarla değerlendirilmektedir. Bu alt boyuttan alınan puanların yüksek olması intihar eğiliminin yüksek düzeyde olduğuna işaret etmektedir. 21, 22, 23 ve 24. maddelerden oluşmaktadır.
- **Beslenme Alışkanlıkları:** Beslenme alışkanlıkları "Riskli Davranışlar Ölçeği"nin alt boyutlarından biri olan beslenme alışkanlıkları boyutundan alınan puanlarla değerlendirilmektedir. Bu alt boyuttan alınan puanların yüksek olması riskli beslenme alışkanlıklarının yüksek olduğuna işaret etmektedir. 25, 26, 27, 28 ve 29. maddelerden oluşmaktadır.
- **Okul Terki:** Okul terki "Riskli Davranışlar Ölçeği"nin alt boyutlarından biri olan okul terkinden alınan puanlarla değerlendirilmektedir. Bu alt boyuttan alınan puanların yüksek olması okul terki riskinin yüksek düzeyde olduğuna işaret etmektedir. 30, 31, 32, 33, 34, 35 ve 36. maddelerden oluşmaktadır.

Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları kapsamında, öncelikle iç tutarlık güvenilirlik katsayısını hesaplama yoluna başvurulmuştur. Birinci çalışmada anti-sosyal davranışların (AS) içtutarlılık katsayısı .79, alkol kullanımının (AK) ise içtutarlılık

katsayısı .87 ve sigara kullanımının (SK) içtutarlılık katsayısı .87'dir. İntihar eğiliminin (İE) içtutarlılık katsayısı .70'dir. Beşinci faktör olan beslenme alışkanlıklarının (BA) içtutarlılık katsayısı .70'dir. Altıncı ve son faktör olan okul terkinin (OT) içtutarlılık katsayısı ise .83'tür. RDÖ'nün toplamı için iç tutarlılık katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır. Diğer çalışmada ise AS'nin içtutarlılık katsayısı .83'tür. AK'nin ise içtutarlılık katsayısı .88; SK'nin içtutarlılık katsayısı .91; İE'nin içtutarlılık katsayısı .58'dir. Beşinci faktör olan BA'nın içtutarlılık katsayısı .72'dir ve son faktör olan OT'nin içtutarlılık katsayısı .73 olarak bulunmuştur. RDÖ'nün toplamı için iç tutarlılık katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır.

Bu çalışmalar dışında, RDÖ'nün test tekrar test çalışması, 62 öğrenciye, iki hafta arayla ölçeğin uygulanmasıyla gerçekleştirilmiştir. RDÖ'nün alt boyutları için elde edilen test tekrar test güvenilirlik katsayıları, Pearson korelasyon (r), sırasıyla AS= .79; AK= .77; SK:= .90; İE=.63; BA= .56; OT= .68 olarak bulunmuştur. Ölçeğin toplam puanı için bu değer .85'tir. Yapılan çalışmalar, RDÖ'nün uygun geçerlilik ve güvenilirlik katsayılarına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Riskli Davranışlar Ölçeği, 36 maddeden oluşan, beşli derecelendirmeli (5=kesinlikle uygun, 4=uygun, 3=kısmen uygun, 2=uygun değil, 1=kesinlikle uygun değil) kendini anlatma türünde bir ölçektir. Ölçekte yer alan maddelerden biri tersine puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 180 iken, en düşük puan ise 36'dır. Ölçekten yüksek puan almak riskli davranışların yoğunluğuna işaret ederken düşük puan almak ise riskli davranışların düşük düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Hem bireysel hem de grup halinde uygulanabilen ölçeğin ortalama cevaplandırılma süresi ise 12 dakikadır. RDÖ ile ilgili olarak yapılan çalışmalar ölçeğin ortaöğretim öğrencilerinde kullanılması açısından geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır (Gençtanırım-Kuru, 2010: 75-81).

4.5. Veri Toplama Süreci

Isparta il Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra 2011-2012 öğretim yılında il merkezinde yer alan ortaöğretim kurumları içerisinde tesadüfi olarak seçilen yediokulun idaresi ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik servisleri ile

iletişim kurularak işbirliği içerisinde uygulamanın yapılacağı tarih ve saat belirlendikten sonra, belirlenen tarih ve saatte öğrencilere veri toplama araçları uygulanmıştır. Uygulama sırasında gönüllülük ilkesine göre hareket edilmiş ve ölçekleri doldurmalarının zorunlu olmadığı belirtilmiştir. Veri toplama araçlarının cevaplanması ortalama olarak 40 dakika sürmüştür. Araştırma kapsamında, öğrencilerin kendilerini rahat bir biçimde ifade edebilmeleri için öğrencilerin isim ve soy isimleri alınmamıştır.

Öğrencilere veri toplama araçlarının uygulanması, araştırmacının kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Okul idaresi ve okul psikolojik danışmanınca belirlenen sınıflara uygulama öncesinde ölçekler ve kişisel bilgi formu ile ilgili gerekli açıklamalar yapılmış, araştırmanın amacı konusunda öğrenciler bilgilendirilmiştir. Veri toplama süreci yaklaşık olarak iki haftada tamamlanmıştır. Daha sonra elde edilen veriler SPSS programına aktarılmış ve analizler için hazır hale getirilmiştir.

4.6. Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırma verilerinin analizinde verilerin türüne göre, korelasyon, "t" testi, "tek yönlü varyans analizi (ANOVA)" yapılmış; "F" değerlerinin anlamlı olması durumunda farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için "Tukey" testi uygulanmıştır. Bunun yanı sıra, aile yapısı ve aile sorunlarının problem davranışlar üzerindeki yordama gücü için "regresyon" analizi kullanılmıştır. Analizler bilgisayar ortamında ve SPSS 15.0 paket programı yardımıyla ve .05 anlamlılık düzeyinde test edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. Ergenlik Döneminde Görülen Problem Davranışlar, Aile Yapısı ve Gençlik Dönemi Aile Sorunlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

Aile yapısı, gençlik dönemi aile sorunları ve ergenlik döneminde görülen problem davranışlara ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 5.1., Tablo 5.2. ve Tablo 5.3.'te yer almaktadır.

Tablo 5.1. Ergenlik döneminde Görülen Problem Davranışlara İlişkin Betimleyici İstatistikler

	N	Minimum	Maximum	X	Ss
Anti-Sosyal Davranışlar	581	7,00	32,00	12,9897	4,40061
Alkol Kullanımı	581	7,00	29,00	8,0413	2,88127
Sigara Kullanımı	581	6,00	30,00	8,5577	4,93323
İntihar Eğilimi	581	4,00	20,00	11,9122	3,05482
Beslenme Alışkanlıkları	581	5,00	25,00	13,9759	4,75751
Okul Terki	581	7,00	35,00	8,9225	3,54321

Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışlara ilişkin elde edilen betimleyici istatistikler incelendiğinde; öğrencilerin altı problem davranışlardan en fazla beslenme alışkanlıklarında ($X= 13.98$) problem yaşadıkları görülmektedir. Ergenlerin diğer problem davranışların düzeyine ilişkin ortalamalar anti-sosyal davranışlar için $X= 12.99$; intihar eğilimi için $X= 11.91$; okul terki için $X=8.92$; sigara kullanımı için $X= 8.55$ ve alkol kullanımı için $X= 8.04$ düzeyindedir. Ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin problem davranışlardan sigara ve alkol kullanımı ile okul terki puanları beslenme alışkanlıkları, anti-sosyal davranışlar ve intihar eğilimi ile karşılaştırıldığında daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 5.2. Gençlik Dönemi Aile Sorunlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

	N	Minimum	Maximum	X	Ss
Otoriter-baskıcı Tutum	581	15,00	74,00	28,6454	11,24561
İliş. Duyarsızlık ve Tutarsızlık	581	14,00	63,00	27,3907	10,74038
Anne-Baba İliş. Uyumsuzluk	581	9,00	45,00	12,9139	5,43705
Sosyal Etkin. Kısıtlılık	581	7,00	35,00	12,5491	4,67898
Ev Ort. Düzensizlik	581	5,00	22,00	7,0809	3,00952
Ekonomik Sorunlar	581	5,00	23,00	7,7160	3,46861
İliş. Sınırsızlık ve İstismar	581	7,00	30,00	9,9811	3,42375
Sağlık ve Sosyal Sorunlar	581	7,00	29,00	10,5301	3,94416

Gençlik dönemi aile sorunlarına ilişkin elde edilen betimleyici istatistikler incelendiğinde; ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerin gençlik dönemi aile sorunlarından otoriter-baskıcı tutum boyutunda $X= 28.64$; ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık boyutunda $X= 27.39$; anne-baba ilişkisinde uyumsuzluk boyutunda $X= 12.91$; sosyal etkinliklerde kısıtlılık boyutunda $X= 12.54$; ev ortamındaki düzensizlik boyutunda $X= 7.08$; ekonomik sorunlar boyutunda $X=7.71$; ilişkilerdesınırsızlık ve istismar boyutunda $X= 9.98$ ve sağlık ve sosyal boyutunda $X= 10.53$ puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir. Ergenlerin en fazla sorunu otoriter-baskıcı tutum boyutunda; en az sorunu ev ortamında düzensizlik boyutunda yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 5.3. Aile Yapısına İlişkin Betimleyici İstatistikler

	N	Minimum	Maximum	X	Ss
İletişim	581	15,00	90,00	62,7470	14,57358
Birlik	581	22,00	81,00	57,5508	11,37342
Yönetim	581	12,00	80,00	55,5611	12,72610
Yetkinlik	581	5,00	50,00	40,6816	9,36097
Duygusal Bağlam	581	5,00	50,00	34,5043	8,82192
Doyum	581	5,00	50,00	37,2685	9,41551
Direnç	581	5,00	50,00	31,4682	7,71794

Aile yapısına ilişkin elde edilen betimleyici istatistikler incelendiğinde; ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerin aile yapısının iletişim boyutunda $X= 62.74$; birlik boyutunda $X= 57.55$; yönetim boyutunda $X= 55.56$; yetkinlik boyutunda $X= 40.68$; duygusal bağlam boyutunda $X= 34.50$; doyum boyutunda $X= 37.26$ ve direnç boyutunda $X= 31.46$ puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir. Ergenlerin en yüksek puan ortalamasına aile yapısından iletişim boyutunda; en düşük puan ortalamasına ise direnç boyutunda sahip oldukları görülmektedir.

5.2. Ortaöğretimde Öğrenim Gören Ergenlerde Görülen Problem Davranışlar ile Aile Sorunları Arasındaki İlişki

Araştırmanın ilk alt problemi “Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışlar ile aile sorunları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” ve “Ergenlerde görülen problem davranışlar gençlik dönemi aile sorunları tarafından yordanmakta mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt probleme yanıt aranırken önce alt problemde belirtilen değişkenler üzerinde bütün grubun aldığı puanlar arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmış, daha sonra grubun genel puanları üzerinde çoklu regresyon analizi yapılmış ve analiz sonucunda elde edilen bulgular aşağıda Tablo 5.4., Tablo 5.5., Tablo 5.6., Tablo 5.7., Tablo 5.8. Tablo 5.9. Tablo 5.10.’de sunulmuştur.

Tablo 5.4. Problem Davranışlar ve Aile Sorunlarına İlişkin Korelasyon Değerleri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1 Anti-Sosyal Davranışlar	1													
2 Alkol Kullanımı	,274(**)	1												
3 Sigara Kullanımı	,391(**)	,520(**)	1											
4 İntihar Eğilimi	,274(**)	,118(**)	,149(**)	1										
5 Beslenme Alışkanlıkları	,329(**)	,196(**)	,229(**)	,256(**)	1									
6 Okul Terki	,370(**)	,176(**)	,242(**)	,262(**)	,104(*)	1								
7 Otoriter-Baskıcı Tutum	,331(**)	,185(**)	,199(**)	,394(**)	,117(**)	,354(**)	1							
8 İliş. Duyarsızlık ve Tutarsızlık	,314(**)	,181(**)	,205(**)	,372(**)	,114(**)	,377(**)	,816(**)	1						
9 Anne-Baba İliş. Uyumsuzluk	,273(**)	,186(**)	,181(**)	,250(**)	0,035	,372(**)	,719(**)	,741(**)	1					
10 Sosyal Etkin. Kısıtlılık	,216(**)	,093(*)	,111(**)	,337(**)	0,039	,327(**)	,773(**)	,729(**)	,657(**)	1				
11 Ev Ort. Düzensizlik	,270(**)	,294(**)	,223(**)	,244(**)	,133(**)	,338(**)	,662(**)	,672(**)	,754(**)	,614(**)	1			
12 Ekonomik Sorunlar	,183(**)	0,08	,103(*)	,214(**)	-0,074	,326(**)	,517(**)	,550(**)	,587(**)	,510(**)	,504(**)	1		
13 İliş. Sınırsızlık ve İstismar	,211(**)	,140(**)	,127(**)	,237(**)	0,029	,371(**)	,610(**)	,627(**)	,702(**)	,589(**)	,643(**)	,555(**)	1	
14 Sağlık ve Sosyal Sorunlar	,240(**)	,198(**)	,155(**)	,254(**)	0,065	,352(**)	,632(**)	,600(**)	,680(**)	,577(**)	,701(**)	,538(**)	,648(**)	1

*p<.01

Tablo 5.4.'te verilen,ergenlerde görülen problem davranışlar ile gençlik dönemi aile sorunlarına ilişkin analiz sonuçları incelendiğinde; ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, anti-sosyal davranışlar ile gençlik dönemi aile sorunlarının otoriter-baskıcı tutum boyutu arasında $r(581) = .331, p < .01$; ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık boyutu arasında $r(581) = .314, p < .01$; anne-baba ilişkisinde uyumsuzluk boyutu arasında $r(581) = .273, p < .01$; sosyal etkinliklerde kısıtlılık boyutu arasında $r(581) = .216, p < .01$; ev ortamındaki düzensizlik boyutu arasında $r(581) = .270, p < .01$; ekonomik sorunlar boyutu arasında $r(581) = .183, p < .01$; ilişkilerdesınırsızlık ve istismar boyutu arasında $r(581) = .211, p < .01$ ve sağlık ve sosyal boyutu arasında $r(581) = .240, p < .01$ düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.Ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, alkol kullanımı ile gençlik dönemi aile sorunlarının otoriter-baskıcı tutum boyutu arasında $r(581) = .185, p < .01$; iliş. duyarsızlık ve tutarsızlık boyutu arasında $r(581) = .181, p < .01$; anne-baba ilişkisinde uyumsuzluk boyutu arasında $r(581) = .186, p < .01$; sosyal etkinliklerde kısıtlılık boyutu arasında $r(581) = .093, p < .01$; ev ortamındaki düzensizlik boyutu arasında $r(581) = .294, p < .01$; ilişkilerdesınırsızlık ve istismar boyutu arasında $r(581) = .140, p < .01$ ve sağlık ve sosyal boyutu arasında $r(581) = .198, p < .01$ düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, sigara kullanımı ile gençlik dönemi aile sorunlarının otoriter-baskıcı tutum boyutu arasında $r(581) = .199, p < .01$; ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık boyutu arasında $r(581) = .205, p < .01$; anne-baba ilişkisinde uyumsuzluk boyutu arasında $r(581) = .181, p < .01$; sosyal etkinliklerde kısıtlılık boyutu arasında $r(581) = .111, p < .01$; ev ortamındaki düzensizlik boyutu arasında $r(581) = .223, p < .01$; ekonomik sorunlar boyutu arasında $r(581) = .103, p < .01$; ilişkilerdesınırsızlık ve istismar boyutu arasında $r(581) = .127, p < .01$ ve sağlık ve sosyal boyutu arasında $r(581) = .155, p < .01$ düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.Ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, intihar eğilimi ile gençlik dönemi aile sorunlarının otoriter-baskıcı tutum boyutu arasında $r(581) = .394, p < .01$; ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık boyutu arasında $r(581) = .372, p < .01$; anne-baba ilişkisinde uyumsuzluk boyutu arasında $r(581) = .250, p < .01$; sosyal etkinliklerde kısıtlılık boyutu arasında $r(581) = .337, p < .01$; ev ortamındaki düzensizlik boyutu arasında $r(581) = .244, p < .01$; ekonomik sorunlar boyutu arasında $r(581) = .214, p < .01$; ilişkilerdesınırsızlık ve

istismar boyutu arasında $r(581) = .237$, $p < .01$ ve sağlık ve sosyal boyutu arasında $r(581) = .254$, $p < .01$ düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, beslenme alışkanlıkları ile gençlik dönemi aile sorunlarının otoriter-baskıcı tutum boyutu arasında $r(581) = .117$, $p < .01$; ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık boyutu arasında $r(581) = .114$, $p < .01$; ev ortamındaki düzensizlik boyutu arasında $r(581) = .133$, $p < .01$ düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, okul terki ile gençlik dönemi aile sorunlarının otoriter-baskıcı tutum boyutu arasında $r(581) = .354$, $p < .01$; ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık boyutu arasında $r(581) = .377$, $p < .01$; anne-baba ilişkisinde uyumsuzluk boyutu arasında $r(581) = .372$, $p < .01$; sosyal etkinliklerde kısıtlılık boyutu arasında $r(581) = .327$, $p < .01$; ev ortamındaki düzensizlik boyutu arasında $r(581) = .338$, $p < .01$; ekonomik sorunlar boyutu arasında $r(581) = .326$, $p < .01$; ilişkilerde sınırsızlık ve istismar boyutu arasında $r(581) = .371$, $p < .01$ ve sağlık ve sosyal boyutu arasında $r(581) = .352$, $p < .01$ düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 5.5. Ergenlikte Görülen Anti-Sosyal Davranışlar ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	9,289	,587		15,819	,000***
Otoriter-Baskıcı Tutum	,107	,031	,273	3,475	,001**
İliş. Duyarsızlık ve Tutarsızlık	,058	,031	,142	1,881	,061
Anne-Baba İliş. Uyumsuzluk	,021	,060	,026	,347	,729
Sosyal Etkin. Kısıtlılık	-,143	,062	-,152	-2,327	,020*
Ev Ort. Düzensizlik	,109	,097	,075	1,119	,264
Ekonomik Sorunlar	-,007	,065	-,006	-,109	,913
İliş. Sınırsızlık ve İstismar	-,046	,077	-,036	-,591	,555
Sağlık ve Sosyal Sorunlar	,030	,069	,027	,437	,662
R= .356	R²= .127				
*p<.05**p<.01 ***p<.001					

Tablo 5.5.'te aile sorunlarının ergenlikte görülen problem davranışlardan anti-sosyal davranışları yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, gençlik dönemi aile sorunlarının, ergenlerde görülen anti-sosyal davranışlardaki toplam varyansın yaklaşık % 13'ünü açıkladığı görülmektedir ($R = .356$, $R^2 = .127$, $p < .05$). Gençlik dönemi aile sorunlarından, otoriter baskıcı tutum ($\beta = .273$, $p < .01$) ve sosyal etkinliklerde kısıtlılık ($\beta = .152$, $p < .05$) boyutlarının ergenlerdeki anti-sosyal davranışların önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.6. Ergenlikte Görülen Alkol Kullanımı ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	6,602	,388		17,004	,000**
Otoriter-Baskıcı Tutum	,030	,020	,117	1,478	,140
İliş. Duyarsızlık ve Tutarsızlık	,015	,021	,056	,736	,462
Anne-Baba İliş. Uyumsuzluk	-,023	,040	-,044	-,584	,560
Sosyal Etkin. Kısıtlılık	-,123	,041	-,199	-3,018	,003*
Ev Ort. Düzensizlik	,350	,064	,366	5,445	,000**
Ekonomik Sorunlar	-,055	,043	-,067	-1,288	,198
İliş. Sınırsızlık ve İstismar	-,039	,051	-,047	-,768	,443
Sağlık ve Sosyal Sorunlar	,033	,045	,045	,725	,469
R= .331	R²= .110				
*p<.01 **p<.001					

Tablo 5.6.'da aile sorunlarının ergenlikte görülen problem davranışlardan alkol kullanımını yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, gençlik dönemi aile sorunlarının ergenlerde görülen alkol kullanımının toplam varyansın % 11'ini açıkladığı görülmektedir ($R = .331$, $R^2 = .110$, $p < .05$). Gençlik dönemi aile sorunlarından, sosyal etkinliklerde kısıtlılık ($\beta = .199$, $p < .05$) ve ev ortamında düzensizlik ($\beta = .366$, $p < .01$) boyutlarının ergenlerdeki alkol kullanımının önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.7. Ergenlikte Görülen Sigara Kullanımı ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	6,168	,680		9,077	,000***
Otoriter-Baskıcı Tutum	,062	,036	,141	1,736	,083
İliş. Duyarsızlık ve Tutarsızlık	,060	,036	,130	1,660	,097
Anne-Baba İliş. Uyumsuzluk	-,001	,070	-,001	-,009	,993
Sosyal Etkin. Kısıtlılık	-,176	,071	-,167	-2,467	,014*
Ev Ort. Düzensizlik	,317	,113	,194	2,816	,005**
Ekonomik Sorunlar	-,032	,075	-,023	-,428	,669
İliş. Sınırsızlık ve İstismar	-,071	,090	-,049	-,791	,429
Sağlık ve Sosyal Sorunlar	-,008	,079	-,006	-,102	,919
R= .264	R²= .07				
*p<.05**p<.01 ***p<.001					

Tablo 5.7.'de aile sorunlarının ergenlikte görülen problem davranışlardan sigara kullanımını yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, gençlik dönemi aile sorunlarının ergenlerde görülen sigara kullanımının toplam varyansın % 7'sini açıkladığı görülmektedir. ($R = .264$, $R^2 = .07$, $p<.05$) Gençlik dönemi aile sorunlarından, sosyal etkinliklerde kısıtlılık ($\beta = .167$, $p<.05$) ve ev ortamında düzensizlik ($\beta = .194$, $p<.01$) boyutlarının ergenlerdeki sigara kullanımının önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.8. Ergenlikte Görülen İntihar Eğilimi ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	8,589	,397		21,653	,000***
Otoriter-baskıcı Tutum	,076	,021	,279	3,656	,000***
İliş. Duyarsızlık ve Tutarsızlık	,058	,021	,203	2,748	,006**
Anne-Baba İliş. Uyumsuzluk	-,082	,041	-,146	-2,026	,043*
Sosyal Etkin. Kısıtlılık	,044	,042	,067	1,050	,294
Ev Ort. Düzensizlik	-,039	,066	-,039	-,599	,549
Ekonomik Sorunlar	,009	,044	,010	,200	,841
İliş. Sınırsızlık ve İstismar	-,005	,052	-,006	-,104	,917
Sağlık ve Sosyal Sorunlar	,034	,046	,043	,725	,469
R= .416	R²= .173				
*p< .05 **p< .01 ***p< .001					

Tablo 5.8.'de aile sorunlarının ergenlikte görülen problem davranışlardan intihar eğilimini yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, gençlik dönemi aile sorunlarının ergenlerde görülen intihar eğiliminin yaklaşık toplam varyansın %17'sini açıkladığı görülmektedir. ($R = .416$, $R^2 = .173$, $p<.05$) Gençlik dönemi aile sorunlarından, otoriter-baskıcı tutumun ($\beta = .279$, $p<.01$); ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlığın ($\beta = .203$, $p<.01$) ve anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluğun ($\beta = .146$, $p<.05$) boyutlarının ergenlerdeki intihar eğiliminin önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.9. Ergenlikte Görülen Beslenme Alışkanlıkları ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	13,262	,655		20,234	,000***
Otoriter-baskıcı Tutum	,067	,034	,158	1,949	,052
İliş. Duyarsızlık ve Tutarsızlık	,070	,035	,157	2,008	,045*
Anne-Baba İliş. Uyumsuzluk	-,141	,067	-,161	-2,098	,036*
Sosyal Etkin. Kısıtlılık	-,126	,069	-,124	-1,835	,067
Ev Ort. Düzensizlik	,353	,109	,223	3,251	,001**
Ekonomik Sorunlar	-,259	,073	-,189	-3,563	,000***
İliş. Sınırsızlık ve İstismar	-,040	,086	-,029	-,465	,642
Sağlık ve Sosyal Sorunlar	,018	,077	,015	,236	,814
R= .263	R²= .069				

*p< .05   **p< .01   ***p< .001

Tablo 5.9.'da aile sorunlarının ergenlikte görülen problem davranışlardan beslenme alışkanlıklarını yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, gençlik dönemi aile sorunlarının ergenlerde görülen beslenme alışkanlıklarının yaklaşık toplam varyansın % 7'sini açıkladığı görülmektedir. (R = .263, R² = .069, p<.05) Gençlik dönemi aile sorunlarından, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlığın ($\beta = .157$, p<.05); anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluğun ($\beta = .161$, p<.05); ev ortamında düzensizlik ($\beta = .223$, p<.05) ve ekonomik sorunlar ($\beta = .189$, p<.01) boyutlarının ergenlerdeki intihar eğiliminin önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.10. Ergenlikte Görülen Okul Terki ve Aile Sorunlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	4,166	,456		9,132	,000**
Otoriter-baskıcı Tutum	,007	,024	,023	,304	,762
İliş. Duyarsızlık ve Tutarsızlık	,045	,024	,135	1,851	,065
Anne-Baba İliş. Uyumsuzluk	,032	,047	,048	,675	,500
Sosyal Etkin. Kısıtlılık	,005	,048	,006	,099	,921
Ev Ort. Düzensizlik	,005	,076	,004	,064	,949
Ekonomik Sorunlar	,092	,051	,090	1,821	,069
İliş. Sınırsızlık ve İstismar	,129	,060	,125	2,144	,032*
Sağlık ve Sosyal Sorunlar	,079	,053	,087	1,472	,141
R= .432	R²= .187				
*p<.05	**p<.001				

Tablo 5.10.'da aile sorunlarının ergenlikte görülen problem davranışlardan okul terkinin yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, gençlik dönemi aile sorunlarının, ergenlerde görülen okul terkinin toplam varyansın % 19'ünü açıkladığı görülmektedir. ($R = .432$, $R^2 = .187$, $p < .05$) Gençlik dönemi aile sorunlarından, ilişkilerde sınırsızlık ve istismar ($\beta = .125$, $p < .05$) boyutunda ergenlerdeki okul terkinin önemli yordayıcısı olduğu görülmektedir.

5.3. Ortaöğretimde Öğrenim Gören Ergenlerde Görülen Problem Davranışlar ile Aile Yapısı Arasındaki İlişki

Araştırmanın ikinci alt problemi “Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışlar aile yapısı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” ve “Ergenlerde görülen problem davranışlar aile yapısı tarafından yordanmakta mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt probleme yanıt aranırken önce alt problemde belirtilen değişkenler üzerinde bütün grubun aldığı puanlar arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanarak grubun genel puanları üzerinde çoklu regresyon analizi yapılmış ve analiz

sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaTablo 5.11., Tablo 5.12., Tablo 5.13., Tablo 5.14., Tablo 5.15. Tablo 5.16. Tablo 5.17.'de sunulmuştur.

Tablo 5.11. Problem Davranışlar ve Aile Yapısına İlişkin Korelasyon Değerleri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1 Anti-Sosyal Davranışlar	1												
2 Alkol Kullanımı	,274(**)	1											
3 Sigara Kullanımı	,391(**)	,520(**)	1										
4 İntihar Eğilimi	,274(**)	,118(**)	,149(**)	1									
5 Beslenme Alışkanlıkları	,329(**)	,196(**)	,229(**)	,256(**)	1								
6 Okul Terki	,370(**)	,176(**)	,242(**)	,262(**)	,104(*)	1							
7 İletişim	-,293(**)	-,128(**)	-,174(**)	-,262(**)	-,181(**)	-,170(**)	1						
8 Birlik	-,266(**)	-,090(*)	-,128(**)	-,210(**)	-0,011	-,217(**)	,595(**)	1					
9 Yönetim	-,273(**)	-,105(*)	-,146(**)	-,218(**)	-0,081	-,229(**)	,613(**)	,626(**)	1				
10 Yetkinlik	-,248(**)	-,153(**)	-,148(**)	-,153(**)	0,014	-,294(**)	,518(**)	,533(**)	,641(**)	1			
11 Duygusal Bağlam	-,290(**)	-,161(**)	-,205(**)	-,326(**)	-,159(**)	-,248(**)	,564(**)	,509(**)	,540(**)	,485(**)	1		
12 Doyum	-,276(**)	-,160(**)	-,195(**)	-,255(**)	-,130(**)	-,241(**)	,723(**)	,680(**)	,700(**)	,686(**)	,750(**)	1	
13 Direnç	-,167(**)	-,115(**)	-,123(**)	-,276(**)	-,122(**)	-,157(**)	,280(**)	,178(**)	,178(**)	,151(**)	,621(**)	,246(**)	1

*p< .01

Tablo 5.11.'de verilen,ergenlerde görülen problem davranışlar ile aile yapısına ilişkin analiz sonuçları incelendiğinde ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, anti-sosyal davranışlar ile aileyapısının iletişim boyutu arasında $r(581) = -.293$, $p < .01$; birlik boyutu arasında $r(581) = -.266$, $p < .01$; yönetim boyutu arasında $r(581) = -.273$, $p < .01$; yetkinlik boyutu arasında $r(581) = -.248$, $p < .01$; duygusal bağlam boyutu arasında $r(581) = -.290$, $p < .01$; doyum boyutu arasında $r(581) = -.276$, $p < .01$ ve direnç boyutu arasında $r(581) = -.167$, $p < .01$ düzeyinde anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, alkol kullanımı ile aile yapısının iletişim boyutu arasında $r(581) = -.128$, $p < .01$; yönetim boyutu arasında $r(581) = -.105$, $p < .01$; yetkinlik boyutu arasında $r(581) = -.153$, $p < .01$; duygusal bağlam boyutu arasında $r(581) = -.161$, $p < .01$; doyum boyutu arasında $r(581) = -.160$, $p < .01$ ve direnç boyutu arasında $r(581) = -.115$, $p < .01$ düzeyinde anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, sigara kullanımı ile aile yapısının iletişim boyutu arasında $r(581) = -.174$, $p < .01$; birlik boyutu arasında $r(581) = -.128$, $p < .01$; yönetim boyutu arasında $r(581) = -.146$, $p < .01$; yetkinlik boyutu arasında $r(581) = -.148$, $p < .01$; duygusal bağlam boyutu arasında $r(581) = -.205$, $p < .01$; doyum boyutu arasında $r(581) = -.195$, $p < .01$ ve direnç boyutu arasında $r(581) = -.123$, $p < .01$ düzeyinde anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, intihar eğilimi ile aile yapısının iletişim boyutu arasında $r(581) = -.262$, $p < .01$; birlik boyutu arasında $r(581) = -.210$, $p < .01$; yönetim boyutu arasında $r(581) = -.218$, $p < .01$; yetkinlik boyutu arasında $r(581) = -.153$, $p < .01$; duygusal bağlam boyutu arasında $r(581) = -.326$, $p < .01$; doyum boyutu arasında $r(581) = -.255$, $p < .01$ ve direnç boyutu arasında $r(581) = -.270$, $p < .01$ düzeyinde anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, beslenme alışkanlıkları ile aile yapısının iletişim boyutu arasında $r(581) = -.181$, $p < .01$; duygusal bağlam boyutu arasında $r(581) = -.159$, $p < .01$; doyum boyutu arasında $r(581) = -.130$, $p < .01$ ve direnç boyutu arasında $r(581) = -.122$, $p < .01$ düzeyinde anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, okul terki ile aile yapısının iletişim boyutu arasında $r(581) = -.170$, $p < .01$; birlik boyutu arasında $r(581) = -.217$, $p < .01$; yönetim boyutu arasında $r(581) = -.229$, $p < .01$; yetkinlik boyutu arasında $r(581) = -.294$, $p < .01$; duygusal bağlam boyutu arasında

$r(581) = -.248, p < .01$; doyum boyutu arasında $r(581) = -.241, p < .01$ ve direnç boyutu arasında $r(581) = -.157, p < .01$ düzeyinde anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 5.12. Ergenlikte Görülen Anti-Sosyal Davranışlar ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	21,560	1,127		19,123	,000**
İletişim	-,045	,018	-,149	-2,494	,013*
Birlik	-,035	,022	-,089	-1,583	,114
Yönetim	-,023	,021	-,067	-1,096	,274
Yetkinlik	-,040	,027	-,084	-1,487	,137
Duygusal Bağlam	-,091	,041	-,183	-2,245	,025*
Doyum	,063	,043	,135	1,479	,140
Direnç	-,003	,032	-,005	-,082	,935
R= .351	R²= .123				
*p<.05	**p<.001				

Tablo 5.12.'de aile yapısının ergenlikte görülen problem davranışlardan anti-sosyal davranışları yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, aile yapısının, ergenlerde görülen anti-sosyal davranışlardaki toplam varyansın yaklaşık % 12'sini açıkladığı görülmektedir. ($R = .351, R^2 = .123, p < .05$) Aile yapısından, iletişim ($\beta = .149, p < .05$) ve duygusal bağlam ($\beta = .183, p < .05$) boyutlarının ergenlerdeki anti-sosyal davranışların önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.13. Ergenlikte Görülen Alkol Kullanımı ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	10,638	,773		13,757	,000*
İletişim	-,005	,012	-,024	-,384	,701
Birlik	,011	,015	,042	,708	,479
Yönetim	,009	,014	,040	,635	,526
Yetkinlik	-,032	,018	-,102	-1,722	,086
Duygusal Bağlam	-,013	,028	-,038	-,450	,653
Doyum	-,026	,029	-,085	-,885	,377
Direnç	-,023	,022	-,063	-1,066	,287
R= .194	R²= .038				
*p< .001					

Tablo 5.13.'te aile yapısının ergenlikte görülen problem davranışlardan alkol kullanımını yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, aile yapısının, ergenlerde görülen sigara kullanımının toplam varyansın yaklaşık % 4'ünü açıkladığı görülmektedir. (R = .194, R² = .038, p<.05)

Tablo 5.14. Ergenlikte Görülen Sigara Kullanımı ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	13,662	1,316		10,380	,000*
İletişim	-,021	,021	-,063	-1,018	,309
Birlik	,010	,025	,024	,407	,684
Yönetim	,000	,025	,001	,018	,986
Yetkinlik	-,018	,031	-,035	-,591	,555
Duygusal Bağlam	-,063	,047	-,113	-1,333	,183
Doyum	-,027	,050	-,052	-,543	,587
Direnç	-,014	,037	-,022	-,376	,707

R= .221   R²= .049

*p< .001

Tablo 5.14.'te aile yapısının ergenlikte görülen problem davranışlardan sigara kullanımını yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, aile yapısının ergenlerde görülen alkol kullanımının toplam varyansın yaklaşık % 5'ini açıkladığı görülmektedir. (R = .221, R² = .049, p<.05)

Tablo 5.15. Ergenlikte Görülen İntihar Eğilimi ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	17,515	,780		22,457	,000**
Sabit	-,022	,012	-,107	-1,799	,072
İletişim	-,010	,015	-,036	-,646	,518
Birlik	-,013	,015	-,054	-,897	,370
Yönetim	,018	,018	,054	,950	,343
Yetkinlik	-,054	,028	-,157	-1,930	,054*
Duygusal Bağlam	,000	,030	,000	,004	,997
Doyum	-,056	,022	-,141	-2,526	,012*
R= .359 R²= .129					
*p< .05 *p< .001					

Tablo 5.15.'te aile yapısının ergenlikte görülen problem davranışlardan intihar eğilimi yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, aile yapısının, ergenlerde görülen intihar davranışındaki toplam varyansın yaklaşık % 13'ünü açıkladığı görülmektedir. (R = .359, R² = .129, p<.05) Aile yapısından, direnç (β = .141, p<.05) ve yetkinlik (β = .157, p<.05) boyutlarının ergenlerdeki intihar davranışının önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.16. Ergenlikte Görülen Beslenme Alışkanlıkları ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	15,637	1,252		12,493	,000**
İletişim	-,068	,020	-,209	-3,409	,001*
Birlik	,072	,024	,172	2,975	,003*
Yönetim	-,016	,023	-,043	-,694	,488
Yetkinlik	,096	,030	,188	3,227	,001*
Duygusal Bağlam	-,044	,045	-,082	-,986	,325
Doyum	-,063	,047	-,125	-1,325	,186
Direnç	-,020	,035	-,033	-,577	,564
R= .274	R²= .075				

*p< .01**p< .001

Tablo 5.16.'da aile yapısının, ergenlikte görülen problem davranışlardan beslenme alışkanlıklarını yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, aile yapısının, ergenlerde görülen beslenme alışkanlıklarının toplam varyansın yaklaşık % 8'ini açıkladığı görülmektedir. ($R = .274$, $R^2 = .075$, $p < .05$) Aile yapısından, iletişim ($\beta = .209$, $p < .01$); birlik ($\beta = .172$, $p < .01$) ve yetkinlik ($\beta = .188$, $p < .01$) boyutlarının, ergenlerdeki beslenme alışkanlıklarının önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.17. Ergenlikte Görülen Okul Terki ve Aile Yapısına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	15,186	,916		16,583	,000*
İletişim	,015	,015	,061	1,019	,309
Birlik	-,022	,018	-,072	-1,263	,207
Yönetim	-,009	,017	-,032	-,524	,601
Yetkinlik	-,089	,022	-,234	-4,084	,000*
Duygusal Bağlam	-,043	,033	-,108	-1,314	,189
Doyum	,016	,035	,043	,465	,642
Direnç	-,029	,026	-,063	-1,123	,262
R= .328	R²= .108				

*p< .001

Tablo 5.17.' de aile yapısının, ergenlikte görülen problem davranışlardan okul terkini yordayıp yordamadığına ilişkin verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, aile yapısının, ergenlerde görülen beslenme alışkanlıklarının toplam varyansın yaklaşık % 11'ini açıkladığı görülmektedir. (R = .328, R² = .108, p<.05) Aile yapısından, yetkinlik (β = .234, p<.01) boyutunun ergenlerdeki beslenme alışkanlıklarının önemli yordayıcısı olduğu görülmektedir.

5.4. Ortaöğretimde Öğrenim Gören Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Sosyo-Demografik Değişkenler ile İlişkisi

Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların cinsiyete, sınıf düzeyine, okul türüne, barınma durumuna, ailenin ekonomik düzeyine, ebeveynlerin eğitim düzeyine, birlikte/ayrı ve öz/üvey olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular; aşağıda Tablo 5.18., Tablo 5.19., Tablo 5.20., Tablo 5.21., Tablo 5.22. Tablo 5.23. Tablo 5.24., Tablo 5.25., Tablo 5.26., Tablo 5.27., Tablo 5.28., Tablo 5.29. Tablo 5.30. Tablo 5.31.'de sunulmuştur.

Tablo 5.18. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X	Ss	Sd	t	p
Anti-sosyal Davranışlar	Kız	283	12,21	3,92	579		
	Erkek	298	13,72	4,70	579	4,21	.000**
Alkol Kullanımı	Kız	283	7,53	1,76	579		
	Erkek	298	8,52	3,57	579	4,19	.000**
Sigara Kullanımı	Kız	283	7,65	3,98	579		
	Erkek	298	9,41	5,55	579	4,37	.000**
İntihar Eğilimi	Kız	283	12,12	3,08	579		
	Erkek	298	11,71	3,01	579	1,60	.110
Beslenme Alışkanlık.	Kız	283	14,20	4,70	579		
	Erkek	298	13,76	4,80	579	1,11	.266
Okul Terki	Kız	283	8,47	3,01	579		
	Erkek	298	9,34	3,93	579	2,97	.003*
*p< .01		**p< .001					

Tablo 5.18. incelendiğinde, ergenlerde görülen problem davranışların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan t-testi sonucunda, ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan, anti-sosyal davranışlar ($t_{581} = 4.21$, $p < .01$), sigara ($t_{581} = 4.37$, $p < .01$) ve alkol kullanımı ($t_{581} = 4.19$, $p < .01$) ve okul terki ($t_{581} = 2.97$, $p < .01$) boyutlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Erkek öğrencilerin problem davranışlardan anti-sosyal davranışların ($X = 13.72$), sigara ($X = 9.41$) ve alkol kullanımı ($X = 8.52$) ve okul terki ($X = 9.34$) puan ortalamalarının kız öğrenci puan ortalamalarına anti-sosyal davranışların ($X = 12.21$), sigara ($X = 7.65$) ve alkol kullanımı ($X = 7.53$) ve okul terki ($X = 8.47$) boyutlarından aldıkları puanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir. İntihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları boyutlarında anlamlı bir farklılık olmasa da, kız öğrencilerin intihar eğilimi ($X = 12.12$) ve beslenme alışkanlıkları ($X = 14.20$) boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının erkek öğrencilerin intihar eğilimi ($X =$

11.71) ve beslenme alışkanlıkları ($X= 13.76$) boyutlarından aldıkları puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5.19. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Babanın Isparta İlinde Çalışıp/Çalışmamasına İlişkin T-Testi Sonuçları

	Babanın Çalıştığı İl	N	X	Ss	Sd	t	p
Anti-sosyal Davranışlar	Isparta	449	13,00	4,37	579	,17	,86
	Isparta Dışı	132	12,93	4,50	579		
Alkol Kullanımı	Isparta	449	8,00	2,62	579	,53	,59
	Isparta Dışı	132	8,15	3,63	579		
Sigara Kullanımı	Isparta	449	8,50	4,73	579	,48	,62
	Isparta Dışı	132	8,74	5,56	579		
İntihar Eğilimi	Isparta	449	11,83	2,98	579	1,05	,29
	Isparta Dışı	132	12,15	3,28	579		
Beslenme Alış.	Isparta	449	13,88	4,66	579	,81	,41
	Isparta Dışı	132	14,27	5,07	579		
Okul Terki	Isparta	449	8,75	3,10	579	2,10	,05*
	Isparta Dışı	132	9,49	4,69	579		

* $p < .05$

Tablo 5.19.'da verilen ergenlikte görülen problem davranışların babanın Isparta'da çalışıp çalışmadığına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları incelendiğinde, problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar ($t_{581} = .17$, $p > .05$), alkol ($t_{581} = .53$, $p > .05$), ve sigara kullanımı ($t_{581} = .48$, $p > .05$), intihar eğilimi ($t_{581} = 1.05$, $p > .05$) ve beslenme alışkanlıkları ($t_{581} = .81$, $p > .05$) boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Babanın çalıştığı ilin Isparta olup olmaması problem davranışlardan okul terki ($t_{581} = 2.10$, $p < .05$) boyutunda anlamlı bir farklılık göstermektedir. Babası Isparta dışında çalışan öğrencilerin okul terki ($X = 9.49$) boyutundan aldıkları puan ortalamaları babası Isparta'da çalışan öğrencilerin okul terki ($X = 8.75$) boyutundan aldıkları puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Ayrıca babası Isparta dışında çalışan öğrencilerin alkol ($X = 8.15$) ve sigara kullanımı

($X= 8.74$), intihar eğilimi ($X= 12.15$) ve beslenme alışkanlıkları ($X= 14.27$) boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının, babası Isparta ilinde çalışan öğrencilerin alkol ($X= 8.00$), ve sigara kullanımı ($X= 8.50$), intihar eğilimi ($X= 11.83$) ve beslenme alışkanlıkları ($X= 13.88$) boyutlarından aldıkları puan ortalamalarından yüksektir. Anti-sosyal davranışlar boyutunda babası Isparta dışında çalışan öğrencilerin anti-sosyal davranışlar ($X= 13.00$) boyutundan aldıkları puan ortalaması babası Isparta ilinde çalışan öğrencilerin anti-sosyal davranışlar ($X= 12.93$) boyutundan aldıkları puan ortalamasından düşüktür.

Tablo 5.20. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın	Kareler	Kareler				Anlamlı Fark
	Kaynağı	Toplamı	Sd	Ortalaması	F	p	
Anti-sosyal Davranışlar	Gruplar arası	116,997	2	58,498	3,04	,049*	Meslek Liseleri- Fen/Sosyal
	Grup içi	11114,941	578	19,230			
	Toplam	11231,938	580				
Alkol Kullanımı	Gruplar arası	11,350	2	5,675	,683	,506	
	Grup içi	4803,659	578	8,311			
	Toplam	4815,009	580				
Sigara Kullanımı	Gruplar arası	424,170	2	212,085	8,95	,000***	Meslek Liseleri- Fen/Sosyal Meslek Liseleri- Anadolu Liseleri
	Grup içi	13691,149	578	23,687			
	Toplam	14115,318	580				
İntihar Eğilimi	Gruplar arası	45,292	2	22,646	2,43	,088	
	Grup içi	5367,231	578	9,286			
	Toplam	5412,523	580				
Beslenme Alışkan.	Gruplar arası	114,071	2	57,035	2,53	,080	
	Grup içi	13013,592	578	22,515			
	Toplam	13127,663	580				
Okul Terki	Gruplar arası	172,949	2	86,474	7,03	,001**	Meslek Liseleri- Fen/Sosyal Meslek Liseleri- Anadolu Liseleri
	Grup içi	7108,566	578	12,299			
	Toplam	7281,515	580				
*p< .05	**p< .01	***p< .001					

Tablo 5.20.'de verilen ergenlikte görülen problem davranışların öğrenim görülen okul türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar ($F_{581} = 3.042$, $p < .05$), sigara kullanımı ($F_{581} = 8.954$, $p < .05$) ve okul terki ($F_{581} = 7.031$, $p < .05$) boyutlarında okul türüne göre anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Farkın kaynağını görmek için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre, anti-sosyal davranışlarda Meslek Lisesi öğrencilerinin anti-sosyal davranış puanlarının ($X = 13.52$) Fen-Sosyal Bilimler Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin puan ortalamalarından ($X = 12.10$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. ($p < .05$) Sigara kullanımı boyutuna bakıldığında, Meslek Lisesinde ($X = 9.72$) ve Anadolu ($X = 8.27$) Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin puanlarının Fen-Sosyal Bilimler Lisesinde ($X = 7.18$) öğrenim gören öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. ($p < .01$) Okul türüne göre diğer bir farklılığın bulunduğu problem davranışlardan okul terki boyutunda, Meslek Lisesinde ($X = 9.75$) öğrenim gören öğrencilerin puanlarının Anadolu ($X = 8.55$) ve Fen-Sosyal Bilimler lisesinde ($X = 8.59$) öğrenim gören öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. ($p < .01$) Bununla birlikte problem davranışlardan alkol kullanımı ($F_{581} = .683$, $p > .05$), intihar eğilimi ($F_{581} = 2.439$, $p > .05$) ve beslenme alışkanlıkları ($F_{581} = 2.533$, $p > .05$) boyutlarında okul türüne göre anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir.

Tablo 5.21. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın	Kareler	Sd	Kareler	F	p	Anlamlı Fark
	Kaynağı	Toplamı		Ortalaması			
Anti-sosyal Davranışlar	Gruplar arası	35,804	3	11,935	,615	,605	
	Grup içi	11196,134	577	19,404			
	Toplam	11231,938	580				
Alkol Kullanımı	Gruplar arası	43,482	3	14,494	1,753	,155	
	Grup içi	4771,527	577	8,270			
	Toplam	4815,009	580				
Sigara Kullanımı	Gruplar arası	451,175	3	150,392	6,351	,000**	
	Grup içi	13664,143	577	23,681			9-11
	Toplam	14115,318	580				9-12
İntihar Eğilimi	Gruplar arası	15,422	3	5,141	,550	,649	
	Grup içi	5397,101	577	9,354			
	Toplam	5412,523	580				
Beslenme Alışkan.	Gruplar arası	307,923	3	102,641	4,620	,01*	
	Grup içi	12819,740	577	22,218			11-9
	Toplam	13127,663	580				11-10
Okul Terki	Gruplar arası	50,065	3	16,688	1,332	,263	
	Grup içi	7231,450	577	12,533			
	Toplam	7281,515	580				
*p< .01	**p< .001						

Tablo 5.21.'de verilen ergenlikte görülen problem davranışların öğrenim görülen sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, problem davranışlardan sigara kullanımı ($F_{581} = 6.351$, $p < .01$) ve beslenme alışkanlıkları ($F_{581} = 4.620$, $p < .05$) boyutlarının sınıf düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Bununla birlikte anti-sosyal davranışlar ($F_{581} = .615$, $p > .05$), alkol kullanımı ($F_{581} = 1.753$, $p > .05$), intihar eğilimi ($F_{581} = .550$, $p > .05$) ve okul terki ($F_{581} = 1.332$, $p > .05$) boyutlarının sınıf düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Farkın kaynağını görmek için yapılan Tukey testi sonucuna göre, sigara kullanımı boyutunda, dokuzuncu sınıf öğrencilerinin ($X = 7.67$)

puanlarının on bir ($X= 9.30$) ve on ikinci ($X= 9.80$) sınıf öğrencilerine göre anlamlı olarak daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. On birinci sınıf öğrencilerinin beslenme alışkanlıkları ($X= 15.25$) puanlarının dokuz ($X= 13.47$) ve onuncu ($X= 13.55$) sınıf öğrencilerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5.22. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Anne Eğitim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Anti-sosyal Davranışlar	Gruplar arası	28,973	3	9,658	,497	,684	
	Grup içi	11202,965	577	19,416			
	Toplam	11231,938	580				
Alkol Kullanımı	Gruplar arası	50,126	3	16,709	2,023	,110	
	Grup içi	4764,883	577	8,258			
	Toplam	4815,009	580				
Sigara Kullanımı	Gruplar arası	64,472	3	21,491	,883	,450	
	Grup içi	14050,847	577	24,352			
	Toplam	14115,318	580				
İntihar Eğilimi	Gruplar arası	35,527	3	11,842	1,271	,284	
	Grup içi	5376,996	577	9,319			
	Toplam	5412,523	580				
Beslenme Alışkan.	Gruplar arası	208,289	3	69,430	3,101	,026*	İlkokul-
	Grup içi	12919,373	577	22,391			Lise
	Toplam	13127,663	580				
Okul Terki	Gruplar arası	17,089	3	5,696	,452	,716	
	Grup içi	7264,426	577	12,590			
	Toplam	7281,515	580				

* $p < .05$

Tablo 5.22.'de verilen, ergenlikte görülen problem davranışların annenin eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar ($F_{581} = .497$, $p > .05$), alkol ($F_{581} = 2.023$, $p > .05$) ve sigara kullanımı ($F_{581} = .883$, $p > .05$), intihar eğilimi ($F_{581} =$

1.271, $p > .05$) ve okul terki ($F_{581} = .452$, $p > .05$) boyutlarında annenin eğitim düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaşmanın olmadığı görülmektedir. Beslenme alışkanlıkları boyutunun ($F_{581} = 3.101$, $p < .05$) annenin eğitim düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Farkın kaynağını görmek için yapılan Tukey testi sonucuna göre annesi lise mezunu olan öğrencilerin puanları ($X = 14.77$) annesi ilkokul mezunu olan öğrencilere ($X = 13.50$) göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Tablo 5.23. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Babanın Eğitim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Anti-sosyal Davranışlar	Gruplar arası	89,692	3	29,897	1,548	,201	
	Grup içi	11142,246	577	19,311			
	Toplam	11231,938	580				
Alkol Kullanımı	Gruplar arası	13,583	3	4,528	,544	,652	
	Grup içi	4801,426	577	8,321			
	Toplam	4815,009	580				
Sigara Kullanımı	Gruplar arası	150,412	3	50,137	2,072	,103	
	Grup içi	13964,907	577	24,203			
	Toplam	14115,318	580				
İntihar Eğilimi	Gruplar arası	19,049	3	6,350	,679	,565	
	Grup içi	5393,474	577	9,347			
	Toplam	5412,523	580				
Beslenme Alışkan.	Gruplar arası	292,450	3	97,483	4,382	,005**	
	Grup içi	12835,212	577	22,245			
	Toplam	13127,663	580				
Okul Terki	Gruplar arası	265,563	3	88,521	7,280	,000**	
	Grup içi	7015,952	577	12,159			
	Toplam	7281,515	580				

* $p < .01$ ** $p < .001$

Tablo 5.23.'de verilen, ergenlikte görülen problem davranışların babanın eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar ($F_{581} = 1.548$, $p > .05$), alkol

($F_{581} = .544$, $p > .05$) ve sigara kullanımı ($F_{581} = 2.072$, $p > .05$) ve intihar eğilimi ($F_{581} = .679$, $p > .05$) boyutlarında babanın eğitim düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Problem davranışlardan beslenme alışkanlıkları ($F_{581} = 4.382$, $p < .01$) ve okul terki ($F_{581} = 7.280$, $p < .01$) boyutlarında, babanın eğitim düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Gruplarda yeteri kadar birey bulunmadığı için Tukey testi uygulanamamıştır.

Tablo 5.24. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Öğrencilerin Sosyo-ekonomik Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın	Kareler	Sd	Kareler	F	p	Anlamlı Fark
	Kaynağı	Toplamı		Ortalaması			
Anti-sosyal Davranışlar	Gruplar arası	71,712	3	23,904	1,23	,296	
	Grup içi	11160,226	577	19,342			
	Toplam	11231,938	580				
Alkol Kullanımı	Gruplar arası	134,502	3	44,834	5,52	,001**	Çok İyi-İyi Çok İyi-Orta Çok İyi- Düşük
	Grup içi	4680,507	577	8,112			
	Toplam	4815,009	580				
Sigara Kullanımı	Gruplar arası	220,662	3	73,554	3,05	,028*	Çok İyi-İyi Çok İyi-Orta
	Grup içi	13894,656	577	24,081			
	Toplam	14115,318	580				
İntihar Eğilimi	Gruplar arası	124,241	3	41,414	4,51	,004**	İyi-Düşük İyi-Çok İyi
	Grup içi	5288,283	577	9,165			
	Toplam	5412,523	580				
Beslenme Alışkan.	Gruplar arası	388,932	3	129,644	5,87	,001**	İyi-Düşük İyi-Orta
	Grup içi	12738,731	577	22,078			
	Toplam	13127,663	580				
Okul Terki	Gruplar arası	130,635	3	43,545	3,51	,015*	Düşük-İyi
	Grup içi	7150,879	577	12,393			
	Toplam	7281,515	580				
*p < .05	**p < .01						

Tablo 5.24.'te verilen, ergenlikte görülen problem davranışların; öğrencilerin sosyo-ekonomik durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan

tek yönlü varyans analizi sonucunda, problem davranışlardan alkol ($F_{581} = 5.527, p < .01$) ve sigara ($F_{581} = 3.054, p < .05$) kullanımı, intihar eğilimi ($F_{581} = 4.519, p < .05$), beslenme alışkanlıkları ($F_{581} = 5.872, p < .01$) ve okul terki ($F_{581} = 3.514, p < .05$) boyutlarında öğrencinin ekonomik düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Farkın kaynağını görmek için yapılan Tukey testi sonucuna göre, alkol kullanımı boyutunda ekonomik durumlarını çok iyi olarak ifade eden öğrencilerin puanlarının ($X = 11.07$), iyi ($X = 8.01$), orta ($X = 7.90$) ve düşük ($X = 8.20$) olarak belirten öğrencilere göre; sigara kullanımı boyutunda ekonomik durumlarını çok iyi olarak ifade eden öğrencilerin puanlarının ($X = 11.85$), iyi ($X = 8.48$) ve orta ($X = 8.33$) olarak belirten öğrencilere göre; intihar eğilimi boyutunda ekonomik durumlarını çok iyi ($X = 13.92$) ve düşük ($X = 13.50$) olarak ifade eden öğrencilerin puanlarının iyi ($X = 11.62$) olarak ifade eden öğrencilere göre; beslenme alışkanlıkları boyutunda ekonomik durumlarını iyi ($X = 14.69$) ve orta ($X = 13.36$) olarak belirten öğrencilerin puanlarının ekonomik durumlarını düşük ($X = 11.35$) olarak belirten öğrencilere göre ve okul terki boyutunda ise ekonomik durumlarını düşük ($X = 10.80$) olarak belirten öğrencilerin puanlarının iyi ($X = 8.63$) olarak belirten öğrencilerin puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5.25. Ergenlikte Görülen Problem Davranışların Öğrencilerin Kaldıkları Yere Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın	Kareler	Sd	Kareler	F	p
	Kaynağı	Toplamı		Ortalaması		
Anti-sosyal Davranışlar	Gruplar arası	9,496	4	2,374	,122	,975
	Grup içi	11222,442	576	19,483		
	Toplam	11231,938	580			
Alkol Kullanımı	Gruplar arası	33,997	4	8,499	1,024	,394
	Grup içi	4781,012	576	8,300		
	Toplam	4815,009	580			
Sigara Kullanımı	Gruplar arası	51,858	4	12,965	,531	,713
	Grup içi	14063,460	576	24,416		
	Toplam	14115,318	580			
İntihar Eğilimi	Gruplar arası	6,061	4	1,515	,161	,958
	Grup içi	5406,462	576	9,386		
	Toplam	5412,523	580			
Beslenme Alışkan.	Gruplar arası	154,698	4	38,674	1,717	,145
	Grup içi	12972,965	576	22,523		
	Toplam	13127,663	580			
Okul Terki	Gruplar arası	68,396	4	17,099	1,365	,245
	Grup içi	7213,119	576	12,523		
	Toplam	7281,515	580			

p< .05

Tablo 5.25.'te verilen, ergenlikte görülen problem davranışların öğrencilerin kaldıkları yere göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar ($F_{581} = .122$, $p > .05$), alkol ($F_{581} = 1.024$, $p > .05$) ve sigara ($F_{581} = .531$, $p > .05$) kullanımı, intihar eğilimi ($F_{581} = .161$, $p > .05$), beslenme alışkanlıkları ($F_{581} = 1.717$, $p > .05$) ve okul terki ($F_{581} = 1.365$, $p > .05$) boyutlarında öğrencinin ekonomik düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşma görülmemektedir.

Sosyo-demografik değişkenlerden anne-babanın hayatta olup/olmaması, anne-babanın öz/üvey olması ve anne-babanın birlikte olup olmamasına ilişkin örnekleme yer alan gruplardaki eleman sayısı düşük olduğu için analiz tabii tutulmamıştır. Bu değişkenlere regresyon analizinde yer verilmiştir.

Tablo 5.26. Ergenlikte Görülen Anti-Sosyal Davranışlar ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	16,550	2,659		6,224	,000**
Okul Türü	,130	,210	,026	,619	,536
Cinsiyet	1,550	,366	,176	4,234	,000**
Sınıf Düzeyi	,165	,156	,044	1,062	,289
Anne Eğitim Durumu	,083	,278	,014	,298	,766
Baba Eğitim Durumu	-,277	,253	-,053	-1,097	,273
Ekonomik Durum	-,139	,323	-,019	-,431	,667
Anne-Ölü/Sağ	-4,515	2,265	-,085	-1,993	,047*
Baba-Ölü/Sağ	1,451	1,099	,060	1,320	,187
Anne -Öz/Üvey	-1,138	2,817	-,019	-,404	,687
Baba-Öz/Üvey	-,622	1,825	-,017	-,341	,733
Anne-Baba Ayrı/Birlikte	-,973	,945	-,046	-1,029	,304
Öğrencinin Kaldığı Yer	-,094	,185	-,025	-,507	,612
Babanın Çalıştığı İl	-,216	,505	-,021	-,427	,670

R= .221   R²= .049

*p< .05**p< .001

Tablo 5.26.'dasosyo-demografik değişkenlerin problem davranışlardan anti-sosyal davranışları yordayıp yordamadığına ilişkin olarak verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde;sosyo-demografik değişkenlerin, ergenlerde görülen anti-sosyal davranışların toplam varyansının yaklaşık % 5'ini açıkladığı görülmektedir. (R = .221, R² = .049, p<.05). Sosyo-demografik değişkenlerden cinsiyetin (β = .176,

$p < .01$) ve annenin hayatta olup olmamasının ($\beta = -.085$, $p < .05$) ergenlerde görülen anti-sosyal davranışların önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.27. Ergenlikte Görülen Alkol Kullanımı ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	8,471	1,724		4,914	,000***
Okul Türü	,124	,136	,038	,910	,363
Cinsiyet	1,021	,237	,177	4,301	,000***
Sınıf Düzeyi	,226	,101	,092	2,237	,026*
Anne Eğitim Durumu	,370	,180	,096	2,050	,041*
Baba Eğitim Durumu	-,149	,164	-,044	-,913	,362
Ekonomik Durum	,353	,209	,074	1,686	,092
Anne-Ölü/Sağ	,324	1,468	,009	,220	,826
Baba-Ölü/Sağ	-,650	,712	-,041	-,913	,362
Anne -Öz/Üvey	2,687	1,826	,067	1,471	,142
Baba-Öz/Üvey	-2,122	1,183	-,091	-1,794	,073
Anne-Baba Ayrı/Birlikte	-1,595	,612	-,115	-2,604	,009**
Öğrencinin Kaldığı Yer	-,033	,120	-,014	-,277	,782
Babanın Çalıştığı İl	-,014	,328	-,002	-,043	,966
R= .260	R²= .067				
*p< .05 **p< .01 ***p< .001					

Tablo 5.27.'de sosyo-demografik değişkenlerin, problem davranışlardan alkol kullanımını yordayıp yordamadığına ilişkin olarak verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde; sosyo-demografik değişkenlerin, ergenlerde görülen alkol kullanımının toplam varyansının yaklaşık % 7'sini açıkladığı görülmektedir. ($R = .260$, $R^2 = .067$, $p < .05$). Sosyo-demografik değişkenlerden cinsiyetin ($\beta = .177$, $p < .01$), sınıf düzeyinin ($\beta = .092$, $p < .05$), anne eğitim düzeyinin ($\beta = .096$, $p < .05$) ve ebeveynin

birlikte olup olmamasının ($\beta = -.115$, $p < .01$) ergenlerde görülen alkol kullanımının önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.28. Ergenlikte Görülen Sigara Kullanımı ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	6,419	2,891		2,220	,027*
Okul Türü	,450	,228	,081	1,973	,049*
Cinsiyet	1,907	,398	,193	4,790	,000***
Sınıf Düzeyi	,795	,169	,190	4,696	,000***
Anne Eğitim Durumu	,032	,303	,005	,107	,915
Baba Eğitim Durumu	-,444	,275	-,076	-1,617	,106
Ekonomik Durum	,548	,351	,067	1,562	,119
Anne-Ölü/Sağ	2,360	2,463	,040	,958	,338
Baba-Ölü/Sağ	-,518	1,195	-,019	-,434	,665
Anne-Öz/Üvey	8,256	3,063	,120	2,695	,007**
Baba-Öz/Üvey	-3,105	1,984	-,078	-1,565	,118
Anne-Baba Ayrı/Birlikte	-2,615	1,027	-,110	-2,545	,011*
Öğrencinin Kaldığı Yer	,090	,201	,021	,447	,655
Babanın Çalıştığı İl	-,198	,549	-,017	-,361	,718
R= .324R²= .105					
*p<.05**p<.01 ***p<.001					

Tablo 5.28.'dasosyo-demografik değişkenlerin problem davranışlardan sigara kullanımını yordayıp yordamadığına ilişkin olarak verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde; sosyo-demografik değişkenlerin, ergenlerde görülen sigara kullanımının toplam varyansının yaklaşık % 11'ini açıkladığı görülmektedir. ($R = .324$, $R^2 = .105$, $p < .05$) Sosyo-demografik değişkenlerden okul türünün ($\beta = .081$, $p < .05$), cinsiyetin ($\beta = .193$, $p < .01$), sınıf düzeyinin ($\beta = .190$, $p < .01$), anneninöz olup olmamasının ($\beta = .120$, $p < .01$)ve ebeveynlerin birlikte olup olmamasının ($\beta = -.110$, $p < .05$) ergenlerde görülen sigara kullanımının önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.29. Ergenlikte Görülen İntihar Eğilimi ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	15,103	1,857		8,135	,000***
Okul Türü	,211	,146	,062	1,443	,150
Cinsiyet	-,420	,256	-,069	-1,642	,101
Sınıf Düzeyi	,067	,109	,026	,618	,537
Anne Eğitim Durumu	-,232	,194	-,057	-1,195	,233
Baba Eğitim Durumu	-,016	,176	-,004	-,090	,928
Ekonomik Durum	-,048	,225	-,010	-,213	,831
Anne-Ölü/Sağ	-2,157	1,582	-,058	-1,364	,173
Baba-Ölü/Sağ	,716	,767	,043	,932	,352
Anne-Öz/Üvey	3,877	1,967	,091	1,971	,049*
Baba-Öz/Üvey	-,935	1,274	-,038	-,734	,463
Anne-Baba Ayrı/Birlikte	-1,695	,660	-,115	-2,569	,010**
Öğrencinin Kaldığı Yer	,001	,129	,000	,006	,995
Babannın Çalıştığı İl	,260	,353	,036	,736	,462

R= .194R²= .038

*p<.05**p<.01

***p<.001

Tablo 5.29.'dasosyo-demografik değişkenlerin problem davranışlardan intihar eğilimini yordayıp yordamadığına ilişkin olarak verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde; sosyo-demografik değişkenlerin, ergenlerde görülen intihar eğiliminin toplam varyansının yaklaşık % 4'nü açıkladığı görülmektedir. (R = .194, R² = .038, p<.05)Sosyo-demografik değişkenlerden anneninöz olup olmaması durumunun (β = .091, p<.05)ve ebeveynlerin birlikte olup olmasının (β = -.115, p<.05) ergenlerde görülen intihar eğiliminin önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.30. Ergenlikte Görülen Beslenme Alışkanlıkları ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	16,504	2,855		5,780	,000***
Okul Tür	,137	,225	,026	,608	,544
Cinsiyet	-,423	,393	-,044	-1,075	,283
Sınıf Düzeyi	,328	,167	,081	1,960	,051*
Anne Eğitim Durumu	,271	,299	,042	,906	,365
Baba Eğitim Durumu	,433	,271	,077	1,596	,111
Ekonomik Durum	1,030	,347	,131	2,973	,003**
Anne-Ölü/Sağ	-2,192	2,432	-,038	-,901	,368
Baba-Ölü/Sağ	-1,045	1,180	-,040	-,886	,376
Anne-Öz/Üvey	4,728	3,025	,071	1,563	,119
Baba-Öz/Üvey	-4,349	1,960	-,113	-2,220	,027*
Anne-Baba Ayrı/Birlikte	-1,557	1,014	-,068	-1,535	,125
Öğrencinin Kaldığı Yer	-,210	,199	-,052	-1,058	,290
Babanın Çalıştığı İl	,621	,543	,055	1,144	,253

R= .248R²= .061

*p< ,05**p< .01   ***p< .001

Tablo 5.30.'da sosyo-demografik değişkenlerin problem davranışlardan beslenme alışkanlıklarını yordayıp yordamadığına ilişkin olarak verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde; sosyo-demografik değişkenlerin, ergenlerde görülen sigara kullanımının toplam varyansın yaklaşık % 6'sını açıkladığı görülmektedir. (R = .248, R² = .061, p<.05) Sosyo-demografik değişkenlerden ekonomik durumun (β = .131, p<.01), sınıf düzeyinin (β = .081, p<.05) ve babanın öz olup olmamasının (β = -.113, p<.05) ergenlerde görülen beslenme alışkanlıklarının önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tablo 5.31. Ergenlikte Görülen Okul Terki ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	T	p
Sabit	12,815	2,111		6,071	,000***
Okul Türü	,555	,166	,140	3,332	,001**
Cinsiyet	,767	,291	,108	2,640	,009**
Sınıf Düzeyi	,176	,124	,059	1,423	,155
Anne Eğitim Durumu	,022	,221	,005	,101	,920
Baba Eğitim Durumu	,411	,200	,098	2,050	,041*
Ekonomik Durum	-,738	,256	-,126	-2,881	,004**
Anne-Ölü/Sağ	-3,393	1,798	-,079	-1,887	,060
Baba-Ölü/Sağ	,377	,872	,019	,432	,666
Anne -Öz/Üvey	-,518	2,236	-,010	-,232	,817
Baba-Öz/Üvey	,325	1,449	,011	,224	,823
Anne-Baba Ayrı/Birlikte	-1,375	,750	-,080	-1,834	,067
Öğrencinin Kaldığı Yer	,017	,147	,006	,116	,907
Babanın Çalıştığı İl	,397	,401	,047	,989	,323
R= .274R²= .075					

*p< ,05**p< .01 ***p< .001

Tablo 5.31.'desosyo-demografik değişkenlerin problem davranışlardan okul terkinin yordayıp yordamadığına ilişkin olarak verilen çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde; sosyo-demografik değişkenlerin, ergenlerde görülen sigara kullanımının toplam varyansının yaklaşık % 7'sini açıkladığı görülmektedir. (R = .194, R² = .038, p<.05)Sosyo-demografik değişkenlerden okul türünün (β = .140, p<.01), cinsiyetin (β = .108, p<.01), babanın eğitim düzeyinin (β = .098, p<.05)ve ekonomik durumun(β = .-126, p<.01) ergenlerde görülen okul terkinin önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmada, ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ergenlerin, problem davranışları ile gençlik dönemi aile sorunları, aile yapısı ve demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelenerek; bu faktörlerin ergenlik döneminde görülen problem davranışları ne düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Bu bölümde ilk olarak ergenlerde görülen problem davranışlar ile gençlik dönemi aile sorunları ve aile yapısına ilişkin bulgular ilişkisi alan yazın ışığında tartışılacaktır. Ardından problem davranışları yordayan faktörler tartışılacak ve son olarak da problem davranışların demografik değişkenlerle olan ilişkisine yer verilecektir.

6.1. Ergenlik Döneminde Görülen Problem Davranışlar ve Gençlik Dönemi Aile Sorunları

Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile gençlik dönemi aile sorunlarına ilişkin elde edilen bulgular, problem davranışların gençlik dönemi aile sorunlarının bütün alt boyutlarıyla pozitif yönde ilişkili olduğu ve ergenlerde görülen problem davranışların, gençlik dönemi aile sorunları tarafından anlamlı düzeyde yordandığını göstermektedir.

Ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışlar ile *gençlik dönemi aile sorunlarından otoriter-baskıcı tutuma ilişkin elde edilen bulgular*, otoriter-baskıcı aile ortamlarına sahip ergenlerin, problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terki boyutlarından aldıkları puanların, akranlarına göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifade ile, otoriter-baskıcı tutumun baskın olduğu aile ortamında yaşayan ergenlerin, akranlarına oranla daha fazla problem davranışlara yöneldikleri görülmektedir. Bu tür katı disiplin kurallarının uygulandığı, çoğunlukla ebeveynin istek ve beklentilerinin ön planda olduğu ve bireyin istismar edildiği aile ortamının problem davranışlar üzerinde risk faktörü olduğu görülmektedir.

Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerden, otoriter-baskıcı aile ortamına sahip ergenlerde görülen problem davranışların, akranlarına göre daha yüksek düzeyde olduğuna ilişkin elde edilen bulgular, alan yazında problem davranışlar ile ailesel özellikleri ilişkisini inceleyen çalışma bulguları ile paralellik göstermektedir (Balkaya ve Ceyhan, 2007; Baran-Görgün vd., 2005; Barret ve Turner, 2006; Çakıcı, Çakıcı ve Kolay-Akfert, 2009;). Ergenlerde görülen problem davranışlar ve ailesel özellikler üzerine yapılan bazı araştırmalarda, ebeveyn tutumları otoriter yöne kaydıkça, anti-sosyal davranışlar, sigara, alkol kullanımı gibi problem davranışlarda artış olduğu belirtilmektedir (Aşkınve ark., 1997; Balkaya ve Ceyhan, 2007; Herken, 1997). Baran-Görgün ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan bir çalışmada, ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ile gencin sigara bağımlılığı arasındaki ilişkiye bakılmış ve baskıcı-otoriter ebeveynin çocuklarında sigara bağımlılığının daha yüksek oranda olduğu bulunmuştur.

Otoriter-baskıcı tutum boyutundan elde edilen bulgulara ek olarak, otorite kurmak amacıyla, bir ceza yöntemi olarak fiziksel ceza ülkemizde sık rastlanan bir durumdur. Özellikle geleneksel aile yapısında, sözel disiplin yöntemleri yerine fiziksel ceza yöntemlerinin yeğlendiği; bunun yanı sıra, fiziksel ceza yöntemlerinin yaygın bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Aile içerisinde şiddet gören çocuklar üzerine yapılan çalışmalarda, bu çocukların huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik, suça yönelen davranışlar, başkaları ile rahat iletişim kuramama, anti-sosyal ve saldırgan davranışlar, düşük sosyal yeterlilik ve kendini kontrol edememe davranışlarına sahip oldukları bulunmuştur (Ayan, 2007: 208). Bu durum ebeveynin kendi istek ve görüşlerini kabul ettirebilmek için yaptığı baskının, ergene uygulanan sözel ve fiziksel istismar ile katı disiplin anlayışının problem davranışlar üzerinde koruyucu değil; aksine risk faktörü olduğunu göstermektedir.

Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile **gençlik dönemi aile sorunlarından ilişkilerde sınırsızlık/istismar ve duyarsızlık/tutarsızlığa ilişkin bulgular**, ilişkilerde sınırsızlık/istismar ve duyarsızlık/tutarsızlığın olduğu yani ergenin ihmal ve istismar edildiği, kuralların belirsiz ve tutarsız olduğu aile ortamına sahip ergenlerin problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı,

intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terki boyutlarından aldıkları puanların akranlarına göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifade ile elde edilen bu bulgular, ilişkilerde duyarsız/tutarsız ve istismarın olduğu aile ortamlarının problem davranışlar üzerinde risk faktörü olduğunu göstermektedir. Steinberg(2007), ilgisiz-kayıtsız tutum gösteren ebeveyne sahip ergenlerin; alkol, madde bağımlılığı, erken yaşta cinsellik ve suç niteliği taşıyan problem davranışları sergileme olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmektedir.

Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerden, gençlik dönemi aile sorunlarından ilişkilerde sınırsızlık/istismar ve duyarsız/tutarsızlığın olduğu aile ortamına sahip olanların problem davranışlarının akranlarına göre daha yüksek düzeyde olduğuna ilişkin elde edilen bulguların, alan yazında problem davranışlar ile ailesel özellikler üzerine yapılmış çalışmalardan elde edilen bulgular ile örtüştüğü görülmektedir (Abbott vd., 2010; Arapaki vd., 2010; Buehler vd., 2006; Bulut, 2010; Siyez, 2006). Torrente Vazsonyi (2008) tarafından yapılan bir çalışmada, erkek ergenlerde görülen anti-sosyal davranışlar ile anne desteği arasında güçlü bir ilişki bulunmuş, bunu ebeveynlerde algılanan destek, anne ile olan iletişim ve psikolojik destek takip etmiştir. Kız ergenlerde ise annenin psikolojik kontrolü, anne desteği, ebeveynin psikolojik kontrolü ve ebeveynin desteği şeklinde sıralanmıştır. Ayrıca yapılan bazı çalışmalarda, bireylere ebeveyn tarafından şiddet uygulanması, babadan algılanan düşük düzeyde kontrol ve ebeveyni ile olan ilişkilerinde memnuniyetsizlik gibi değişkenlerin ergenlerde görülen problem davranışlar üzerinde önemli derecede etkili olduğu bulunmuştur (Arapaki vd., 2010; Buehler vd., 2006). Bu verilere dayanarak bireyin duygusal olarak ihmal edildiği, aile içi iletişimsizliğin yaşandığı, aile kurallarının belirsiz olduğu, tutarsız disiplin anlayışının var olduğu aile ortamlarında büyüyen ergenlerin, akranlarına göre daha fazla problem davranışlara yöneldikleri söylenebilir.

Ebeveynler arasında yaşanan çatışmaların, ergenlikte görülen problem davranışlar üzerinde önemli bir risk faktörü olduğu bilinmektedir (Akduman vd., 2007; Alikışıfoğlu ve Ercan, 2002; Bulut, 2010; Ercan, 1998; Simantov vd., 2000). Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile **gençlik dönemi aile sorunlarından; anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk boyutundan elde edilen**

bulgulara bakıldığında, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluğun ergenlerde görülen problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terki üzerinde risk faktörü olduğu görülmektedir. Anne-baba ilişkilerinde uyumsuzlukların yaşandığı aile ortamına sahip ergenlerde akranlarına göre daha fazla anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terkigörüldüğü söylenebilir. Anne-babası arasında çatışmaların yoğun olduğu yani uyum sorunlarının daha sık yaşandığı aile ortamlarına sahip ergenlerde daha fazla problem davranışların görüldüğüne ilişkin elde edilen bulguların, Buehler ve arkadaşları (2006) tarafından 416 ergen üzerinde yapılan araştırmadan elde edilen bulgular ile örtüştüğü görülmektedir. Bu araştırmada ergenlik döneminde görülen problem davranışlar üzerinde ebeveyn arasında yaşanan uyum sorunlarının önemli etkisi olduğu ve ebeveyn arası çatışma ve uyum sorunları ile ergenlikte görülen içe ve dışa-yönelim uyum sorunları arasında pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Ebeveyn arasında gerginliklerin yaşanması, eşlerin fiziksel veya sözel olarak istismar edildiği aile ortamlarının; anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terki için önemli risk faktörleri olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu tarz aile ortamlarında yetişen ergenlerin kendilerini ifade etme yolu olarak da problem davranışlara yöneldikleri de söylenebilir.

Anne-baba ilişkisinde uyumsuzluk boyutundan elde edilen bulguların yanı sıra, anne-baba ilişkisinde yaşanacak problemlerin ergen açısından önemli stres kaynakları olduğu söylenebilir. Stresörlerin yoğun olduğu aile ortamlarının ergenler üzerinde negatif etki bıraktığı ve ergenlerin problem davranışlara daha fazla yöneldikleri bilinmektedir (Öztop vd., 2009; Simantov vd., 2000). Örneğin; intihar girişiminde bulunmuş ergenler üzerinde yapılan bir araştırmada, en sık karşılaşılan stres etkeni olarak aile içerisinde yaşanan çatışmalar olduğu belirtilmiştir (Öztop vd., 2009). Ergenlerin bu stresörlerle başa çıkamamaları veya stresörler karşısında zayıf/yetersiz kalmaları problem davranışlara yönelmelerinde önemli risk faktörleri olduğu söylenebilir.

Gençlik dönemi aile sorunlarından sosyal etkinliklerde kısıtlılık boyutundan elde edilen bulgular, ailenin sosyal etkinliklere katılma düzeyinin sınırlı olmasının,

sosyal aktiviteler açısından sınırlamaların olmasının ergenlerde görülen problem davranışlarla pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile sosyal aktivitelere ilişkin alan yazınıdayapılan çalışmalar, sosyal etkinliklere katılımın problem davranışlar üzerinde koruyucu bir role sahip olduğuna vurgulayan ve Peltzer (2010) tarafından 24.593 ergen üzerinde yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir. Peltzer (2010) tarafından yapılan çalışmada, boş zamanlarını herhangi bir aktivite yapmadan geçiren ergenler ile madde kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Gençlik dönemi aile sorunlarından sosyal etkinliklerde kısıtlılık boyutundan elde edilen bulguların yanı sıra aile üyeleri tarafından, ergenin sportif, sanatsal, boş zaman faaliyetlerinin desteklendiği ve arkadaşları ile birlikte olmasının engellenmediği ve desteklendiği aile ortamlarının ergenlikte görülen problem davranışlar üzerinde koruyucu faktör olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgu, Balkaya ve Ceyhan (2007) tarafından 1454 ergen üzerinde yapılan araştırmadan elde edilen bulgular ile paralellik göstermektedir. Balkaya ve Ceyhan (2007) tarafından ailelerince tüm arkadaşları onaylanan ve desteklenen ergenlerin problem davranışlar puan ortalamalarının, ailelerince birkaç ve çoğu arkadaşı onaylanmayan ergenlerin puan ortalamalarından daha düşük olduğu belirtilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda, ailenin sosyal etkinliklere katılma düzeyinin yüksek olması ve aile üyelerinin birlikte ortak aktivitelere katılmasının, ergenlerde görülen problem davranışlar üzerinde koruyucu bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile ***aile sorunlarından sağlık, sosyal ve ekonomik sorunlara ilişkin elde edilen bulgular***, aile içinde yaşanan, sağlık, sosyal ve ekonomik sorunlardaki artış ile birlikte problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terkinin görülme sıklığında da bir artışın yaşandığını göstermektedir. Arapaki ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan bir araştırmada, düşük ekonomik duruma sahip ergenlerde, intihar oranının yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde Blum ve arkadaşları (2000) tarafından, ekonomik yapının problem davranışlar üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada, gelir arttıkça sigara, alkol, intihar gibi problem davranışların azaldığı belirtilmiştir. Bu

çalışmada elde edilen bulgular, yukarıda aktarılan çalışmaların bulguları ile paralellik göstermektedir.

Sağlık/sosyal ve ekonomik sorunlar aile üyeleri açısından önemli stres kaynaklarıdır. Aile ortamlarında stres kaynakları arttıkça problem davranışlarda da artışların yaşandığı bilinmektedir (Öztop vd., 2009; Simantov vd., 2000). Ergenlikte görülen problem davranışlar, bu stres kaynaklarıyla başa çıkma stratejisi olarak düşünülebilir. Aile içerisinde yaşanabilecek önemli ekonomik kısıtlılıklar ile sağlık-sosyal sorunlarının varlığının, problem davranışlar üzerinde risk faktörü olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, aile ortamının bireyin davranışları üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, aile içerisinde sorun çözme biçiminin, aile üyelerinin sahip oldukları özelliklerin (madde kullanımı, intihar gibi) kolaylıkla model alınabileceği söylenebilir. Yapılan bir çalışmada aileleri tarafından madde kullanımının onaylandığı veya model olduğu aile ortamlarında yetişen ergenlerin, daha fazla madde kullanımına yöneldikleri bulunmuştur (Barrett ve Turner, 2006).

Gençlik dönemi aile sorunlarından ev ortamında düzensizlik boyutundan elde edilen bulgular, düzensiz ev ortamına sahip ergenlerin problem davranışlara akranlarına göre daha fazla yöneldikleri, ev ortamında düzensizlik arttıkça problem davranışlarda da artışın yaşandığını göstermektedir. Bu nedenle ev işleri ve düzeni ile ilgili ortaya çıkabilecek aksaklıkların problem davranışlar üzerinde risk faktörü olduğu söylenebilir.

Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışlar ve aile sorunlarına ilişkin yapılan regresyon analizi sonuçları, ***gençlik dönemi aile sorunlarından, “otoriter baskıcı tutum” ve “sosyal etkinliklerde kısıtlılık” boyutlarının ergenlerdeki anti-sosyal davranışların; “sosyal etkinliklerde kısıtlılık” ve “ev ortamında düzensizlik” boyutlarının ergenlerdeki alkol ve sigara kullanımının; “otoriter-baskıcı tutum”; “ilişkilerde duyarlılık ve tutarsızlık” ve “anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk” boyutlarının ergenlerdeki intihar eğiliminin; “ilişkilerde duyarlılık ve tutarsızlık”, “anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk”, “ev ortamında düzensizlik” ve “ekonomik sorunlar” boyutlarının ergenlerdeki beslenme***

alışkanlıklarının ve “ilişkilerde sınırsızlık ve istismar” boyutununsa ergenlerdeki okul terkinin önemli yordayıcıları olduğunu göstermektedir.

6.2. Ergenlik Döneminde Görülen Problem Davranışlar ve Aile Yapısı

Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile aile yapısına ilişkin elde edilen bulgular, problem davranışların aile yapısının bütün alt boyutlarıyla negatif yönde ilişkili olduğunu ve ergenelerde görülen problem davranışların aile yapısı tarafından anlamlı düzeyde yordandığını göstermektedir.

Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışlar ile *aile yapısının iletişim boyutuna ilişkin elde edilen bulgulara bakıldığında*; ergenlik döneminde aile yapısında iletişim arttıkça problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terkinden alınan puanların düştüğü görülmektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile aile yapısından iletişim boyutuna ilişkin elde edilen bulgular; alan yazında problem davranışlar ile ailesel özellikler üzerine yapılmış araştırmalar ile paralellik göstermektedir (Scholte vd., 2008; Smetana, Crean ve Daddis, 2002; Siyez, 2006). Siyez (2006) tarafında ergenlik döneminde görülen problem davranışlarda koruyucu ve risk faktörler üzerine yapılan bir çalışmada, aile ilişkilerinden memnun olma ile problem davranışlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ergenlerde şiddet davranışı ile aile işlevlerinin incelendiği diğer bir araştırmada ise, şiddet davranışı gösteren ergen ailelerinin iletişim açısından daha sağlıklı işlev gösterdikleri belirtilmiştir (Avcı, 2006).

Ergenlik döneminde yaşanan fiziksel, psikolojik ve toplumsal değişimler ile orta yaşlarda yetişkinlerce yaşanan ve bu dönemde aile sisteminde meydana gelen değişimler, aile ilişkilerinde bir dizi değişim başlatır (Steinberg, 2007: 154). Çocukluk dönemin ve ergenliğin başlarında daha hiyerarşik bir ilişkiyi barındıran ebeveyn-çocuk ilişkisi, ergenlikle birlikte daha eşitlikçi bir yapıya dönüşür (Smetana vd., 2006: 259). Ergenliğe girişin ilk yıllarında ebeveyn-ergen arasında çatışmalar yaşansa da, ergenliğin sonraki yıllarında bu durumun azaldığı belirtilmektedir (Smetana vd., 2006: 259; Steinberg, 2007: 150-151). Scholte ve arkadaşları (2008) tarafından yapılan bir

çalışmada, ebeveynler ile kurulan sağlıklı iletişimin problem davranışlara yönelme olasılığını azalttığı, sigara ve sonuçları üzerinde kurulan kaliteli bir iletişimin ergenleri sigara kullanımına karşı koruduğu görülmüştür. Ergen-ebeveyn ilişkisi üzerine yapılan bir diğer araştırmada, ergenlerin ebeveynleri ile olan ilişkilerinde memnuniyetsizliğin, intihar girişiminde bulunmada risk faktörü olduğu bulunmuştur (Arapaki vd., 2010). Benzer şekilde Smetana ve arkadaşları (2002) tarafından yapılan bir çalışmada, ergen-ebeveyn arasında kurulan iletişim ile problem davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Gerek aile üyeleri açısından gerekse ergen-ebeveyn açısından; fikirlerin açıkça ifade edildiği, sözel paylaşımların olduğu, yani bireyin çekinmeden kendini açtığı, iletilmek istenen mesajların açık ve net olduğu bir aile ortamına sahip ergenlerin; akranlarına göre daha az problem davranışlara yöneldikleri görülmektedir. Bu nedenle ergen ebeveyn arasında kurulabilecek sağlıklı iletişimin, problem davranışlar üzerinde önemli bir koruyucu faktör olduğu söylenebilir.

Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile ***aile yapısında birlik, yönetim ve yetkinlik boyutlarından elde edilen bulgular***, aile ortamında birlik, yönetim ve yetkinlik arttıkça problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terkinden alınan puanların düştüğünü göstermektedir. Aile yapısından “birlik” boyutu, dış dünya ile sınırların açık olduğu, aile bütünlüğünü ve birliğini tehdit edecek bir unsurun olmadığı, değişime kapalı olunmadığı, bireylerin aile dışında da kendi dünyalarının olmasının yanı sıra aile içerisinde de özel alan bulabildikleri, aile içerisinde yakınlık, bütünlük ve birliğin olduğu aile ortamını; “yönetim” boyutu, sorumlulukların adaletli bir şekilde dağıtıldığı, kuralların açık ve net olduğu, alınan kararlarda aile üyelerinin çıkarlarının gözetildiği yani yönetsel açıdan sorunların daha az düzeyde yaşandığı aile ortamını; “yetkinlik” boyutu ise aile dışından destek kaynaklarının olduğu, ailenin karşılaştığı zor durumların üstesinden gelebildiği, dolayısıyla karşılaştıkları problemlerin üstesinden gelmede ailenin yeterli olduğu düşünülen yani yetkin aile ortamını belirtmektedir (Gülerce, 1996: 38-39).

Aile yapısından birlik, yönetim ve yetkinlik boyutlarına ilişkin elde edilen bulguların, Çakıcı ve arkadaşları (2009) tarafından madde kullanımı üzerine yapılan çalışma ile örtüştüğü görülmektedir. Yapılan çalışmada, sigara deneyen öğrencilerin denemeyen öğrencilere göre aile ortamlarını birlik, yönetim ve yetkinlik açısından daha düşük algıladıkları bulunmuştur. Avcı (2006) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel aile işlevlerinde karşılaştırma grubunda yer alan ailelere göre önemli oranda yetersizlik yaşadıkları bulunmuştur.

Güvenli ve sevecen bir aile ortamında kendisini ifade etmesine izin verilen ergenlerin, aile bağları zayıf olan ergenlere göre davranış sorunları yaşama olasılıklarının daha az olduğu belirtilmektedir (Steinberg, 2007). Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile ***aile yapısında duygusal bağlam boyutuna ilişkin elde edilen bulgular***, aile ortamındaki duygusal havanın yapıcı ve destekleyici, aile atmosferinde sevgi, huzur ve anlayışa dayalı bir hava bulunmasının ergenlerde görülen problem davranışlarda koruyucu faktör olduğunu göstermektedir. Aile sistemi içerisinde, duygusal bağlar arttıkça problem davranışlar azalmaktadır. Örneğin; madde kullanımı üzerine yapılan bir çalışmada, alkol deneyen öğrencilerin aile ortamlarında duygusal bağlamın, anlamlı düzeydedaha düşük olduğu bulunmuştur (Çakıcı vd., 2009). Benzer bulguların elde edildiği Balkaya ve Ceyhan (2007) tarafından yapılan bir çalışmada ise ergenin aile ortamında kendini mutlu hissetmesi ile anti-sosyal davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Aile içerisinde bireylerin kendilerini rahat bir şekilde ifade edebildikleri, duyguların uygun biçimde diğerlerine iletildiği, mesajları açık ve net olduğu, aile üyeleri arasında duygusal bağların bulunduğu, huzurlu aile ortamının ergenlerde problem davranışlara karşı koruyucu faktör olduğu söylenebilir.

Ergenlik döneminde görülen ***problem davranışlar ile aile yapısından direnç ve doyum alt boyutlarından elde edilen bulgulara bakıldığında***; direnç ve doyum boyutlarından alınan puanlar arttıkça problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terkinden alınan puanların düştüğü görülmektedir.

Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışlar ve aile yapısına ilişkin yapılan regresyon analizlerinden elde edilen bulgular; *aile yapısından iletişim ve duygusal bağlamın ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan anti-sosyal davranışların; yetkinlik ve direncin intihar eğiliminin; iletişim, birlik ve yetkinliğin beslenme alışkanlıklarının ve yetkinliğin okul terkinin* önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir.

6.3. Ergenlik Döneminde Görülen Problem Davranışlar ve Sosyo-demografik Değişkenler

Öğrencilerin sahip oldukları bazı sosyo-demografik değişkenlerin ergenlik döneminde görülen problem davranışlar üzerine etkisine ilişkin genel bir değerlendirme yapacak olursak, cinsiyete göre problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar, sigara ve alkol kullanımı, okul terki boyutlarında; babanın Isparta ilinde çalışıp çalışmaması ve annenin hayatta olup olmamasına göre okul terki boyutunda; ebeveynlerin birlikte olup olmamasına göre alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi, okul terki boyutlarında; öğrenim görülen okul türüne göre anti-sosyal davranışlar, sigara kullanımı, okul terki boyutlarında; öğrenim görülen sınıf düzeyine göre sigara kullanımı, beslenme alışkanlıkları boyutlarında; annenin eğitim düzeyine göre beslenme alışkanlıkları boyutunda; babanın eğitim durumuna göre beslenme alışkanlıkları, okul terki boyutlarında ve öğrencilerin algıladıkları ekonomik durumlarına göre alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki boyutlarında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

6.3.1. Cinsiyet Açısından Problem Davranışlar

Orta öğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışlar ile sosyo-demografik değişkenlerden cinsiyete ilişkin bulgular, ergenlik döneminde erkek öğrencilerin anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı ve okul terkinde kız öğrencilere göre daha yüksek puana sahip olduklarını göstermektedir. Ergenler üzerinde yapılan benzer araştırmalarda kız öğrencilerle karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin anti-sosyal davranışlarda (Aras vd., 2007; Balkaya ve Ceyhan, 2007; Çeviren, 2001), alkol ve sigara kullanımı (Blum vd., 2000; Eryılmaz-Gülgez, 2007) ve okul terki (ERG,

2009) boyutlarında daha yüksek puana sahip olduklarını görülmektedir. Chun ve Mobley (2010) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, erkek öğrencilerde problem davranışlarının kızlara göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Anti-sosyal davranışlar, sigara ve alkol kullanımı ile okul terki boyutlarında cinsiyete göre görülen bu farklılaşmanın kültürel yapının bir yansıması olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Ülkemizde cinsiyete ilişkin çalışmalar, toplumsal süreçte bireylerin cinsiyet rollerine ilişkin farklı beklentilere bağlı olarak şekillendiğine işaret etmektedir (Kağıtçıbaşı ve Sunar, 1992; Karakitapoğlu-Aygün ve İmamoğlu, 2002; Keenan ve Shaw, 1997). Kızların toplumsal hayatta daha duygusal rollerde yer aldıkları; erkeklerin ise gücü daha fazla ifade eden rollerde öne çıktıkları ve bazı kültürlerde erkeğin şiddet içeren davranışlarının desteklendiği bilinmektedir (Karakitapoğlu-Aygün ve İmamoğlu, 2002: 334-337). Bu durumun erkek ergenlerin problem davranışlara yönelmelerinde risk faktörü olduğu söylenebilir.

Problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı ve okul terkin boyutlarında cinsiyete göre farklılaşmaya ek olarak; kız ve erkek öğrenciler arasında problem davranışlardan beslenme alışkanlıkları ve intihar eğilimi boyutlarında istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık görülmesi de; kız öğrencilerin intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları boyutlarından aldıkları ortalamaların erkek öğrencilerin aldıkları ortalamalardan daha yüksek olduğu görülmektedir. İntihar eğilimi ve beslenme alışkanlıklarına ilişkin elde edilen bulgular, alan yazında kız ergenlerin intihar eğilimi (Aktepe vd., 2006; Arapaki vd., 2010; Eke-Yılmazçetin vd., 2005) ve beslenme alışkanlıklarından (Özdemir, 2008; Özmen vd., 2007; Sarı, 2006) aldıkları puanların erkek ergenlere göre daha yüksek olduğuna ilişkin elde edilen bulgular ile örtüşmektedir. Örneğin; Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2001-2010 arası verilerine göre, 15-19 yaş aralığında kızlarda intihar oranı erkeklere göre oldukça yüksektir (TUIK, 2010).

6.3.2.Sınıf Düzeyi Açısından Problem Davranışlar

Ergenlik döneminde görülen problem davranışlarda sınıf düzeyine ilişkin elde edilen bulgular, üst sınıflara geçildikçe problem davranışlarda artış olduğunu

göstermektedir. Eke-Yılmazçetin ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan bir çalışmada, sınıf düzeyi/yaş ilerledikçe problem davranışlarda bulunma olasılığının yaklaşık 2 kat arttığı bulunmuştur. Yapılan diğer bir çalışmada yaş yükseldikçe problem davranışların sıklığının arttığı gözlenmiştir (Eryılmaz-Gülgez, 2007). Bu durumun ergenlerde yaşla birlikte üzerlerine düşen sorumlulukların artmasına (meslek seçimi, ailelerin beklentisi vb) bağlı olarak rahatlayabilmek için farklı arayışlar içerisine girmeleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir (Siyez, 2006). Ayrıca anne-baba denetiminin yaş ile birlikte azalmasının da ergenlerin problem davranışlara yönelmesinde etkili olduğu söylenebilir.

6.3.3.Öğrenim Görülen Okul Türü Açısından Problem Davranışlar

Problem davranışlar okul türüne göre incelendiğinde, Meslek Lisesinde öğrenim gören öğrenciler arasında Fen-Sosyal Bilimler ve Anadolu Liselerine göre daha fazla anti-sosyal davranışlar, sigara kullanımı ve okul terkinin olduğu görülmektedir. Eğitimde Reform Girişimi (ERG) tarafından hazırlanan raporda, okulu terk davranışının da, devamsızlık davranışında olduğu gibi; bölgelere göre değil, okul türüne göre farklılaştığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Meslek Lisesinde okul terki oranının diğer lise türlerine göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir (ERG, 2011). Yapılan bir diğer çalışmada ise meslek lisesi öğrencilerinin suç davranışlarının hem genel lise hem de Fen/Anadolu Lisesi öğrencilerinden yüksek olduğu bulunmuştur (Balkaya ve Ceyhan, 2007).

6.3.4.Sosyo-Ekonomik Düzey Açısından Problem Davranışlar

Diğer bir sosyo-demografik değişken olan öğrencilerin algıladıkları ekonomik durumlarına ilişkin bulgular, alkol kullanımında ekonomik durumlarını çok iyi olarak ifade eden öğrencilerin, iyi, orta ve düşük olarak belirten öğrencilere göre; sigara kullanımında, ekonomik durumlarını çok iyi olarak ifade eden öğrencilerin, iyi ve orta olarak belirten öğrencilere göre; intihar eğiliminde ekonomik durumlarını çok iyi ve düşük olarak ifade eden öğrencilerin iyi olarak ifade eden öğrencilere göre; beslenme alışkanlıklarında ekonomik durumlarını iyi ve orta olarak belirten öğrencilerin puanlarının ekonomik durumlarını düşük olarak belirten öğrencilere göre ve okul terki boyutunda ise ekonomik durumlarını düşük olarak belirten öğrencilerin puanlarının iyi

olarak belirten öğrencilerin puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir. Ekonomik düzey yükseldikçe sigara ve alkol kullanımında artışın yaşandığı (Baran-Görgün vd., 2005; Peltzer, 2010); intihar eğilimi ve okul terkinin düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip kesimlerde daha fazla olduğu (Arapaki vd., 2010; Baran-Görgün vd., 2005; Burkam ve Lee, 2001) alan yazında yapılan bazı çalışmalar ile paralellik göstermektedir. Blum ve arkadaşları (2000) tarafından yapılan bir çalışmada, gelir arttıkça sigara, alkol, intihar gibi problem davranışların azaldığı görülmüş fakat okul öğrencileri arasında bu trendin bozulduğu belirtilmiştir.

Özellikle alkol ve sigara gibi madde kullanımlarında erişilebilirlik önemli etkidir. Ekonomik düzey yükseldikçe ergenin bu maddelere ulaşması daha kolay hale gelecektir. Bu durumda ekonomik durumun alkol ve sigara kullanımı üzerinde risk faktörü haline getirdiği söylenebilir. Ayrıca eğitim-öğretim içerisinde bireyin yer alması, beraberinde aileye belirli bir ekonomik yük getirmektedir. Gelir düzeyi düştükçe, ailelerin çocuklarını okutmalarının gittikçe zorlaştığı ve bu durumun okul terki üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

6.3.5. Babanın Çalıştığı İl Açısından Problem Davranışlar

Babanın il sınırları içerisinde çalışıp çalışmadığına ve annenin hayatta olup olmamasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde; babası Isparta dışında çalışan ve annesi hayatta olmayan öğrencilerin, il sınırları içerisinde çalışan ve annesi hayatta olan öğrencilere göre daha fazla okul terki puanına sahip oldukları görülmektedir. Bu durumun, toplumsal rollerle ilişkili olduğu söylenilebilir. Genellikle, baba otorite konumundadır. Anne ise daha çok şefkat göstergesidir. Bu nedenle babası il dışında çalışan ve annesi hayatta olmayan ergenlerin okula daha az devam ettiklerini ve okulu terk eğiliminde olduklarını söylemek mümkündür.

Son olarak ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile sosyo-demografik değişkenlere ilişkin olarak yapılan regresyon analiz sonuçları, *sosyo-demografik değişkenlerden cinsiyet ve annenin hayatta olup olmamasının “anti-sosyal davranışları”*; *cinsiyet, sınıf düzeyi, annenin eğitim düzeyi ve ebeveynin birlikte olup olmamasının “alkol kullanımını”*; *okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi,*

annenin öz olup olmamasının ve ebeveynin birlikte olup olmamasının “sigara kullanımını”; annenin öz olup olmaması ve ebeveynin birlikte olup olmamasının “intihar eğilimini” ve ekonomik durum ile babanın öz olup olmamasının “beslenme alışkanlıklarını” anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir.

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

7.1. SONUÇ

Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile yapısı ve aile sorunları açısından incelendiği bu araştırmada ulaşılan bulgular, ergenlerde görülen problem davranışların tüm alt boyutlardaki aile sorunları ile pozitif yönde; aile yapısı ile negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkiye sahip olduğu ve ergenlerde görülen problem davranışların, aile yapısı ve aile sorunları tarafından anlamlı düzeyde yordandığını ortaya koymaktadır. Öğrencilerin problem davranışlara ilişkin en yüksek puan ortalamasının beslenme alışkanlıkları boyutunda ve en düşük puan ortalamasının alkol kullanımı boyutunda almış oldukları görülmektedir. Ayrıca beslenme alışkanlıklarından sonra en yüksek puan ortalaması anti-sosyal davranışlar olarak görülmektedir.

Gençlik dönemi aile sorunlarından otoriter-baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, sosyal etkinliklerde kısıtlılık, ev ortamında düzensizlik, ekonomik sorunlar, ilişkilerde sınırsızlık ve istismar ile sağlık ve sosyal sorunlar boyutlarından alınan puanlar arttıkça, ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan anti-sosyal davranışlar, sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terkininde arttığı; aile yapısında iletişim, birlik, yönetim, yetkinlik, duygusal bağlam, doyum ve direnç boyutlarından alınan puanlar arttıkça anti-sosyal davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, intihar eğilimi ve okul terkinden alınan puanların azaldığı; otoriter-baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık ve ev ortamında düzensizlik boyutlarından alınan puanlar arttıkça problem davranışlardan beslenme alışkanlıkları boyutunda alınan puanlarında arttığı; aile yapısında iletişim, duygusal bağlam, doyum ve direnç boyutlarından alınan puanlar arttıkça beslenme alışkanlıklarından alınan puanlarında azaldığı; otoriter-baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, sosyal etkinliklerde kısıtlılık, ev ortamında düzensizlik, ilişkilerde sınırsızlık ve istismar ile sağlık ve sosyal sorunlar boyutlarından alınan puanlar arttıkça, problem davranışlardan alkol kullanımı boyutundan alınan puanlarında

arttığı görülmektedir. Ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile gençlik dönemi aile sorunları arasında pozitif yönde bir ilişki görülürken aile yapısı ile negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Gençlik dönemi aile sorunlarından otoriter-baskıcı tutum ve sosyal etkinliklerde kısıtlılık boyutlarının, ergenlik döneminde görülen anti-sosyal davranışlar üzerinde yordayıcı değişken olduğu; bununla birlikte anti-sosyal davranışların aile yapısından iletişim ve duygusal bağlam boyutlarıncada anlamlı düzeyde yordandığı görülmektedir. Problem davranışlardan alkol ve sigara kullanımı üzerinde aile sorunlarından sosyal etkinliklerde kısıtlılık ve ev ortamında düzensizlik boyutlarının önemli yordayıcılar olduğu görülmektedir. Gençlik dönemi aile sorunlarından otoriter-baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık ve anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk boyutlarının problem davranışlarda intihar eğilimi üzerinde önemli yordayıcılar olduğu görülürken; aile yapısından direnç boyutunun, intihar eğilimi üzerinde yordayıcı bir değişken olduğu görülmektedir. Problem davranışlardan beslenme alışkanlıkları üzerinde aile sorunlarından ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, ev ortamında düzensizlik ve ekonomik sorun boyutlarının; aile yapısından iletişim, birlik ve yetkinlik boyutlarının yordayıcı değişkenler olduğu görülmektedir. Son olarak, ergenlik döneminde görülen problem davranışlardan okul terki üzerinde, aile sorunlarından ilişkilerde sınırsızlık ve istismar boyutu ile aile yapısından yetkinlik boyutunun önemli yordayıcılar olduğu görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında, ergenlik döneminde görülen problem davranışlar üzerinde gençlik dönemi aile sorunlarından otoriter-baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, sosyal etkinliklerde kısıtlılık, ev ortamında düzensizlik, ekonomik sorunlar, ilişkilerde sınırsızlık ve istismar ile sağlık ve sosyal sorunlar boyutlarının risk faktörü olduğu; aile yapısından iletişim, birlik, yönetim, yetkinlik, duygusal bağlam, doyum ve direnç boyutlarının ise koruyucu faktör olduğu görülmektedir. Aile ortamında iletişim, birlik, yönetim, yetkinlik, duygusal bağlam, doyum ve direnç arttıkça problem davranışların azaldığı; bunun aksine otoriter-baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, sosyal etkinliklerde kısıtlılık, ev ortamında düzensizlik, ekonomik sorunlar, ilişkilerde

sınırsızlık ve istismar ile sağlık ve sosyal sorunlar arttikça ergenlik döneminde görülen problem davranışlarında arttığı söylenebilir.

7.2. ÖNERİLER

7.2.1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

Araştırma bulguları; ergenlik döneminde görülen problem davranışlar üzerinde aile yapısının koruyucu, aile sorunlarının ise risk faktörü olduğunu göstermektedir.

Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranış oranlarının gün geçtikçe artması, ergenlere yönelik yapılabilecek önleyici ve koruyucu çalışmaların da önemini arttırmaktadır. Bireyin şekillenmesinde ailenin rolü göz önüne alındığında, problem davranışlara yönelik yapılacak çalışmalarda ailenin önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Bu bağlamda ailelere yönelik eğitim programlarının düzenlenmesinin ergenlik döneminde görülen problem davranışlar açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Araştırma bulguları, ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile gençlik dönemi aile sorunlarından sosyal etkinliklerde kısıtlılık boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Sosyal aktivitelerin daha az olduğu veya sınırlamaların olduğu aile ortamlarına sahip ergenlerin akranlarına göre daha fazla problem davranışlara yöneldikleri söylenebilir. Bu nedenle ailelere yönelik hazırlanacak eğitim programlarında aile ortamında uygulanabilecek sosyal etkinliklere ağırlık verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Aile yapısında iletişim, birlik, yönetim, yetkinlik, duygusal bağlam, doyum ve direnç arttıkça problem davranışların azaldığı görülmektedir. Okul psikolojik danışmanlarınca ailelere yönelik yapılabilecek çalışmalarda bu alanlara yönelik çalışmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu amaçla psiko-eğitim programları hazırlanarak aile eğitim programları düzenlenebilir.

Araştırma bulguları, ergenlikte görülen problem davranışlar ile aile arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ailenin, ergenlerde görülen problem davranışlar üzerinde önemli bir faktör olduğu düşünüldüğünde, ortaöğretimde görev yapan psikolojik danışmanlara yönelik hizmet içi eğitim programları ile aile bireyelerine

yönelik aile eğitimleri verilebilir. Ailelere yönelik yapılabilecek çalışmaların yararlı olacağı düşünülmektedir.

7.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Bu araştırmada ergenlik döneminde görülen problem davranışlar ile aile yapısı ve gençlik dönemi aile sorunlarına ilişkin elde edilen bulgular, problem davranışların gençlik dönemi aile sorunlarının bütün alt boyutlarıyla pozitif yönde; aile yapısı ile negatif yönde ilişkili olduğunu ve ergenlerde görülen problem davranışların, gençlik dönemi aile sorunları ve aile yapısı tarafından anlamlı düzeyde yordandığını göstermektedir. Bu bulguların geçerliliği, farklı örneklem gruplarında sınanabilir.

Bu çalışmada kullanılan “Riskli Davranışlar Ölçeği” anti-sosyaldavranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenmealışkanlıkları ve okul terki boyutlarından oluşmaktadır. Bu boyutlardan elde edilen bulgular aile yapısı ve aile sorunları açısından incelenmiştir. Bu bağlamda daha kapsamlı ölçekler ile problem davranışların farklı boyutlarına ilişkin çalışmalar yapılabilir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, ölçek aracılığıyla elde edilmiş, dolaylı bir gözlemi yansıtmaktadır. Nitel bir yöntem kullanılarak, problem davranışların boyutları ergen ve aile algısı açısından incelenebilir. Ayrıca ailesel işlevler açısından düşünüldüğünde daha az problem davranış sergileyen ergenlerin ailesel ve bireysel özelliklerine ilişkin profil daha fazla problem davranış sergileyen ergenler ile karşılaştırılarak, önleyici ve müdahale edici çalışmalar geliştirilebilir. Ayrıca aile işlevlerine yönelik hazırlanacak eğitim programlarının etkinliğinin sınanması amacıyla deneysel çalışmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada ergenlerde problem davranışları yordayan değişkenler olarak aile yapısı ve aile sorunları ele alınmıştır. Yapılacak olan yeni çalışmalarda problem davranışlar üzerinede farklı çevresel ve kişisel değişkenler ele alınarak yordama güçlerinin sınanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abbott, R. D. Catalano, R. F. Fleming, C. Band Haggerty, K. P.,(2010). Relationships Between Level and Change in Family, School, and Peer Factors During Two Periods of Adolescence and Problem Behavior at Age 19, *Youth Adolescence*, 39.670–682.
- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*,50, 179-211.
- Akbaş, S., Böke, Ö., Karabekiroğlu, K., Sarısoy, G., Şahin, A. ve Yorbık, Ö. (2008). Hastane Başvurusu İntihar Girişimiyle Olan ve Olmayan Depresif Çocuk ve Ergenlerin Ayırt Edici Özellikleri, *Türkiye'de Psikiyatri*, 10(2):57-63.
- Akboy, R. ve Savi, F. (2008). Ön-Ergenlik Dönemi Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, 22-35.
- Akduman, G., Akduman, B. ve Cantürk, G. (2007). Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerinin İncelenmesi, *Türk Pediatri Arşivi*, 42, 156-161.
- Akkül, N., Öztop, D., Özdemir, Ç., Ünalın, D., ve Şahin, H. (2009). İntihar Girişiminde Bulunan 6-16 YaşGrubuna Ait 2002-2006 Yılları Başvuru Kayıtlarının Değerlendirilmesi, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4, (11).
- Aktepe, E., Göker, Z., Kandil, S., Özkorumak, E., Sarp, K. ve Topbaş, M. (2006). İntihar Girişiminde Bulunan Çocuk ve Ergenlerde Sosyo Demografik ve Psikiyatrik Özelliklerin Değerlendirilmesi, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 5 (6).
- Albayrak, D.K., Alikasıfoğlu, M., Aktuğlu, Ç., Birol, H.İ., Ercan, O., Erginöz, E., İter, Ö., Öztürk, B. ve Uysal, Ö. (2001). İstanbul Lise Gençlerinde Riskli Davranışların Sıklığı ve Cinsiyete Göre Dağılımı, *Türk Pediatri Dergisi*, 36 (4), 199-211.
- Alliancefor Exellent Education (AEE). (2009). *High School Dropouts in America*, Fact Sheet, Washington.
- Alikasıfoğlu, M. ve Ercan, O. (2002). Ergenlerde Madde Kullanımı, *Türk Pediatri Arşivi*, 37, 66- 73.

- Alikaşifoğlu, M. (2008). Ergenlerde Davranışsal Sorunlar, *Adolesan Sağlığı II: Sempozyum Dizisi*, 63, 55-59.
- Alston, R. J., Harley, D. and Lenhoff, K. (1995). Hirschi's Social Control Theory: A Sociological Perspective on Drug Abuse Among Persons with Disabilities, *Journal of Rehabilitation*.
- Altıntoprak, E. ve Çoşkunol, H. (1999). Alkol Kullanımının Genetik Yönleri, *Klinik Psikiyatri*, 2, 222-229.
- APA (2002). *A Reference for Professionals Developing Adolescents*, American Psychological Association, Washington.
- Arapaki, A., Kokkevi, A., Richardson, C. and Rotsika, V. (2010). Changes in associations between psychosocial factors and suicide attempts by adolescents in Greece from 1984 to 2007, *European Journal of Public Health*, 21, 6, 694–698.
- Aras, Ş., Günay, T., Orçın, E. ve Özcan, S. (2007). İzmir İlinde Lise Öğrencilerinin Riskli Davranışları, *Anatolian Journal Of Psychiatry*, 8, 186-196.
- Arslan, G. ve Duru, E. (2011). *Evden Kaçarak Evlenen Kız Ergenler: Aile İlişkileri, Kaçma Nedenleri ve Kendilik Algıları*, XI. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri, İzmir.
- Arslan, M., Bozkurt, S., Duru, M., Kaya, E. ve Kuvandık, G. (2008). Hatay'da İntihar Girişiminde Bulunan Olguların Değerlendirilmesi, *Adli Tıp Dergisi*, 22(3), 9-14.
- Aşkın, R., Bodur, S., Herken, H., Kaya, N., Özkan, İ. ve Turan, M. (1997). Gençlerde Sigara Kullanımı ile Anne-baba Tutumu ve Sosyo-demografik Özelliklerin İlişkisi, *Tıp Dergisi*, 7(4), 189-93.
- Avcı, R. (2006). *Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ayan, S. (2007). Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri, *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8, 206-214.
- Aydın, B. (2005). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, Atlas Yayınlar, İstanbul.

- Aydoğan, M., Babaoğlu, K., Gökalp, A. S., Hatun, Ş. ve Kara, B. (2003). Kocaeli İlindeki Lise Öğrencilerinde Sağlık Açısından Riskli Davranışların Değerlendirilmesi, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46, 30-37.
- Aydoğmuş, K., Baltaş, A., Baltaş, Z., Davaslıgil, Ü., Güngörmüş, O., Konuk, E., Korkmazlar, Ü., Köknel, Ö., Navaro, L., Oktay, A., Razon, N. ve Yavuzer, H. (2004). *Anan- Baba Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aysan, F. ve Siyez, D. M. (2007), Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması, *Eğitim Fakültesi Dergisi* 20 (1), 145-171.
- Azizoğlu, S., Berksun, O. E., Özayar, H. ve Palabıyıkoglu, R. (1993). İntihar Girişimi Olan ve Olmayan Depresiflerin Aile İşlevleri, *Kriz Dergisi*, 1(3): 114-123.
- Balkaya, A. ve Ceyhan, E. (2007). Lise Öğrencilerinin Suç Davranışı Düzeylerinin Bazı Kişisel ve Ailesel Nitelikler Bakımından İncelenmesi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(11), 13-27.
- Baran, G., Demir, N. ve Ulusoy, D. (2005). Türkiye’de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları İle İlişkileri ve Sapmış Davranışlar, Ankara Örnekleme, *Bilig*, 32, 83-108.
- Bartlett, R., Beeber, L., Belyea, M., Halpern, C. T. and Holditch-Davis, D. (2006). Risk and Protection in the Development of Problem Behaviors in Adolescents, *Research in Nursing & Health*, 29, 607–621.
- Barrett, A., E. and Turner, R., J. (2006). Family Structure and Substance Use Problems in Adolescence and Early Adulthood: Examining Explanations for the Relationship, *Society For the Study of Addiction*, 101, 109-120.
- Bartol, C. R. and Bartol, A. M. (2008). *Introduction Forensic Psychology*, SAGE Publication, www.uk.segepub.com (02.02.2012).
- Baer, D. and Kierkus, C. A. (2002). A Social Control Explanation of the Relationship between Family Structure and Delinquent Behaviour, *Canadian Journal of Criminology*, 44, 425-458.
- Bearinger, L. H., Beuhring, T., Blum, R. W., Shew, M. L., Sieving, R. E. and Resnick, M. D. (2000). The Effects of Race/Ethnicity, Income, and Family Structure on Adolescent Risk Behaviors, *American Journal of Public Health*, 90(12).

- Beaver, K. M. and Boutwel, B. (2008). A biosocial explanation of delinquency abstention, *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18, 59–74.
- Beguy, D., Cleland, J., Egondi, T., Jessor, R., Kabiru, C., Ndugwa, R. and Zulu, E. (2010). Adolescent Problem Behavior in Nairobi's Informal Settlements: Applying Problem Behavior Theory in Sub-Saharan Africa, *New York Academy of Medicine*, 10.1007/s11524-010-9462-4.
- Benson, M.J., Buehler, C. and Gerard, J.M. (2006), Interparental Hostility and Early Adolescent Problem Behavior: The Mediating Role of Specific Aspects of Parenting, *Journal Of Research On Adolescence*, 16(2), 265–292.
- Berman AL ve Jobes DA (1995) Suicide prevention in adolescents (age 12-18). *Suicide and Life-Threatening Behavior*. 25 (1); 143-152.
- Bilici, M., Çorapçioğlu, A., Doğan, O., Liman, O., Ögel, K., Sır, A., Tamar, D., Tamar, M., Tot, Ş., Uğuz, Ş. ve Yenilmez, Ç. (2004) Dokuz İlde İlk ve Ortaöğretim Öğrencilerinde Tütün, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15 (2), 112-118.
- Blue, D. and Cook, J. E. (2004). High School Dropouts: Can We Reverse the Stagnation in School Graduation? *Issue Brief*, 1 (2).
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological Models of Human Development, In *International Encyclopedia of Education*, 3.
- Bulut, F. (2010). *Ergenlerde Görülen Kural Dışı Davranışların Aile İşlevselliği, Aile Risk Faktörü ve Yaşam Kalitesi açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- Bureau, C., Downs, B. and Overturf, J. V. (2003). *Adolescent Behavior and Family Relationships*, Census Bureau, Minneapolis.
- Burkam, D. T. and Lee, V. E. (2001). Dropping Out of High School: The Role of School Organization and Structure: Prepared for Conference, Harvard Graduate School of Education, Cambridge .
- Campione-Bar, N., Smetana, J. and Metzger, A. (2006). Adolescent Development in Interpersonal and Social Context, *Annual Reviews*, 57: 255- 84.
- Carlo, G., Raffaelli, M. and Zamboanga, B. (2004). Problem Behavior Theory: An Examination of the Behavior Structure System in Latino and non-Latino College

- Students, *Revista Interamericana de Psicología/Interamerican Journal of Psychology*, 38(2). 253-262.
- Carroll, A., Green, S., Houghton, S., and Wood, R. (2003). Reputation Enhancement and Involvement in Delinquency Among High School Students, *International Journal of Disability, Development and Education*, 50 (3).
- Cataldi, EF., Chapman, C., Laird, J. and KewalRamani, A. (2008). Dropout and Completion Rates in The United States: 2006 (NCES 2008-053).
- Chun, H. and Mobley, M. (2010). Gender and Grade-level Comparisons in the Structure of Problem Behaviors among Adolescents, *Journal of Adolescence*, 33, 197–207.
- Clark, S. N., and Clark, D. C. (1993). Middle Level School Reform: The Rhetoric and the Reality, *Elementary School Journal*, 93, 447-460.
- Ceyhun, A. G. ve Ceyhun, B. (2003). Lise ve Üniversite Öğrencilerinde İntihar Olasılığının Değerlendirilmesi, *Klinik Psikiyatri*, 6:217-224.
- Cloutier, R. (1982). *Theories de l'adolescence: Psychologie de l'Adolescence*, Çeviren: Bekir ONUR, Geaten Morin Editeur, Quebec.
- Comassetto, J., Graeff-Martins, A. S., Goançalves, R. R., Kieling, C., Oswald, S. and Rohde, L. A. (2006) A Package of Interventions to Reduce School Dropout in Dublic Schools in Adeveloping Country, *Eur Child Adolesc Psychiatry*, xx:1–8 DOI 10.1007/s00787-006-0555-2.
- Cookston, J. T. (1999). Parental Supervision and Family Structure: Effects on Adolescent Problem Behaviors, *Journal of Divorce & Remarriage*, 32(1/2).
- Costa, F., Donovan, J. and Jessor, R. (1993). Structure of Health-enhancing Behavior in Adolescence: Catent-variable Approach, *Journal of Health and Social Behavior*, 34,346-362.
- Costa, F.M., Donovan, J.E. and Jessor, R. (1994). *Beyond Adolescence; Problem Behavior and Young Adult Development*, Cambridge University Press, USA.
- Costa, F. M., Dong, Q., Jessor, R., Turbin, M. S., Zhang, H., and Wang, C. (2003). Adolescent Problem Behavior in China and the United States: A Cross-National Study of Psychosocial Protective Factors, *Journal of Research on Adolescence*, 13(3), 329–360.

- Costa, F. M., Dong, Q., Jessor, R., Turbin, M., Zhang, H. and Wang, C. (2003). Adolescent Problem Behavior in China and United States: A crossnational Study of Psychosocial Protective Factors. *Journal of Research on Adolescence*, 13 (3): 329–342.
- Costa, F., Jessor, R., Krueger, P. and Turbin, M. (2006). A Developmental Study of Heavy Episodic Drinking Among College Students: The Role of Psychosocial and Behavioral Protective and Risk Factors, *Journal of Studies on Alcohol*, 67, (1).
- Coşansu, G. ve Demirezen, E. (2005). Adölesan Çağı Öğrencilerde Beslenme Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi, *Stede*, 14 (8), 174- 178.
- Crano, W. D. and Hemovich, V. (2009). Family Structure and Adolescent Drug Use: An Exploration of Single-Parent Families, *Subst Use Misuse*; 44(14), 2099–2113.
- Crean, H.F., Daddis, C. and Smetana, J.G., (2002), Family Processes And Problem Behaviors in Middle Class African American Adolescents, *Journal Of Research On Adolescence*, 12, 2, 275-304.
- Crockett, L. and Crouter, A. (1995). *Pathways Through Adolescence*, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
- Culbertson, J. L., Newman, J. E. and Willis, D. (2003). Childhood and Adolescent Psychologic Development, *Pediatr Clin Nort America*, 50, 741– 764.
- Cüceloğlu, D. (2008). *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çabuk, A., Chaloupka, F., Elibol, H., Erke, N., Fisunoğlu, M., Önder, Z., ve Yürekli, A. (2010). Türkiye’de Tütün Ekonomisi ve Tütün Ürünlerinin Vergilendirilmesi, Uluslararası Tüberküloz ve Akciğer Hastalıkları ile Mücadele Derneği, Paris.
- Çakıcı, E., Çakıcı, M. ve Kolay-Akfert, S. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 40-47.
- Çakmak, D., Evren, C., Ögel, K. ve Tamar, D., (2001). Lise Öğrencileri Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12 (1), 47- 52.
- Çetinkaya, A. Ç., DüNDAR-Erbay, P., Ergin, D., Özmen, D. ve Şen, N. (2007). Lise Öğrencilerinin Yeme Alışkanlıkları ve Beden Ağırlığını Denetleme Davranışları, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6 (2).

- Çeviren, A. S. (2001). *Üç farklı nitelikteki lise 2. Sınıf öğrencilerinin riskli Davranışlarının değerlendirilmesi (Ankara-Keçiören)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çok, F., Ercan, H., Karaman, N. ve Türkmen, M. (2011). Ergenlerde Riskli Davranışlar, Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri, XI. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri, İzmir.
- Daddis, C. (2002). Family Structure, Parental Monitoring, and Adolescent Problem Behaviour in Middle-Class African American Families, Poster Presented at the Biennial Meeting of the Society for Research on Adolescence.
- Demir, B.D. (2006). *Liseye Devam Eden Kız Öğrencilerin Beslenme Alışkanlıkları ve Beden Algısını Etkileyen Etmenler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demirel- Özsoy, S. ve Eşel, E. (2003). İntihar (Özkıyım), *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4, 175- 185.
- Djang, L. (2011). *Early Adolescent Development: A Content Analysis of Adolescent Development Textbooks*, ProQuestLLC, United States.
- Dönmezer, İ. (2003). *Eğitim Psikolojisi*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- DSM-IV (1995). *Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayısal El Kitabı*, Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- Eddy, M. and Reid, J. B. (2010). *The Antisocial Behavior of the Adolescent Children of Incarcerated Parents: A Developmental Perspective*, Department of Health and Human Services, USA.
- Edleson, J.L. (1999). Children's Witnessing Of Adult Domestic Violence, *Journal Of Interpers Violence*, 14, 839-870.
- Eğitim Reformu Girişimi (ERG). (2009). Eğitim İzleme Raporu, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Eğitim Reformu Girişimi (ERG). (2010). Eğitim İzleme Raporu, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Eke, C., Ögel, K., Tamar, S. (2006). Onuncu Sınıf Öğrencileri Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı: İstanbul Örneği, *Bağımlılık Dergisi*, 7, 18- 23.

- Eke-Yılmazçetin, C., Ögel, K. ve Taner, S. (2005). İstanbul Örneğinde Ergenlerde Riskli Davranışların Yaygınlığı Ve Sosyo-demografik Etkenlerle İlişkisi, II. Ulusal Alkol ve Madde Bağımlılığı Kongresi, Bodrum, Poster Bildirimi.
- Elkind, D. (1967). Egocentrism in adolescence, *Child Development*, 38: 1025-1034.
- Emde, R. N., DeFries, J. C., Fulker, D. W., Schmitz, S., Plomin, R. and Zahn-Waxler, C., (1999). Temperament and Problem Behaviour during Early Childhood, *International Society for the Study of Behavioral Development*, 23 (2), 333-355.
- Emler, N. (1990). A Social Psychology of Reputation, *European Review of Social Psychology*, 1,1, 171-193.
- Engels, R. C. M. E., Harakeh, Z., Leeuw, R. N. H., Scholte, R. H. J. and vanLeeuwe, J. F. J. (2008). Parental Smoking-specific Communication, Adolescents' Smoking Behavior and Friendship Selection, *J Youth Adolescence*, 37,1229–1241.
- Ercan, E. S. (1998). *İntihar girişiminde bulunan Ergenlerde Sosyo-demografik, Psikiyatrik ve Ailesel Özelliklerin Araştırılması*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, İzmir.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2003). *Gelişim ve Öğrenme*, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Ersöz, H. Ö., Hocaoğlu, Ç., Ükinç, K., Sayar, M. K. ve Tanrıöver-Kandil, S. (2001). Bir Ergenin İntihar Girişimi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(4):236-242.
- Ertemir, D. ve Ertemir, M. (2003). Gençlerin İntihar Girişimlerinin Özellikleri, *Düşünen Adam*, 16(4), 231-234.
- Eryılmaz-Gülgez, Ö. (2007). *Lise Öğrencilerinin Olumsuz Risk Alma Davranışlarının Psikolojik Belirtiler, Yaş ve Cinsiyet Değişkenleri Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ewen, R. (2003). *An Introduction Theories of Personality*, Lawrence Erlbaumassociation, London.
- Feldman, R. S. (1997). *Essential of Understanding Psychology*, TheMcGraw-Hill Companies, North America.

- Feijo, R. B. and Oliveira, E.(2001). Risk Behavior in Adolescence, *JPediatr* (Rio J), 77(2).
- Fisher, C.B. and Lerner, R.M. (2005). *Encyclopedia of Applied Developmental Science, Thousand Oaks, CA, Sage.*
- Fletcher, A. C.,Steinberg, L. and Williams-Wheeler, M. (2005). Parental Influences on Adolescent Problem Behavior: Revisiting Stattinand Kerr, *Child Development*, 75,(3), 781-796.
- Franklin, T. W., Gau, J. and M.andPratt, T. C. (2011). *Key Ideas in Criminology and Criminil Justice*, SAGE Publication, www.sagepub.com/books, (05.02.2012).
- Gander, M.J. and Gardiner, H.W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Ankara, İmge Kitapevi.
- Gençtanırım-Kuru, D. (2010). *Ergenlik Döneminde Riskli Davranışların Yordanması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gezek, F. (2007). *Sokakta Yaşayan Gençlerin Aile Yapısı ve Madde Bağımlılığı Arasındaki İlişki*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Goede, M.,Maas, G.,Meeus, W., Spruijt, E. and VanderValk, I.(2005). Family Structure and Problem Behavior of Adolescents and Young Adults: A Growth-CurveStudy, *Journal of Youthand Adolescence*, 34, 6, 533–546.
- Gökçe, B. (1987). Bir Toplumsal Olgu Olarak "İntihar", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2).
- Gökşen, F., Cemalcılar, Z. ve Gürlesel, F. (2008). Türkiye' de Okulu Terk ve İzlenmesi İle Önlenmesine Yönelik Politikalar, <http://erg.sabanciuniv.edu>, (26.01.2012).
- Görgün Baran, A., Özcan Demir, N. ve Ulusoy, D. (2005). Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Biçimi ve Ergen Problemleri: Ankara İli Örneği, *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3,(3), 367-386.
- Gredler, M. (2009). *Learnin and Instruction Theory into Practice*, Upper Saddle River, New Jersey.

- Güler, M. (2010). Sosyal Psikolojik Bakış Açısıyla Çocuk ve Ergenlerde Suçlu Davranış Gelişimi, *TBB Dergisi*, 89.
- Gülerce, A. (1996). *Türkiye’de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Gülerce, A. (1992). *Aile Yapısını Değerlendirme Aracı El Kitabı*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Gürdal-Küey, A. (2008). Yeme Bozuklukları, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Etkinlikler, *Adolesan Sağlığı II*, 63: 81- 83.
- Härkönen, U. (2007). The Bronfenbrenner Ecological Systems Theory of Human Development, Daugavpils University, Saule. Latvia, <http://joyx.joensuu.fi> (09.02.2012).
- Herken H. (1997). *Gençlerin Sigara Kullanma Davranışına Anne-Baba Tutumunun, Sosyokültürel Değişkenlerin ve Sosyal Öğrenmenin Etkileri*, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Selçuk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Konya.
- Herek, H. ve Özkan, İ. (1998). Sigara ve Sosyal Öğrenme, *Genel Tıp Dergisi*: 8 (1).
- Herken, H., Özkan, İ., Çilli, A., Telcioğlu, M. ve Kucur, R. (2000). Sigara İçme Davranışında Sosyal Öğrenme Kuramının Etkisi, *Bağımlılık Dergisi*, 1(1), 38-42.
- Hoffmann, J. P. (2006). Family Structure, Community Context, and Adolescent Problem Behaviors, *Youth Adolescence*, 35, 867–880.
- Hopwood, C. J. and Grillo, C. M. (2010). Internalizing and Externalizing Personality Dimensions and Clinical Problems in Adolescents, *Child Psychiatry Human Development*, 41, 398–408.
- Hoz, R., Kainan, A. and Reid, I. (2000). Negev Bedouin Parents’ Views on the Reasons for School Drop-out, *Research in Education*, 63, 68- 79.
- Huebner, A. ve Morgan, E. (2008). Adolescent Growth and Development, Virginia Tech, <http://www.nvc.vt.edu/mft/huebner.html>, (20. 12. 2011).
- Janosz, M., Larocque, D., Tremblay, R. and Vitero, F. (2001). Negative Social Experiences and Dropping Out of School, *Educational Psychology*, 21 (4). 401- 415.

- Jessor, R. (1987). Problem-Behavior Theory, Psychosocial Development, and Adolescent Problem Drinking, *British Journal of Addiction*, 82, 331-342.
- Jessor, R. (1991). Risk Behavior in Adolescence: A Psychosocial Framework for Understanding and Action, *Journal of Adolescent Health*, 12, 597-605.
- Jessor, R. (1998). *New Perspectives on Adolescent Risk Behavior*, Cambridge University Press, USA.
- Kaner, S. (2001), Ana baba Denetimi İle Ergenlerin Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Ankara: 1. Ulusal Çocuk ve Suç:Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, 229-255
- Kağıtçıbaşı, Ç. and Sunar, D. (1992). Family and Socialization in Turkey. In J. K. Raopnarine ve D. B. Carter (Eds.), *Parent-Child Socialization in Diverse Culture* (pp. 75-78). Norwood, NJ. http://www.psy.miami.edu/faculty/dmessenger/c_c/rsrscs/rdgs/emot/Japan1992.pdf
- Karakitapoğlu-Aygün, Z. and İmamoğlu, E. O. (2002). Value Domains of Turkish Adults and University Students, *The Journal of Social Psychology*, 142, 333-352.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, İstanbul.
- Keenan, K., and Shaw, D. S. (1997). Developmental Influences on Young Girls' Behavioral and Emotional Problems, *Psychological Bulletin*, 121, 95-113.
- Kim, H. S. (2010). Alcohol Use and Delinquent Behavior among Korean Adolescents, *Journal of Addictions Nursing*, 21:225–234.
- Klein, J. D., Schoen, C. and Simantov, E. (2000). Health-compromising behaviors: why do adolescents smoke or drink? identify underlying risk and protective factors, *Pediatrics and Adolescent Medicine*. 154 (10): 1025–1033.
- Kulaksızoğlu, A. (2008). *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kunt, V. (2003). *Çocuk ve Suç*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Lacono, W. G., Malone, S. M. and McGue, M. (2002). Substance Use Disorders, Externalizing Psychopathology, and P300 Event-related Potential Amplitude, *International Journal of Psychophysiology*, 48 (2003) 147–178

- Lamb, S., Markussen, E., Polesel, J., Sandberg, N. and Teese, R., (2011). School Dropout and Completion: International Comparative Studies in Theory and Policy, *Springer Science/Business Media*, New York.
- Lindzey, G., Spririg, B.J. and Thompson, F. (1988). *Psychology, 3rd Ed.*, Çeviren: Figen ÇOK, New York: Worth Publ.
- Loibl, L. M. and Voracek, M. (2007). Genetics of Suicide: a systematic review of twin studies, *Wiener Klinische Wochenschrift*, 119: 463- 475.
- Maner, F. (2001). Yeme Bozuklukları, *Psikiyatri Dünyası*, 5, 130-139.
- Markey, C. N. (2010). Invited Commentary: Why Body Image is Important to Adolescent Development, *J Youth Adolescence*, 39, 1387-1391.
- Mikman, H. B., Timken, D. S. and Wanberg, K. W. (2010). *Driving With Care: Education and Treatment of the Underage Impaired Driving Offender*, SAGE Publication, www.sagepub.com, (06.02.2012).
- Miller, P. (1989). *Theories of Developmental Psychology*, W. H. Freeman and Company, New York.
- Milli Eğitim Müdürlüğü (MEM) (2011). Isparta İlinde Ortaöğretimde Öğrenim Gören Öğrenci Sayıları, Isparta (17.10.2011).
- Minino, A. (2010). Mortality Among Teenagers Aged 12–19 Years: 1999–2006, *NCHS Data Brief*, 37, United States.
- Minino, A. (2011). Death in the United States, 2009, *NCHS Data Brief*: 64, United States.
- Morris, A. and Steinberg, L. (2001). Adolescent Development, *Annual Reviews*, 52: 83-110.
- Morsünbül, Ü. (2010). Ergenlik Kimlik Gelişimini Açıklayan Yaklaşımlar/Modeller: Ergen Ruh Sağlığı Açısından Sonuçları, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17 (2).
- Muuss, R.E. (2006). *Theories of Adolescence* (6 ed.), McGraw-Hill Publishers, New York.
- Newman, B. and Newman, P. (1986). *Adolescent Development*, Bell & Howell Company, London.

- Newman, B. and Newman, P. (1991). *Development Through Life: A Psychosocial Approach*, Brooks/Cole Publishing Company, California.
- Oktan, V. ve Şahin, M. (2010). Kız Ergenlerde Beden İmajı İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (2).
- Ögel, K., Tarı I. ve Yılmazçetin-Eke, Y. (2005). *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme*, Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, İstanbul.
- Ormrod, J.E. (1999). *Human Learning* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall
http://teachnet.edb.utexas.edu/~Lynda_abbot/Social.html (18.04.2012).
- Özdemir, N. (2008). *Liseye Giden Kız Öğrencilerin Beslenme alışkanlıkları ve Buldukları Kilolarından Memnuniyet Durumlarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Paquette, D. and Ryan, J. (2001). Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory, <http://people.usd.edu/~mremund/bronfa.pdf>, (8.02.2012).
- Peltzer, K. (2010). Leisure Time Physical Activity and Sedentary Behavior and Substance Use Among In-School Adolescents in Eight African Countries, *Int.J. Behav. Med.*, 17:271–278.
- Piaget, J. (1972). Intellectual Evolution from Adolescence to Adulthood, *Human Development*, 15, 1- 12.
- Richter, M. (2010). *Risk Behavior in Adolescence: Patterns, Determinants and Consequences*, The Deutsche Nationalbibliothek, Germany.
- Roy, A. (2001). Genetic Influences on Suicide Risk, *Clinical Neuroscience Research*, 1, 324–330.
- Roy, A. and Segal, N. L. (2001). Brief Report Suicidal Behavior in Twins: A Replication, *Journal of Affective Disorders*: 66, 71-74.
- Roy, A., Rylonder, G. and Sorchiapone, M. (1997). Genetic of Suicide, *Annals New York Academy of Science*, 836, 135- 157.
- Ruffin, N. (2009). Adolescent Growth and Development, Virginia Tech, 350-850, <http://pubs.ext.vt.edu/350/350-850/350-850.html>, (8. 12. 2011).
- Saudino, K. J. (2005). Behavioral Genetics and Child Temperament, *J Dev Behavior*

Pediatrics, 26(3): 214–223.

- Sil Kim, H. and So Kim H. (2005). Gender Differences In Delinquent Behavior Among Korean Adolescents, *Child Psychiatry and Human Development*, 35,4.
- Shekter, M. E. (2000). *Risk and Protective Faktors for Adolescent Substance Use*, National Library, Canada.
- Skaar, N. (2009). *Development of the Adolescent Exploratory and Risk Behavior Rating Scale*, Unpublished Doctoral Thesis, University of Minnesota.
- Slade, T. (2007). The Descriptive Epidemiology of Internalizing and Externalizing Psychiatric Dimensions, *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 42, 554- 560.
- Solomon, R. J. (2007). Adolescent Problem Behavior in NaviMumbai: An Exploratory Study of Psychosocial Risk and Protection, *J. Indian Assoc. Child Adolesc. Ment. Health*, 3(4): 88-95.
- Siyez, D. M. (2006), *15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.
- Siyez. D. M. (2009). *Ergenlerde Problem Davranışlar: Okul Temelli Önleme Çalışmaları İle İlgili Uygulama Örnekleri*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Sormaz, Ü. (2006). *İzmit'te Lise Öğrencilerinin Besin Tercihleri ve beslenme Bilgi Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Stang J. and Story M. (2005). Adolescent Growth and Development, Guidelines for Adolescent Nutrition Services, <http://www.epi.umn.edu/let/pubs/>, (17.12. 3011).
- Steinberg, L. (2001). We Know some Things: Parents-Adolescent Relationships in Retrospect and Prospect, *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), 1- 19.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Story, I. M. and Resnick, M. D. (1986). Adolescents' Views on Food and Nutrition, *JNE18*, 188-192.

- Sungur Z. (1998). *İntihar Olgusunun Sosyal ve Demografik Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi ve Eskişehir Bölgesinde Bir Uygulama Çalışması*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Şimşek, H. (2011). Lise Öğrencilerinde Okulu Bırakma Eğilimi ve Nedenleri, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi (EBAD-JESR)*, 1 (2).
- TBMM (2010). Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, Ankara.
- The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD). (2003). ESPAD Report: Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries, <http://www.espad.org>, (24.01.2012).
- Torrente, G. and Vazsonyi, A. (2008). The Salience of the Family in Antisocial and Delinquent Behaviors Among Spanish Adolescents, *The Journal of Genetic Psychology*, 169, 2, 187-197.
- Tuğrul, C. (1996). Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği: Faktör Yapısı, Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 11 (36), 25-43.
- TÜBİTAK (2011). Vizyon 2023: Demografik Bilgiler (EK: 147), www.tubitak.gov.tr, (24.01.2012).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2010). *İntihar İstatistikleri*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.
- Uysal, A. (2008). Okulu Bırakma Sorunu Üzerine Tartışmalar: Çevresel Faktörler, *Milli Eğitim Dergisi*, 178, 139- 149.
- World Health Organization (WHO). (2011). Mental Health and Substance Abuse. www.searo.who.int, (03.12.2011).
- World Health Organization (WHO) (2005). *Nutrition in Adolescence Issues and Challenges for the Health Sector*, World Health Organization Press.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin, M. ve Kılıç Atıcı, M. (2009). *Gelişim Psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Pegem Akademi Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, T. (2000). *Ergenlerde Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, İstanbul.

EKLER

Ek-I
Kişisel Bilgi Formu

Okul Türü:	(1) Anadolu (2) Fen – Sosyal (3) Meslek Lis. (4) Özel Okul Bil.
Cinsiyeti:	(1) Kız (2) Erkek
Yaşı:	(1) 15 ve aşağısı (2) 16 (3) 17 (4) 18 ve yukarısı
Sınıfı:	(1) 9 (2) 10 (3) 11 (4) 12
Anne Eğitim Durumu:	(1) İlkokul (2) Lise (3) Üniversite ve (4) Okuma Yazma üstü Bilmiyor
Baba Eğitim Durumu:	(1) İlkokul (2) Lise n (3) Üniversite ve (4) Okuma Yazma Bilmiyor
Ailenin Ekonomik Durumu:	(1) Düşük (2) Orta (3) İyi (4) Çok İyi
Anne:	(1) Ölü (2) Sağ
Baba:	(1) Ölü (2) Sağ
Anne:	(1) Öz (2) Üvey
Baba:	(1) Öz (2) Üvey
Anne-Baba Ayrı:	(1) Evet (2) Hayır
Kaldığınız Yer:	(1) Ailemin Yan. (2) Özel Yurt. (3) Ark. İle Evde (4) Devlet Yurdu (5) Diğer
Babanızın Çalıştığı İş Yeri:	Isparta'da Isparta Dışında

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	GÖKMEN ARSLAN	İmza:	
Doğum Yeri:	AĞRI/TUTAK		
Doğum Tarihi:	26.07.1983		
Medeni Durumu:	EVLİ		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
Lise	TUTAK Ç.P.L	EA	TUTAK	1999-2002
Lisans	EGE ÜNİVER.	PDR	İZMİR	2002-2007
Yüksek Lisans	PAMUKKALE ÜNİV.	PDR	DENİZLİ	2010-
İş Deneyimi:	2007-2008: Özel Ufuk Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi/Aile Danışmalığı/Erzincan 2008-2009: Özel Işık Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi/Aile Danışmalığı/Iğdır 2008-2010: Etem Özsoy Ç.P.L./Kale, Psikolojik Danışman/Rehber Öğretmen 2010- : Anadolu İ.H.L. /Isparta, Psikolojik Danışman/Rehber Öğretmen			
Katıldığı Eğitimler	19.12.2011-Psiko-Sosyal Müdahale Hizmetleri, Isparta İl Milli Eğitim Müdürlüğü 16.12.2011- DRAMA, Isparta İl Milli Eğitim Müdürlüğü 20.12.2010-Tütün, Alkol ve Madde Bağımlılığı Eğitimi, Sağlık İşleri Dairesi Başkanlığı			
Yabancı Dil	KPDS (63,75- 2011 Sonbahar)			
İletişim	Mail: gkmnarslan@gmail.com			